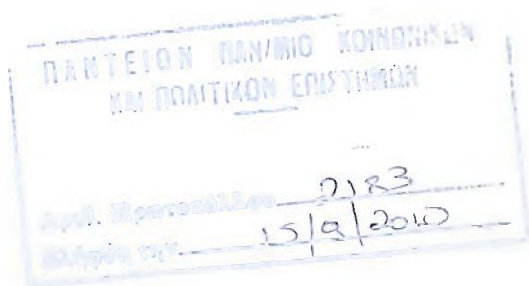

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ, ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ & ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: «Οι συλλογικές αγωγές καταναλωτών κατά το
κοινοτικό και εθνικό δίκαιο»**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Επικ. Καθηγ. Μαρία Παπαντώνη

Κρητικού Μανδάνη

ΑΜ: 1208M009

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2010

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η συλλογική αγωγή ως μέσο προστασίας των καταναλωτικών συμφερόντων

1. Η ανεπαρκής προστασία των συλλογικών καταναλωτικών συμφερόντων στο παραδοσιακό ιδιωτικό δίκαιο.....	3
2. Τα πρώτα κοινοτικά βήματα προς την καθιέρωση της συλλογικής έννομης προστασίας.....	8
2.1. Πρωτογενές δίκαιο.....	8
2.2. Παράγωγο κοινοτικό δίκαιο.....	10
3. Η καινοτομία της Οδηγίας 98/27/ΕΚ με την καθιέρωση της διασυνοριακής συλλογικής αγωγής.....	12
3.1. Πεδίο εφαρμογής.....	15
3.2. Ενεργητική νομιμοποίηση.....	16
3.3. Εφαρμοστέο δίκαιο.....	18
3.4. Η ενσωμάτωση της οδηγίας στο εθνικό δίκαιο.....	18
4. Είδη και διακρίσεις της συλλογικής αγωγής.....	21
4.1. Ομαδική και Σωματειακή συλλογική αγωγή.....	21
4.2. Συλλογική αγωγή lato sensu και stricto sensu.....	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η συλλογική αγωγή

στην ελληνική έννομη τάξη (Ν. 2251/1994)

1. Η διαδρομή της συλλογικής αγωγής στο ελληνικό δίκαιο.....	25
2. Η επιλογή των ενώσεων καταναλωτών στο ρόλο του θεματοφύλακα των καταναλωτικών συμφερόντων.....	28
3. Τα αιτήματα της συλλογικής αγωγής.....	33
3.1. Η παράλειψη παράνομης συμπεριφοράς.....	34

3.2. Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης.....	37
3.2.1. Λειτουργία και σκοπός της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης στην περίπτωση της συλλογικής αγωγής.....	38
3.2.1.1. Ο αποκαταστατικός χαρακτήρας.....	40
3.2.1.2. Ο κυρωτικός χαρακτήρας.....	41
3.2.2. Τα κριτήρια καθορισμού της χρηματικής ικανοποίησης.....	44
3.2.3. Οι συνέπειες της καταχρηστικής άσκησης συλλογικής αγωγής.....	46
3.3. Η αναγνώριση του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας των καταναλωτών.....	48
3.4. Προσωρινή δικαστική προστασία.....	49
4. Προϋποθέσεις άσκησης της συλλογικής αγωγής.....	51
4. 1. Ενεργητική νομιμοποίηση.....	51
4.1.1. <i>Ενώσεις καταναλωτών</i>	51
4.1.2. <i>Επιμελητήρια</i>	53
4.1.3. <i>Καταναλωτές</i>	53
4.2. Παθητική νομιμοποίηση.....	54
4.2.1. <i>Προμηθευτές</i>	54
4.2.2. <i>Ενώσεις προμηθευτών</i>	55
4.3. Η αποκλειστική προθεσμία άσκησης της συλλογικής αγωγής.....	55
4.4. Αρμοδιότητα εκδίκασης της συλλογικής αγωγής.....	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ερμηνευτικά ζητήματα από την εισαγωγή ενός νέου μορφώματος

1. Η νομική φύση της συλλογικής αγωγής: αξίωση ουσιαστικού δικαίου ή ένδικο βοήθημα;.....	59
2. Η υπαγωγή της συλλογικής αγωγής στην εκούσια δικαιοδοσία.....	62
3. Οι έννομες συνέπειες της απόφασης επί συλλογικής αγωγής.....	66
3.1. Η «ιδιότυπη δεσμευτικότητα».....	66
3.2. Η εκτελεστικότητα.....	69
4. Η ερμηνεία των ΓΟΣ στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής.....	72
4.1. Ο έλεγχος της ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση.....	72
4.2. Ο έλεγχος της ερμηνείας των ΓΟΣ.....	73
4.3. Ο έλεγχος του περιεχομένου των ΓΟΣ.....	74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Συλλογική αγωγή – Αποτίμηση και προοπτικές

1. Η ελληνική και ευρωπαϊκή εμπειρία από την εφαρμογή της συλλογικής αγωγής.....	76
2. Οι διαβουλεύσεις για την επόμενη ημέρα της Οδηγίας 98/27/ΕΚ: συλλογικές αγωγές αποζημίωσης.....	78
3. Η προοπτική καθιέρωσης συλλογικών αγωγών αποζημίωσης για παραβιάσεις του δικαίου ανταγωνισμού: «Παραθυράκι» στις αμερικανικές class actions;.....	82
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	86
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	87
ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ.....	92
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	93
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ.....	93

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Αρμ	Αρμενόπουλος (περιοδικό)
Γνμδ.	γνωμοδότηση
ΓΟΣ	Γενικοί Όροι Συναλλαγών
CMLR	Common Market Law Review (περιοδικό)
Δ	Δίκη (περιοδικό)
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών (περιοδικό)
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
εδ.	εδάφιο
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕ	Επίσημη Εφημερίδα
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
NoB	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΕφΑθ	Εφετείο Αθηνών
ΕφΑΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου (περιοδικό)
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΚριτΕ	Κριτική Επιθεώρηση Νομικής θεωρίας και πράξης (περιοδικό)
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΜΠρΑθ	Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών
Ν. ή ν.	Νόμος
π.δ.	Προεδρικό διάταγμα
ΠΠρΑθ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών
παρ.	παράγραφος
περ.	περίπτωση
ό.π.	όπου παραπάνω
στοιχ.	στοιχείο
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΧρηΔικ	Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο (περιοδικό)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 1962 στο μήνυμά του προς το Κογκρέσο ο Πρόεδρος των Η.Π.Α., J. F. Kennedy, παρουσιάζοντας το Νόμο για τα Δικαιώματα του Καταναλωτή, δήλωνε: «Καταναλωτές είμαστε όλοι. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη οικονομική ομάδα, η οποία επηρεάζει, αλλά και επηρεάζεται σχεδόν από κάθε δημόσια και ιδιωτική οικονομική απόφαση, τη μόνη σημαίνουσα ομάδα, η οποία δεν είναι αποτελεσματικά οργανωμένη και της οποίας οι απόψεις δεν ακούγονται».

Στα χρόνια που μεσολάβησαν από τη δήλωση αυτή μέχρι και σήμερα σημειώθηκαν τεράστιες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές. Ένα νέο δίκαιο, το δίκαιο της προστασίας του καταναλωτή, έκανε την εμφάνισή του, ως αποτέλεσμα της ανάγκης να αντιμετωπιστούν τα παθολογικά συμπτώματα που εμφανίστηκαν στις συναλλακτικές σχέσεις των καταναλωτών με τους εμπόρους, τους προμηθευτές και τους κάθε είδους επαγγελματίες παροχής υπηρεσιών, τα οποία οφείλονταν κατά κανόνα στην οικονομική υπεροχή των τελευταίων. Έτσι λοιπόν διαμορφώθηκε σταδιακά ένα νέο, σύγχρονο και εξελιγμένο πλέγμα κανόνων δικαίου που απέβλεπε στην αντιμετώπιση των οικονομικών και νομικών ανισοτήτων μεταξύ των συμβαλλομένων, ένα δίκαιο με σκοπό την προστασία του αδύναμου συμβαλλόμενου μέρους, με επίκεντρό του τον ίδιο τον καταναλωτή.

Στο πλαίσιο αυτό παγιώθηκε σύντομα η αντίληψη ότι η αποτελεσματικότερη προστασία του καταναλωτή επρόκειτο να επιτευχθεί μέσω της οργάνωσης του καταναλωτικού κινήματος και της προώθησης της συλλογικής του δράσης, καθότι μόνο με αυτόν τον τρόπο θα ήταν εφικτή η εξάλειψη των ανισοτήτων που η εν τοις πράγμασι οικονομική υπεροχή των προμηθευτών και των παρόχων υπηρεσιών δημιουργούσε στις συναλλαγές. Σπουδαίο ρόλο στην ενίσχυση της συλλογικής αυτής δράσης του καταναλωτικού κινήματος αποτέλεσε, στο ειδικότερο πεδίο της δικαστικής προστασίας των καταναλωτών, η θέσπιση ενός σύγχρονου δικονομικού μορφώματος, της συλλογικής αγωγής, η οποία αποτελεί αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

Επισημαίνεται ότι η συλλογική αγωγή αποτελεί για πολλούς μία πολύ μεγάλη κατάκτηση του νομικού μας πολιτισμού, αφού συμβάλλει όχι απλά στην άμβλυνση αλλά ίσως και στη δραστική εξάλειψη των ανισοτήτων που προαναφέρθηκαν.

Υπάρχουν όμως και οι επικριτές του θεσμού, οι οποίοι ανησυχούν ότι μπορεί να οδηγήσει σε ανισορροπίες προς την αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή σε υπερβολική ενίσχυση της δύναμης των καταναλωτών, ώστε στο τέλος να αποβεί βλαπτικός σε βάρος των αντισυμβαλλομένων τους και άρα να προκαλέσει σοβαρά προβλήματα στην εύρυθμη λειτουργία της αγοράς. Υπό αυτούς τους όρους προβάλλεται λοιπόν ένας διαλεκτικός χαρακτήρας προσέγγισης της συλλογικής αγωγής, ο οποίος διαπνέει τόσο το ευρωπαϊκό όσο και το εθνικό μας δίκαιο, στην ανάδειξη του οποίου αποσκοπεί επίσης η παρούσα μελέτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΩΣ ΜΕΣΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΩΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ

1. Η ανεπαρκής προστασία των συλλογικών καταναλωτικών συμφερόντων στο παραδοσιακό ιδιωτικό δίκαιο

Η ανάγκη για την προστασία του καταναλωτή αποτέλεσε, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '70¹, το έναυσμα για τη διαμόρφωση μιας κοινοτικής πολιτικής στον τομέα αυτό, ενώ στη συνέχεια -και ειδικότερα τις δύο τελευταίες δεκαετίες- βρίσκεται στο επίκεντρο των κοινοτικών και εθνικών νομοθετικών δράσεων. Πράγματι, η προστασία του καταναλωτή αποτελεί έκφραση του κοινωνικού κράτους δικαίου και αποβλέπει στην προστασία του ασθενέστερου μέρους στις συναλλαγές και συγκεκριμένα στην ενίσχυση της θέσης του καταναλωτή, ο οποίος γίνεται κοινά αποδεκτό ότι τελεί -κατά κανόνα- σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τον προμηθευτή². Αυτή η κατά γενική παραδοχή αδυναμία του καταναλωτή οφείλεται αφενός μεν στην ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ καταναλωτή και προμηθευτή, αφετέρου δε στη μειωμένη διαπραγματευτική ικανότητα του πρώτου έναντι του τελευταίου, λόγω της εκτεταμένης χρήσης γενικών όρων συναλλαγών.

Ειδικότερα, η πληροφοριακή ασυμμετρία, που υφίσταται κατά τεκμήριο μεταξύ καταναλωτή και προμηθευτή, έγκειται στο γεγονός ότι ο πρώτος δεν διαθέτει τις γνώσεις και την πληροφόρηση που έχει ο προμηθευτής αναφορικά με τις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά του προϊόντος ή της υπηρεσίας που αποτελεί ή πρόκειται να

¹ Η πολιτική βούληση για την υιοθέτηση κοινοτικών ρυθμίσεων για την προστασία του καταναλωτή αποτυπώθηκε για πρώτη φορά το 1975 στο Πρώτο Πρόγραμμα δράσης του Συμβουλίου «για μια πολιτική για την προστασία και την πληροφόρηση των καταναλωτών». Βλ. Ψήφισμα της 14^{ης} Απριλίου 1975 του Συμβουλίου, αναφορικά με ένα προκαταρκτικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας για μια πολιτική προστασίας και ενημέρωσης του καταναλωτή.

² Η προστασία του καταναλωτή αποτελεί σύμφωνα με μια άποψη γενική υπερεθνική αρχή, η οποία εκφράζεται ως συναλλακτική υποχρέωση και απορρέει από τη ρητή επιταγή του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου, τις διατάξεις της Σύμβασης των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων (πλέον Κανονισμός 44/2001/ΕΚ) και από τις γενικές αρχές των εθνικών δικαίων για την προστασία του αδύναμου μέρους στις συμβατικές σχέσεις. Βλ. Καράκωστα Ι. (2008), Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, Ν.2251/1994, όπως ισχύει μετά το Ν. 3587/2007, Ερμηνεία- Νομολογία- Πρακτική Εφαρμογή, Β' έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 71 επ.

αποτελέσει το αντικείμενο της μεταξύ τους συναλλαγής. Το έλλειμμα αυτό που διαπιστώνεται στην πληροφόρηση του καταναλωτή έχει ως άμεση συνέπεια την αδυναμία του –τις περισσότερες φορές– να αξιολογήσει σωστά τα προσφερόμενα προϊόντα, προκειμένου να καταλήξει συνειδητά στην επιλογή του. Έτσι, η πληροφοριακή αυτή ασυμμετρία, σε συνδυασμό με το ότι ο καταναλωτής δεν διαθέτει κατά κανόνα τους αναγκαίους πόρους για να αναπληρώσει το κενό αυτό, διαταράσσει την ισορροπία μεταξύ των μερών, στο μέτρο που συνεπάγεται την αδυναμία του καταναλωτή να επιλέξει το προϊόν ή την υπηρεσία που ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες του³.

Ο χαρακτηρισμός του καταναλωτή ως αδύναμου μέρους στις συναλλαγές οφείλεται επίσης και στη μειωμένη διαπραγματευτική του ικανότητα σε σχέση με τον προμηθευτή, με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να διαπραγματευθεί τους όρους που διέπουν τη συναλλαγή κατά τη σύναψη της σύμβασης. Η μειωμένη αυτή διαπραγματευτική ικανότητα είναι αποτέλεσμα της ευρύτατης χρήσης των λεγόμενων Γενικών Όρων Συναλλαγών (εφεξής ΓΟΣ)⁴, η οποία συνδέεται με τη μαζικότητα και τυποποίηση των σύγχρονων συναλλαγών, αλλά και την ανάγκη προβλεψιμότητας, ασφάλειας και εξοικονόμησης χρόνου και δαπανών. Όπως συμβαίνει στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, ο καταναλωτής δέχεται τους ΓΟΣ αναντίρρητα, δεδομένου ότι αφενός μεν δεν έχει τις αναγκαίες για την πλήρη κατανόησή τους γνώσεις, αφετέρου δε δεν διαθέτει την οικονομική υπεροχή, η οποία θα του επέτρεπε τη διαπραγματεύσή τους⁵. Η απουσία ωστόσο διαπραγματευτικής ισοδυναμίας μεταξύ των συμβαλλομένων, λόγω της χρήσης των ΓΟΣ, έχει ως αποτέλεσμα τη διατάραξη της συμβατικής τους ισορροπίας, ιδίως στο μέτρο που γίνεται χρήση καταχρηστικών όρων.

Οι κανόνες, συνεπώς, του δικαίου της προστασίας του καταναλωτή καλούνται να απαντήσουν σε δύο κύρια αιτήματα πολιτικής, δηλαδή στην άμβλυνση της υφιστάμενης ασυμμετρίας στην πληροφόρηση, καθώς και την αποκατάσταση της διαπραγματευτικής ικανότητας του καταναλωτή, με σκοπό την αποκατάσταση της

³ Βλ. Γκόρτσο Χ. (2007), Δίκαιο Προστασίας του Καταναλωτή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών: περιεχόμενο και ιδιαιτερότητες, ΧρηΔικ 2/2007, σελ. 161 επ., Λιβαδά Χ. (2005), Η έννοια του προστατευτέου καταναλωτή σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, ΔΕΕ 11/2005, σελ. 1137 επ., Calais-Auloy J./Steinmetz F. (2003), Droit de la consommation, 6ème édition, Dalloz, Paris, σελ 51 επ.

⁴ Πρόκειται για συμβατικούς όρους, οι οποίοι καθορίζονται εκ των προτέρων, κατά τρόπο γενικό και ενιαίο, για απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων.

⁵βλ. Λιβαδά (2005), ό.π., σελ. 1140.

ισορροπίας των συμβαλλόμενων μερών. Η ικανοποίηση των αιτημάτων αυτών επιτυγχάνεται ιδίως με την παροχή ορθής και πλήρους κατά το δυνατόν πληροφόρησης στον καταναλωτή, με την καθιέρωση κανόνων για την ακυρότητα των καταχρηστικών ΓΟΣ, καθώς και με την καθιέρωση κανόνων για τα μέσα προστασίας που διαθέτει ο καταναλωτής έναντι του προμηθευτή του.

Ωστόσο, η μαζικότητα και πολυπλοκότητα των σύγχρονων συναλλαγών, ως απόρροια των τεχνολογικών, βιομηχανικών και εν γένει οικονομικών εξελίξεων, σε συνδυασμό με την έκταση της αντίστοιχης κατανάλωσης, συνεπάγονται αυξημένους κινδύνους για τους καταναλωτές, ιδιαίτερα σε σχέση με την υγεία, την ασφάλεια και τα οικονομικά τους συμφέροντα. Τα απειλούμενα αυτά συμφέροντα δεν συνδέονται πλέον μόνο με την ατομική έννομη σφαίρα ενός ή περισσότερων μεμονωμένων καταναλωτών ή μιας αριθμητικά περιορισμένης κοινωνικής ομάδας, δεν αποτελούν δηλαδή ιδιωτικά συμφέροντα, αλλά ανάγονται στην έννοια του γενικού δημόσιου συμφέροντος, αναφερόμενα σε έναν ευρύτερο και ανοικτό κύκλο προσώπων⁶. Οι πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις αντικαταναλωτικής συμπεριφοράς εκ μέρους του προμηθευτή, που θίγουν πέρα από το μεμονωμένο καταναλωτή και τα γενικότερα συμφέροντα του καταναλωτικού κοινού, είναι προπάντων, για την μεν υγεία και ασφάλεια η κυκλοφορία και διάθεση επικίνδυνων ελαττωματικών προϊόντων, για τα δε οικονομικά συμφέροντα η χρήση παραπλανητικών διαφημίσεων ή καταχρηστικών γενικών όρων συναλλαγών.

Το σύστημα έννομης προστασίας που καθιερώνει το ιδιωτικό δίκαιο, το οποίο είναι ατομοκεντρικό⁷, αφού διαπνέεται από την ιδέα της ατομικής ευθύνης των προσώπων και αποβλέπει στην προστασία των ατομικών συμφερόντων φυσικών ή νομικών προσώπων, κατόπιν δικής τους πρωτοβουλίας, κατέστησε εμφανή την ανεπάρκεια προστασίας των ευρύτερων συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών, η οποία στο πλαίσιο του παραδοσιακού συστήματος μόνο ως έμμεση, αντανάκλαστική συνέπεια της εκάστοτε παρεχόμενης ατομικής προστασίας μπορεί να επιτευχθεί.

Σε ένα ατομοκεντρικό σύστημα προστασίας, ο μεμονωμένος καταναλωτής, συνήθως από ελλιπή γνώση των δικαιωμάτων του, δεν προβαίνει στη δικαστική διεκδίκησή τους, όταν αυτά προσβάλλονται. Αλλά και στις περιπτώσεις που μπορεί

⁶ Βλ. Πουλιάδη Α. (1992), Η συλλογική αγωγή των ενώσεων καταναλωτών στο ελληνικό δίκαιο, ΕλλΔνη 1992, τόμος 33^{ος}, σελ. 485 επ.

⁷ Βλ. Πουλιάδη Α. (1998), Οι ενώσεις καταναλωτών και η συλλογική αγωγή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, σελ. 1 επ.

να διακρίνει την προσβολή, συνήθως θα απουσιάζει το οικονομικό κίνητρο ή ακριβέστερα θα υπάρχει οικονομικό αντικίνητρο, δε θα είναι διατεθειμένος δηλαδή να αναλάβει τα έξοδα μιας δικαστικής διαμάχης χρονοβόρας και με αβέβαιη έκβαση, ιδιαίτερα όταν το διακύβευμα της δίκης είναι πολύ μικρής οικονομικής αξίας, όπως για παράδειγμα ισχύει με τους καταχρηστικούς όρους σε επιτόκια τραπεζών, των οποίων η οικονομική αξία υστερεί σε σχέση με τα δικαστικά έξοδα. Ακόμη, όμως, και ένας επιτυχής για τον καταναλωτή δικαστικός αγώνας θα έχει περιορισμένη σημασία για την προστασία των γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού, αφού η ισχύς της δικαστικής απόφασης περιορίζεται μόνο μεταξύ των εμπλεκομένων στη συγκεκριμένη δικαστική διαμάχη μερών.

Έτσι, λοιπόν, το αίτημα αποκατάστασης της υφιστάμενης ανισορροπίας στις σχέσεις καταναλωτών και παραγωγών επαναδιατυπώνεται και απομακρύνεται από το στοιχείο του ατομικισμού, προσεγγίζοντας μια διάσταση συλλογική. Δηλαδή, η αποκατάσταση της ισορροπίας στις σχέσεις καταναλωτών και προμηθευτών, δεν μπορεί να αφορά πλέον τον μεμονωμένο καταναλωτή που έχει θιγεί από την παράνομη συμπεριφορά του προμηθευτή. Αντίθετα, η έννομη αντιμετώπιση των αυξημένων κινδύνων που συνεπάγονται οι σύγχρονες καταναλωτικές πρακτικές, δεν μπορεί να αποτελεί υπόθεση ατομικώς θιγομένων προσώπων, αλλά ενδιαφέρει το κοινωνικό σύνολο. Η ανεπάρκεια αυτή της αναγνωριζόμενης από το ισχύον δίκαιο ατομικής προστασίας προέβαλλε ως επιτακτική την ανάγκη συλλογικής προστασίας, της προστασία δηλαδή όχι μιας αριθμητικά περιορισμένης ομάδας, αλλά ενός *«ευρύτερου κύκλου προσώπων, ο οποίος δεν είναι αυστηρά προσδιορισμένος ή προσδιορίσιμος, αλλά ανοικτός και ελεύθερα προσπελάσιμος από περισσότερα πρόσωπα»*⁸.

Εξάλλου, η προστασία των συλλογικών εννόμων αγαθών των καταναλωτών δεν μπορεί να επιδιωχθεί με τα συνήθη δικονομικά μέσα που προβλέπονται στο δικονομικό σύστημα τουλάχιστον των χωρών του καλούμενου *civil law*, αφού τέτοια συλλογικά αγαθά δεν συνδέονται με ορισμένο υποκείμενο, αλλά αναφέρονται σε αόριστο αριθμό άδηλων ενδιαφερομένων, οι οποίοι θα πρέπει να προστατεύονται ακόμη και όταν απειλούνται δυνητικώς, ως υποψήφιοι καταναλωτές. Άλλωστε, με τη συλλογική προστασία επιδιώκεται συχνά η αποτροπή ενός μελλοντικού και ενδεχόμενου απλώς κινδύνου, ο οποίος δεν θα μπορούσε, πριν από την

⁸ Βλ. Πουλιάδη (1998), ό.π., σελ. 3.

πραγματοποίησή του, να θεωρηθεί ως ατομική προσβολή. Έτσι, εφόσον στην πολιτική δίκη για τη νομιμοποίηση του ενάγοντος απαιτείται, κατά κανόνα, να είναι αυτός φορέας συγκεκριμένου προσβαλλόμενου δικαιώματος, η προληπτική δε προστασία ασκείται εξαιρετικά, καθίσταται φανερό ότι η συνήθης αγωγή δεν προσφέρεται⁹.

Το ισχύον υποκειμενικό πρότυπο ένδικης προστασίας δημιούργησε έτσι την ανάγκη νομοθετικής καθιέρωσης ενός κατάλληλου αντιπροσωπευτικού φορέα, υπέρ του οποίου θα αναγνωριστεί η σχετική νομιμοποίηση για την επιδίωξη της έννομης προστασίας των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών. Ως αντιπροσωπευτικοί φορείς, στους οποίους απονέμεται νομιμοποίηση για τη διεξαγωγή δικών με αντικείμενο την προστασία των γενικότερων καταναλωτικών συμφερόντων αναγνωρίζονται ως επί το πλείστον οι ενώσεις καταναλωτών, οι οποίες πληρούν τις προβλεπόμενες στο νόμο τυπικές προϋποθέσεις. Το γεγονός αυτό μαρτυρεί την πεποίθηση ότι τα συμφέροντα των καταναλωτών μπορούν να προστατευτούν αποτελεσματικά μόνο όταν οι ίδιοι οι καταναλωτές ενεργοποιούνται, οργανώνονται και συμμετέχουν στην άσκηση του ελέγχου της αγοράς, η προστασία δηλαδή του καταναλωτή μπορεί τότε μόνο να είναι αποτελεσματική, όταν δημοσιοποιείται και γίνεται υπόθεση συλλογική, δηλαδή υπόθεση που προσλαμβάνει ευρύτερη κοινωνική απήχηση¹⁰.

Την ανάγκη λοιπόν αυτή για αναβάθμιση του παραδοσιακού ατομοκεντρικού συστήματος προστασίας του καταναλωτή σε ένα σύγχρονο και αποτελεσματικότερο συλλογικό σύστημα προστασίας, ήλθε να καθιερώσει αρχικά ο κοινοτικός και στη συνέχεια ο έλληνας νομοθέτης με τη θέσπιση της συλλογικής αγωγής. Έτσι, η αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών και των συλλογικών τους συμφερόντων επιτυγχάνεται με την κινητοποίηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, η οποία όμως δεν ταυτίζεται με τον μεμονωμένο καταναλωτή, αλλά με έναν ευρύτερο συλλογικό φορέα, που αποκλειστικό σκοπό έχει την προστασία των γενικότερων συμφερόντων των καταναλωτών, χαρακτηριστικότερος των οποίων είναι η ένωση καταναλωτών.

⁹ Βλ. Ματθία Σ. (1993), Η συλλογική δικαστική προστασία των καταναλωτών, ΕλλΔνη 1993, τόμος 34, σελ. 1419.

¹⁰ Βλ. Σπυράκο Δ. (1998), Η συλλογική και η δημοσίου δικαίου προστασία των καταναλωτών, ΝοΒ, τόμος 46, σελ. 437επ., ο οποίος αναφέρεται χαρακτηριστικά σε «υπόθεση της κοινωνίας».

2. Τα πρώτα κοινοτικά βήματα προς την καθιέρωση της συλλογικής έννομης προστασίας

2.1. Πρωτογενές δίκαιο

Σε επίπεδο πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου, οι πρώτες ρυθμίσεις για την προστασία του καταναλωτή στο κείμενο της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (εφεξής ΣυνθΕΚ) θεσπίστηκαν μόλις το 1986 με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, ενώ η προστασία των καταναλωτών θεσμοθετήθηκε ως αυτοτελής δράση με το άρθρο 129Α, το οποίο εισήχθη με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1993¹¹. Η διάταξη του άρθρου 129Α, της οποίας η σημασία έγκειται πρωτίστως στο γεγονός ότι όρισε ρητά ότι η ανάγκη προστασίας των καταναλωτών πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή όλων των άλλων πολιτικών της Κοινότητας, αναθεωρήθηκε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ¹² το 1997 και περιλήφθηκε στη ΣυνθΕΚ με νέα αρίθμηση, ως άρθρο 153.

Σε αντίθεση με τη γενικόλογη αναφορά της Συνθήκης του Μάαστριχτ περί «επίτευξης υψηλού επιπέδου προστασίας των καταναλωτών»¹³, στο άρθρο 153 συγκεκριμενοποιήθηκαν οι στόχοι που αφορούν στην προστασία των καταναλωτών, ενώ γίνεται επίσης αναφορά στην «οργάνωση τους για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους». Ειδικότερα, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 153 ΣυνθΕΚ, όπως ισχύει, «προκειμένου να προωθήσει τα συμφέροντα των καταναλωτών και να διασφαλίσει υψηλό επίπεδο προστασίας του καταναλωτή, η Κοινότητα συμβάλλει στην προστασία της υγείας, της ασφάλειας και των οικονομικών συμφερόντων των καταναλωτών, καθώς και στην προώθηση του δικαιώματός τους για ενημέρωση, εκπαίδευση και οργάνωσή τους για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους». Τούτο σημαίνει ότι για την προστασία των καταναλωτικών συμφερόντων το άρθρο 153 ΣυνθΕΚ δεν εγκαθιδρύει μόνο δικαίωμα για δημιουργία καταναλωτικών οργανώσεων, αλλά και δικαίωμα προάσπισης των συμφερόντων τους υπό τον

¹¹ Βλ. Μπώλο Α. (2008), σε Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτών, (Επιμ. Δούβλης Β./Μπώλος Α.), εκδ. Σάκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, σελ. 1531 επ.

¹² Βλ. σχετικά Stuyck J. (2000), *European Consumer Law after the Treaty of Amsterdam: Consumer Policy Beyond the Internal Market?*, CMLR 2000, σελ 367 επ.

¹³ Έτσι η σχετική διατύπωση του άρθρου 129Α της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

προστατευτικό μανδύα των σχετικών διατάξεων του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου.

Εξάλλου, στην παρ. 3 του ίδιου άρθρου προβλέπεται ότι η Κοινότητα συμβάλλει στην επίτευξη των προαναφερόμενων στόχων άλλοτε θεσπίζοντας μέτρα κατ' εφαρμογή του άρθρου 95 της ΣυνθΕΚ (πρώην άρθρο 100Α), στο πλαίσιο της υλοποίησης της εσωτερικής αγοράς, και άλλοτε θεσπίζοντας μέτρα που στηρίζουν, συμπληρώνουν και παρακολουθούν την πολιτική των κρατών μελών για την προστασία των καταναλωτών. Από την ανωτέρω διάταξη προκύπτει συνεπώς με σαφήνεια ότι η κοινοτική πολιτική της προστασίας του καταναλωτή ανήκει στην κατηγορία των συντρεχουσών και όχι των αποκλειστικών αρμοδιοτήτων της Κοινότητας¹⁴. Πρόκειται δηλαδή για συντρέχουσα αρμοδιότητα της Κοινότητας και των κρατών μελών, η οποία εντάσσεται στο πλαίσιο της αρχής της επικουρικότητας (άρθρο 5 ΣυνθΕΚ). Η κοινοτική αρμοδιότητα δεν είναι, επομένως, απεριόριστη, αλλά πρέπει να ασκείται όταν και εφόσον οι επιδιωκόμενοι στόχοι είναι αδύνατον να επιτευχθούν επαρκώς από τα κράτη μέλη και δύνανται να επιτευχθούν καλύτερα σε κοινοτικό επίπεδο.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στη παρ. 5 του άρθρου 153 εισάγεται και μια άλλη σημαντική για την προστασία του καταναλωτή αρχή. Πρόκειται για την αρχή της ελάχιστης προστασίας, σύμφωνα με την οποία τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίσουν το ελάχιστο επίπεδο προστασίας που απαιτούν οι οδηγίες στον τομέα της προστασίας των καταναλωτών, δύνανται όμως να διατηρούν ή να εισαγάγουν στο εσωτερικό τους δίκαιο αυστηρότερα προστατευτικά μέτρα, εφόσον αυτά συμβιβάζονται με την παρούσα Συνθήκη και κοινοποιούνται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹⁵.

Σε κάθε περίπτωση πάντως και πριν τη θεσμοθέτηση της προστασίας των καταναλωτών στο πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο, από τα θεσμικά όργανα της Κοινότητας είχαν καταβληθεί αξιοσημείωτες προσπάθειες για την ουσιαστική προώθηση και αναβάθμιση των συλλογικών καταναλωτικών συμφερόντων. Τούτο

¹⁴ Βλ. Δέλλιο Γ. (2005), Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του ιδιωτικού δικαίου, Ι, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, σελ. 409 επ., Χριστιανό Β. (1997), Κοινοτικό Δίκαιο Προστασίας του Καταναλωτή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή

¹⁵ Βλ. Αλεξανδρίδου Ε. (2008), Το Κοινοτικό Δίκαιο της προστασίας του καταναλωτή σε Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, Ελληνικό- Κοινοτικό, Κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 2251/1994 όπως ισχύει μετά το Ν. 3587/2007, (επιμ. Αλεξανδρίδου Ε.), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

διαφαίνεται στο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 13^{ης} Μαρτίου 1987¹⁶, με το οποίο ζητήθηκε από την Επιτροπή να καταθέσει πρόταση οδηγίας για την εναρμόνιση των νομοθεσιών των κρατών-μελών σχετικά με την προστασία των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών, αλλά και στο ψήφισμα του Συμβουλίου της 13^{ης} Ιουνίου 1992, για τις μελλοντικές προτεραιότητες για την ανάπτυξη της πολιτικής της προστασίας των καταναλωτών¹⁷, όπου γίνεται λόγος για τη δυνατότητα των οργανώσεων καταναλωτών που έχουν έννομο συμφέρον, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, να έχουν πρόσβαση στη δικαιοσύνη στο έδαφος των κρατών-μελών με βάση τη *lex fori* του δικάζοντος δικαστή.

2.2. Παράγωγο κοινοτικό δίκαιο

Στο επίπεδο του παράγωγου κοινοτικού δικαίου, η συλλογική προστασία καταναλωτικών συμφερόντων γίνεται εμφανής στην Οδηγία 84/450/ΕΟΚ για την παραπλανητική διαφήμιση¹⁸. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 4 παρ. 1 αυτής προβλέπεται η αρμοδιότητα των κρατών-μελών να μεριμνούν για την ύπαρξη των κατάλληλων και αποτελεσματικών μέσων για τον έλεγχο της παραπλανητικής διαφήμισης προς το συμφέρον καταναλωτών, ανταγωνιστών και γενικότερα του κοινού. Τα μέσα αυτά, σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο της παρ. 1, πρέπει να περιλαμβάνουν νομικές διατάξεις, οι οποίες θα δίνουν το δικαίωμα σε πρόσωπα ή οργανώσεις, που σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία έχουν νόμιμο δικαίωμα να απαγορευθεί η παραπλανητική διαφήμιση, να προσβάλλουν δικαστικά την εν λόγω διαφήμιση ή/και να φέρουν τη διαφήμιση αυτή ενώπιον διοικητικού οργάνου. Παρά τις σχετικές ρυθμίσεις, η εν λόγω οδηγία δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, και τούτο επειδή ο κοινοτικός νομοθέτης άφησε στη διακριτική ευχέρεια των κρατών-μελών τη δυνατότητα επιλογής και καθιέρωσης των προαναφερόμενων μέσων υλοποίησης.

¹⁶ ΕΕ C 99/203 της 13.4.1987.

¹⁷ ΕΕ C 186/1 της 23.7.1992.

¹⁸ Οδηγία 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 10^{ης} Σεπτεμβρίου 1984 «για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παραπλανητική διαφήμιση», ΕΕ L 250/17 της 19.9.1984.

Στο ίδιο ρυθμιστικό πλαίσιο κινείται και το άρθρο 7 της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ για τις καταχρηστικές ρήτρες¹⁹, σύμφωνα με το οποίο τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές. Τα μέσα αυτά περιλαμβάνουν διατάξεις που δίνουν σε άτομα ή οργανισμούς που έχουν, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, οριστεί ως έχοντες έννομο συμφέρον για την προστασία των καταναλωτών, τη δυνατότητα να προσφύγουν ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων ή διοικητικών οργάνων, τα οποία αποφαινόμενοι για το εάν συμβατικές ρήτρες, που έχουν συνταχθεί με σκοπό τη γενικευμένη χρήση, έχουν καταχρηστικό χαρακτήρα και εφαρμόζουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα για να πάψει η χρησιμοποίηση των ρητρών αυτών (άρθρο 7 παρ. 2).

Ωστόσο, το άρθρο 7 δεν δίνει ξεκάθαρη απάντηση σχετικά με την υποχρεωτικότητα ή μη της καθιέρωσης από τα κράτη- μέλη της συλλογικής αγωγής, ως μέσου προστασίας των καταναλωτικών συμφερόντων. Η προβληματική αυτή επιβεβαιώθηκε από το προδικαστικό ερώτημα του αγγλικού High Court of Justice²⁰, το οποίο τελικά δεν απαντήθηκε από το ΔΕΚ, εξαιτίας της σχετικής τροποποίησης του Consumer Contracts Regulations και την καθιέρωση της συλλογικής αγωγής από την κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου. Πάντως, υπό το πρίσμα της υπ' αρ. 23 αιτιολογικής σκέψης του προοιμίου²¹, αλλά και του σκοπού της εν λόγω οδηγίας, πρέπει να δεχθούμε την υποχρεωτικότητα της θέσπισης συλλογικών μέσων προστασίας βάσει του άρθρου 7²².

Η οδηγία που καθιερώνει για πρώτη φορά σε ευρωπαϊκό επίπεδο τη συλλογική έννομη προστασία -χωρίς όμως διασυνοριακό χαρακτήρα- είναι η Οδηγία

¹⁹ Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 5^{ης} Απριλίου 1993 «σχετικά με καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές», ΕΕ L 95/29 της 21.4.1993.

²⁰ Βλ. σχετικά Dickie J. (1996), Article 7 of the Unfair Terms in Consumer Contracts Directive, CLJ 1996, σελ. 112 επ.

²¹ Στην αιτιολογική σκέψη 23 αναφέρεται ρητά: «ότι τα άτομα ή οργανισμοί που, σύμφωνα με τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους, έχουν έννομο συμφέρον να προστατεύουν τον καταναλωτή, πρέπει να έχουν τη δυνατότητα προσφυγής κατά των συμβατικών όρων που συντάσσονται με σκοπό τη γενικευμένη χρήση μέσα στις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές, και ειδικά κατά των καταχρηστικών ρητρών, είτε ενώπιον δικαστικής αρχής είτε ενώπιον διοικητικού οργάνου, που είναι αρμόδιο να αποφασίζει για τις καταγγελίες ή και να κινεί τις κατάλληλες δικαστικές διαδικασίες».

²² Βλ. Μπώλο (2008), ό.π., σελ. 1534.

97/7/EK για τις εξ αποστάσεως συμβάσεις²³. Παρόλο που στο άρθρο 11 παρ. 1 αυτής επαναλαμβάνονται οι σχετικές αναφορές των ανωτέρω οδηγιών για τη μέριμνα των κρατών-μελών να εξασφαλίζουν την ύπαρξη κατάλληλων και αποτελεσματικών μέσων για την τήρηση των σχετικών διατάξεων, στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου προβλέπεται η υποχρέωση εγκαθίδρυσης των μέσων αυτών.

Ειδικότερα, ορίζεται ότι «τα μέσα που προβλέπει η παρ. 1 περιλαμβάνουν διατάξεις²⁴, οι οποίες επιτρέπουν σε έναν από τους ακόλουθους οργανισμούς, όπως καθορίζεται από την εθνική νομοθεσία, να προσφεύγουν σύμφωνα με την εθνική τους νομοθεσία, στα δικαστήρια ή τους αρμόδιους διοικητικούς οργανισμούς, ώστε να επιτυγχάνουν την εφαρμογή των εθνικών διατάξεων για την υλοποίηση της παρούσας οδηγίας. Οι οργανισμοί αυτοί είναι οι εξής: α) δημόσιοι οργανισμοί ή εκπρόσωποί τους, β) οργανώσεις καταναλωτών που έχουν έννομο συμφέρον να προστατεύουν τους καταναλωτές και γ) επαγγελματικές οργανώσεις που έχουν συμφέρον να ενεργήσουν». Έτσι, με την τελευταία αυτή ρύθμιση η διακριτική ευχέρεια των κρατών-μελών περιορίζεται πλέον στη δυνατότητα καθορισμού των προϋποθέσεων του έννομου συμφέροντος των εθνικών καταναλωτικών οργανώσεων, χωρίς να τίθενται περαιτέρω ζητήματα, όπως για παράδειγμα, είχε συμβεί στην περίπτωση της προαναφερθείσης προδικαστικής παραπομπής του High Court of Justice²⁵.

3. Η καινοτομία της Οδηγίας 98/27/EK με την καθιέρωση της διασυνοριακής συλλογικής αγωγής

Η πολιτική της Κοινότητας (πλέον Ευρωπαϊκή Ένωση) στον τομέα της προστασίας των καταναλωτών και της πρόσβασής τους στη δικαιοσύνη βρέθηκε από νωρίς αντιμέτωπη με το ακανθώδες ζήτημα των διασυνοριακών διαφορών²⁶, των

²³ Οδηγία 97/7/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20^{ης} Μαΐου 1997 «για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις», ΕΕ L 144/19 της 4.6.1997.

²⁴ Βλ. τη γλωσσική διαφοροποίηση της εν λόγω παραγράφου στην υπ' αρ. 19/95 Κοινή Θέση (ΕΚ), ΕΕ C 288/1 της 20.10.1995, όπου μνημονεύεται ότι τα «*τα μέσα που αναφέρει η παρ. 1 δύνανται να περιλαμβάνουν διατάξεις...*»

²⁵ Βλ. Μπώλο (2008), ό.π. σελ. 1535.

²⁶ Ήδη με την ανακοίνωση της 7^{ης} Μαΐου 1987, η Επιτροπή ανέλαβε τη δέσμευση να εκπονήσει μελέτες σχετικά με τη δυνατότητα των οργανώσεων καταναλωτών ενός κράτους μέλους να αναλαμβάνουν τη διεκπεραίωση υποθέσεων, τα πραγματικά περιστατικά των οποίων έλαβαν χώρα σε άλλο κράτος μέλος. Βλ. Χριστιανό (1997), ό.π., σελ. 146.

διαφορών δηλαδή μεταξύ ενός μεμονωμένου καταναλωτή ή μιας ένωσης καταναλωτών και ενός προμηθευτή, οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι σε διαφορετικά κράτη μέλη. Πράγματι, σε μια ενιαία αγορά όπως είναι η κοινοτική, δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις, όπου η παράνομη πρακτική ενός προμηθευτή, που λαμβάνει χώρα σε ένα κράτος μέλος, θίγει τα συμφέροντα των καταναλωτών ενός άλλου κράτους μέλους, π.χ. περιπτώσεις παράβασης των ρυθμίσεων για τις συμβάσεις χρονομεριστικής μίσθωσης, για τα οργανωμένα ταξίδια, τις πωλήσεις από απόσταση κ.ο.κ. Η δυνατότητα, ωστόσο, άσκησης συλλογικής αγωγής εναντίον του παραπάνω παραβάτη από μέρους μιας ένωσης καταναλωτών του δεύτερου κράτους μέλους, συναντούσε αρχικά σοβαρές δυσχέρειες.

Ως παράδειγμα θα μπορούσε να αναφερθεί εν προκειμένω η περίπτωση πωλήσεων εξ' αποστάσεως, π.χ. δια αλληλογραφίας, από ένα γερμανό προμηθευτή προς έλληνες καταναλωτές, κατά παράβαση της κατά το ελληνικό και κοινοτικό δίκαιο υποχρέωσης ενημέρωσης των καταναλωτών σχετικά με το δικαίωμα υπαναχώρησης από τη σύμβαση μέσα στο προβλεπόμενο χρονικό διάστημα. Μια ένωση καταναλωτών, που νομιμοποιείται να ασκήσει στην Ελλάδα συλλογική αγωγή για παράλειψη της παράνομης αυτής τακτικής, δε θα νομιμοποιούνταν προφανώς να ασκήσει την ίδια αγωγή κατά του παραπάνω γερμανού προμηθευτή στη Γερμανία, αφού δεν είναι ένωση καταναλωτών αναγνωρισμένη από το γερμανικό δίκαιο, ενώ περιορισμός προκύπτει ακόμη και από το γεγονός ότι το παραδεκτό της αγωγής εξαρτάται κατά το γερμανικό δίκαιο από την παράβαση διάταξης του εθνικού δικαίου και δεν είναι δυνατόν να γίνει επίκληση παράβασης διάταξης αλλοδαπού ουσιαστικού δικαίου, όπως είναι εν προκειμένω το ελληνικό²⁷.

Αναμφίβολα, οι δυσχέρειες αυτές, οι οποίες περιόριζαν το πεδίο δράσης των οργανώσεων εκπροσώπησης των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών, που βλάπτονται από μια πρακτική παραβιάζουσα το κοινοτικό δίκαιο, μπορούσαν να κλονίσουν την εμπιστοσύνη των καταναλωτών στην εσωτερική αγορά και να επηρεάσουν την εύρυθμη λειτουργία της. Έτσι, στην Πράσινη Βίβλο «σχετικά με την πρόσβαση των καταναλωτών στη δικαιοσύνη και τη ρύθμιση των καταναλωτικών

²⁷ Βλ. Αλεξανδρίδου (1998), Πρώτη πρόταση Οδηγίας για την πρόσβαση των καταναλωτών στη δικαιοσύνη σε Αποκρατικοποίηση των δημόσιων επιχειρήσεων και προστασία του καταναλωτή, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, επιμ. Μεγγλίδου/Παπαντωνιάδου, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, σελ. 279 επ.

διαφορών στην ενιαία αγορά»²⁸, που εξέδωσε η Επιτροπή το Νοέμβριο του 1993, επισημάνθηκε ως αντίθετη στην αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας και της απαγόρευσης των διακρίσεων η νομιμοποίηση μόνο των εγχώριων οργανώσεων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων των κρατών μελών, ενώ η Επιτροπή κατέληξε, μεταξύ άλλων, στην ανάγκη εξέτασης του πλέον κατάλληλου νομικού μέσου για την άσκηση από δημόσιες αρχές ή/και συλλογικούς φορείς αγωγών παραλείψεως κατά παράνομων διασυνοριακών πρακτικών.

Μετά από σειρά διαβουλεύσεων, εκδόθηκε η Οδηγία 98/27/EK «περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών»²⁹, η οποία επιτρέπει τη διασυνοριακή πρόσβαση των καταναλωτικών οργανώσεων στη δικαιοσύνη, διαμορφώνοντας έτσι τους όρους για την «ελεύθερη διακίνηση των αγωγών παραλείψεως» εντός των ορίων της Κοινότητας. Η εν λόγω οδηγία εκδόθηκε βάσει του άρθρου 100Α ΣυνθΕΚ (ήδη άρθρο 95), το οποίο προβλέπει την εναρμόνιση των διατάξεων των κρατών- μελών που έχουν ως αντικείμενο την εγκαθίδρυση και λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, ενώ οι συντάκτες της έλαβαν επίσης υπόψη το άρθρο 3Β ΣυνθΕΚ (ήδη άρθρο 5), σύμφωνα με το οποίο η Κοινότητα δρα μέσα στα όρια των αρμοδιοτήτων της και δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων της Συνθήκης. Έτσι, το περιεχόμενο της εν λόγω Οδηγίας περιορίστηκε μόνο στη λήψη μέτρων αναγκαίων για την επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν σε περιπτώσεις παραβάσεων διατάξεων εναρμονισμένων με κοινοτικές οδηγίες, που αποβλέπουν στην προστασία του καταναλωτή.

²⁸ COM(1993), 576 τελικό, βλ. Gasparinetti M. (1994), accès à la justice et règlement des litiges de consommation dans le marché unique: le cout des frontières «judiciaires», Revue marche unique européen 1994, σελ. 83 επ.

²⁹ Οδηγία 98/27/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19^{ης} Μαΐου 1998 «περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών», ΕΕ L 166/51 της 11.6.1998. Βλ. για τα ενδιάμεσα στάδια από την υποβολή της πρότασης οδηγίας της Επιτροπής (COM(1996)725 τελικό) ως το τελικό κείμενο, τη γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της 25.9.1996, ΕΕ C 30/112 της 30.1.1997, τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 14^{ης} Νοεμβρίου 1996, ΕΕ C 362/236 της 2.12.1996, την υπ' Κοινή θέση του Συμβουλίου της 30^{ης} Οκτωβρίου 1997, ΕΕ C. 389/51 της 22.12.1997, την απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 12^{ης} Μαρτίου 1998, ΕΕ C.104/205 της 6.4.1998, καθώς και την Απόφαση του Συμβουλίου της 23^{ης} Απριλίου 1998.

3.1. Πεδίο εφαρμογής

Στόχος της Οδηγίας 98/27/EK είναι η εναρμόνιση των διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με τις αγωγές παράλειψης³⁰, που αποσκοπούν στην προστασία των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών³¹, σε περίπτωση παράβασης των ρυθμίσεων που προβλέπονται στις οδηγίες που απαριθμούνται στο παράρτημα της παρούσας οδηγίας, όπως αυτές έχουν μεταφερθεί στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών³² (άρθρο 1). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι η επιλογή των οδηγιών του σχετικού παραρτήματος έγινε με γνώμονα το γεγονός ότι η παραβίαση των ρυθμίσεων τους έχει άμεσες επιπτώσεις στα συμφέροντα των καταναλωτών, ενώ επηρεάζει ταυτόχρονα και την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς³³.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 της οδηγίας, με την εν λόγω αγωγή μπορεί να ζητηθεί: α) η παύση ή η απαγόρευση οποιασδήποτε παράβασης, ακόμη και με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, όταν αυτή ενδείκνυται β) η λήψη μέτρων, όπως η κατάλληλη δημοσίευση του συνόλου ή μέρους της απόφασης ή/και η δημοσίευση επανορθωτικής δήλωσης, ώστε να εκλείψουν τα συνεχιζόμενα αποτελέσματα της παράβασης και γ) η επιβολή προστίμου, σε περίπτωση μη τήρησης της απόφασης, εφόσον το νομικό σύστημα του συγκεκριμένου κράτους-μέλους το επιτρέπει.

Αξιώσεις αποζημίωσης δεν μπορούν να ενταχθούν στο ρυθμιστικό πλαίσιο της οδηγίας 98/27/EK, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι τα κράτη-μέλη εμποδίζονται να επεκτείνουν τη συλλογική αγωγή και σε τέτοιου είδους αξιώσεις κατά του

³⁰ Με τον όρο «αγωγές παράλειψης» αποδίδεται στα ελληνικά ο όρος “injunctions”.

³¹ Ως συλλογικά συμφέροντα των καταναλωτών νοούνται, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 2 της παρούσας οδηγίας, τα συμφέροντα που δεν περιλαμβάνουν την απλή σώρευση των συμφερόντων των ατόμων που εθίγησαν από συγκεκριμένη παράβαση.

³² Οι οδηγίες που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα είναι κατά χρονολογική σειρά ψήφισης οι εξής: Οδηγία 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 10^{ης} Σεπτεμβρίου 1984 για την παραπλανητική διαφήμιση, Οδηγία 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 20^{ης} Δεκεμβρίου 1985 για τις συμβάσεις εκτός εμπορικού καταστήματος, Οδηγία 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 22ας Δεκεμβρίου 1986, Οδηγία 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 3^{ης} Οκτωβρίου 1989 για την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων, Οδηγία 90/314/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 13^{ης} Ιουνίου για τα οργανωμένα ταξίδια, Οδηγία 92/28/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 31^{ης} Μαρτίου 1992 για τη διαφήμιση φαρμάκων που προορίζονται για ανθρώπους, Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 5^{ης} Απριλίου 1993 για τις καταχρηστικές ρήτρες σε συμβάσεις με καταναλωτές, Οδηγία 94/47/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26^{ης} Οκτωβρίου 1994 για την προστασία των καταναλωτών όσον αφορά ορισμένες πλευρές των συμβάσεων χρονομεριστικής μίσθωσης, Οδηγία 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26^{ης} Μαΐου 1997 για τις εξ' αποστάσεως συμβάσεις.

³³ Βλ. Αλεξανδρίδου (1998), ό.π., σελ. 285.

προμηθευτή, υπό το πρίσμα της αρχής της ελάχιστης εναρμόνισης³⁴. Βέβαια, κατά τη διάρκεια των νομοθετικών διεργασιών για τη θέσπιση της Οδηγίας 98/27/EΚ υπήρξαν σχετικές προτάσεις προς αυτή την κατεύθυνση³⁵, οι οποίες όμως δεν υιοθετήθηκαν στο τελικό κείμενο, αφού υπερίσχυσαν οι απόψεις εκείνων που συνέδεσαν τη δυνατότητα άσκησης αγωγής αποζημίωσης με τον πιθανό κίνδυνο της καταχρηστικής άσκησης τέτοιου είδους αγωγών κατά επιχειρήσεων, με αρνητικές επιπτώσεις για τις τελευταίες³⁶.

Άλλωστε, ο περιορισμός αυτός του αιτήματος της διασυνοριακής συλλογικής αγωγής στην αξίωση παράλειψης εξυπηρετούσε τον στόχο της μεγαλύτερης δυνατής εναρμόνισης, αφού η εναρμόνιση στη βάση ενός ελάχιστου κοινού παρονομαστή, όπως είναι εν προκειμένω η αξίωση παράλειψης, ήταν σίγουρα ευκολότερη. Αντίθετα η πρόβλεψη της αξίωσης αποζημίωσης στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής δημιουργούσε ερωτήματα σχετικά με την έννοια της ζημίας, τον τρόπο υπολογισμού της αποζημίωσης, καθώς και την κατανομή της στους ζημιωθέντες, ερωτήματα που δύσκολα θα έβρισκαν ομοιόμορφη απάντηση σε όλα τα κράτη μέλη.

3.2. Ενεργητική νομιμοποίηση

Ως φορείς νομιμοποιούμενοι προς έγερση αγωγών παράλειψης ορίζονται στο άρθρο 3 της οδηγίας δυο συγκεκριμένες κατηγορίες: Πρώτον, οι ανεξάρτητοι δημόσιοι οργανισμοί, που είναι ειδικά επιφορτισμένοι με την προστασία των καταναλωτικών συμφερόντων (π.χ. ο Ombudsman των σκανδιναβικών χωρών), και δεύτερον, οι οργανώσεις, των οποίων ο σκοπός συνίσταται παρομοίως στην προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών. Όπως προκύπτει δε από το προοίμιο της οδηγίας³⁷, τα κράτη-μέλη έχουν τη διακριτική ευχέρεια να επιλέξουν μεταξύ των ανωτέρω εναλλακτικών λύσεων ή να τις συνδυάζουν, καθορίζοντας σε εθνικό επίπεδο τους οργανισμούς ή/και τις οργανώσεις που θα είναι αρμόδιοι για τους

³⁴ Βλ. για την αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης που προβλέπει το άρθρο 10 παρ. 16 περ. β' του ν. 2251/1994, κατωτέρω δεύτερο κεφάλαιο υπό 3.2.

³⁵ Έτσι, η γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής, ΕΕ C 30/112 της 30.1.1997, η οποία στο σημείο 2.4 αναφέρει ρητά ότι «αξίζει να εξετασθεί κατά πόσο είναι σκόπιμη η άσκηση αγωγής αποζημίωσης, η οποία θα λειτουργούσε συμπληρωματικά προς την αγωγή παράλειψης».

³⁶ Βλ. Μπώλο (2008), ό.π., σελ. 1538, υποσημ. 42.

³⁷ βλ. αιτιολογική σκέψη 10 της οδηγίας.

σκοπούς της παρούσας οδηγίας. Βασική προϋπόθεση νομιμοποίησης των προαναφερόμενων φορέων και στις δυο περιπτώσεις είναι η σύστασή τους σύμφωνα με τη νομοθεσία του οικείου κράτους μέλους, καθώς και η *ex lege* σύνδεσή τους με την προάσπιση των καταναλωτικών συμφερόντων, γεγονός που δεν αφήνει κανένα περιθώριο σε οργανώσεις εκπροσώπησης επιχειρήσεων³⁸ να αποτελέσουν φορείς έγερσης συλλογικής αγωγής στο πλαίσιο της οδηγίας 98/27/EK³⁹.

Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, τα κράτη μέλη, μετά από αίτηση των οικείων φορέων, γνωστοποιούν στην Επιτροπή το όνομα και το σκοπό των φορέων που νομιμοποιούνται να εγείρουν αγωγή παράλειψης. Η Επιτροπή με τη σειρά της καταρτίζει το σχετικό κατάλογο, ο οποίος δημοσιεύεται στην Επίσημη Εφημερίδα ΕΚ και ενημερώνεται ανά εξάμηνο (άρθρο 4 παρ. 2 και 3). Η δημοσίευση αυτή έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, αφού κάθε νομιμοποιούμενος φορέας από άλλο κράτος μέλος, όταν θίγονται τα συμφέροντα τα οποία προστατεύει, μπορεί να προσφεύγει στο δικαστήριο ή τη διοικητική αρχή του κράτους- μέλους στην επικράτεια του οποίου διαπράχθηκε η παράβαση, επιδεικνύοντας τον κατάλογο. Τα δικαστήρια ή οι διοικητικές αρχές δέχονται, κατ' εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης⁴⁰, τον κατάλογο αυτό ως απόδειξη της νομικής ικανότητας του νομιμοποιούμενου φορέα, επιφυλασσόμενες του δικαιώματός τους να εξετάσουν κατά πόσο ο σκοπός του φορέα δικαιολογεί την έγερση αγωγής στη συγκεκριμένη περίπτωση (άρθρο 4 παρ. 1).

Η Οδηγία παρέχει εξάλλου στα κράτη μέλη την ευχέρεια να εισάγουν στη νομοθεσία τους ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία ο νομιμοποιούμενος φορέας που σκοπεύει να ασκήσει αγωγή για παράλειψη θα υποχρεούται, πριν κινήσει τη διαδικασία αυτή, να υποβάλει αίτημα για διαβούλευση με σκοπό την παύση της παράβασης. Η διαβούλευση αυτή θα πραγματοποιείται είτε απευθείας με τον παραβάτη είτε με έναν νομιμοποιούμενο φορέα του κράτους μέλους στο οποίο πρόκειται να ασκηθεί η αγωγή. Εάν η παύση της παράβασης δεν επιτευχθεί μέσα σε διάστημα δύο εβδομάδων από την υποβολή του αιτήματος προς διαβούλευση, ο ενδιαφερόμενος θα μπορεί να ασκήσει άνευ ετέρου αγωγή παράλειψης (αρ. 5 παρ. 1).

³⁸ Αντίθετα με την πρόταση οδηγίας της Επιτροπής, η οποία είχε προτείνει την υπαγωγή των εν λόγω οργανώσεων στους νομιμοποιούμενους φορείς, COM (1995) 712 τελικό. Σχετικά με τη δυνατότητα των εμπορικών, βιομηχανικών και επαγγελματικών επιμελητηρίων να ασκούν τη συλλογική αγωγή του άρθρου 10 παρ. 16 περ. β', βλ. κατωτέρω δεύτερο κεφάλαιο υπό 4.1.2.

³⁹ Βλ. Μπώλο (2008), ό.π., σελ. 1538-1539.

⁴⁰ Βλ. αιτιολογική σκέψη 11 της παρούσας οδηγίας.

3.3. Εφαρμοστέο δίκαιο

Σε ό, τι αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο, το άρθρο 2 παρ. 2 ορίζει ότι η παρούσα οδηγία δεν θίγει τους κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου περί του εφαρμοστέου δικαίου, κατά τους οποίους εφαρμόζεται είτε το δίκαιο του κράτους-μέλους προέλευσης της παράβασης είτε το δίκαιο του κράτους-μέλους όπου επήλθαν τα αποτελέσματα της. Η εν λόγω ρύθμιση εξειδικεύτηκε από τις νομολογιακές εξελίξεις που ακολούθησαν μετά την έκδοση της οδηγίας και επηρέασαν καθοριστικά την επιλογή του κοινοτικού νομοθέτη στον Κανονισμό 864/2007/EK για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές («Ρώμη II»)⁴¹, ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο στις διασυνοριακές συλλογικές αγωγές⁴².

Έτσι, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 6 του Κανονισμού 864/2007/EK, που φέρει τον τίτλο «Αθέμιτος ανταγωνισμός και πράξεις που περιορίζουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό», και εφαρμόζεται και στις αγωγές παραλείψεως που υποβάλλονται από τις ενώσεις καταναλωτών, εφαρμοστέο δίκαιο στην εξωσυμβατική ενοχή, η οποία απορρέει από πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού, είναι το δίκαιο της χώρας όπου θίγονται ή ενδέχεται να θιγούν οι σχέσεις ανταγωνισμού ή τα συλλογικά συμφέροντα των καταναλωτών. Η προβλεπόμενη στην παρ. 2 εξαίρεση στις περιπτώσεις που μια πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού θίγει αποκλειστικά τα συμφέροντα συγκεκριμένου ανταγωνιστή, δεν εφαρμόζεται όταν θίγονται συλλογικά καταναλωτικά συμφέροντα (άρθρο 6 παρ. 2 Κανονισμού 864/2007).

3.4. Ενσωμάτωση της οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο

Η ενσωμάτωση της οδηγίας 98/27/EK στο εθνικό μας δίκαιο με το π.δ. 301/2002 διαμόρφωσε τους όρους για τη διασυνοριακή επέκταση της συλλογικής αγωγής, η οποία, ως δικονομικό «εργαλείο» προστασίας των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών, ρυθμιζόταν ήδη στο εθνικό δίκαιο στο ν.

⁴¹ Κανονισμός 864/2007/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11^{ης} Ιουλίου 2007 «για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές» («Ρώμη II»), ΕΕ L 199/40 της 31.7.2007.

⁴² Τούτο προκύπτει άμεσα από τη σχετική αναφορά στην υποβληθείσα από την Επιτροπή Πρόταση Κανονισμού, COM (2003) 427 τελικό.

2251/1994⁴³. Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι η ανωτέρω εναρμόνιση του ελληνικού δικαίου με τις επιταγές της οδηγίας κατέστη δυνατή κατόπιν σχετικής προσφυγής που κατέθεσε την 4.9.2002 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας ενώπιον του ΔΕΚ⁴⁴.

Το ανωτέρω π.δ. διευρύνει το πεδίο εφαρμογής άσκησης συλλογικής αγωγής και σε κοινοτικές οδηγίες που δεν απαριθμούνται στον περιοριστικό κατάλογο του Παραρτήματος της οδηγίας 98/27/ΕΚ. Συγκεκριμένα, συμφωνά με το άρθρο 3 παρ. 1 του π.δ. 301/2002⁴⁵, σε περίπτωση παράβασης που διαπράχθηκε στην Ελληνική Επικράτεια, κάθε νομιμοποιούμενος φορέας από άλλο κράτος-μέλος μπορεί να ασκεί τη συλλογική αγωγή των περ. α' και γ' της παρ. 9 του άρθρου 10 του ν. 2251/1994⁴⁶, όταν θίγονται τα συμφέροντα τα οποία προστατεύει. Τούτο μάλιστα μπορεί να ζητηθεί περιοριστικά για τις παραβάσεις: α) των διατάξεων του ν. 2251/1994 σχετικά με: τους γενικούς όρους των συναλλαγών (άρθρο 2), τις συμβάσεις εκτός εμπορικού καταστήματος (άρθρο 3), την εμπορία από απόσταση αγαθών και υπηρεσιών, πλην των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών (άρθρο 4), την εμπορία από απόσταση χρηματοοικονομικοί υπηρεσιών (άρθρο 4α), την πώληση καταναλωτικών αγαθών και εγγυήσεις (άρθρο 5) τη διαφήμιση (άρθρο 9), καθώς και β) των διατάξεων σχετικά με την καταναλωτική πίστη, τα οργανωμένα ταξίδια και τις οργανωμένες διακοπές και περιηγήσεις, τη διαφήμιση των φαρμάκων που προορίζονται για ανθρώπους, τη χρονομεριστική μίσθωση, την ευθύνη του πωλητή για πραγματικά ελαττώματα και έλλειψη συνομολογημένων ιδιοτήτων, και το ηλεκτρονικό εμπόριο. Οι διατάξεις των παραγράφων 10 και 12 (νυν παρ. 17 και 20) του άρθρου 10 του ν. 2251/1994 εφαρμόζονται αναλόγως.

Επίσης, σε περίπτωση παράβασης των διατάξεων για την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων του π.δ. 100/2000⁴⁷, το άρθρο 3 παρ. 3 προβλέπει ότι

⁴³ Βλ. κατωτέρω κεφάλαιο δεύτερο υπό 1.

⁴⁴ Υπόθεση C-311/02, ΕΕ 12.10.2002, C. 247/19. Με την εν λόγω προσφυγή, η Επιτροπή ζητούσε από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι η Ελληνική Δημοκρατία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει δυνάμει της Συνθήκης ΕΚ, διότι παρέλειψε να θεσπίσει και επικουρικώς να κοινοποιήσει στην Επιτροπή, μέσα στην προθεσμία που είχε ταχθεί, τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις, για να συμμορφωθεί πλήρως προς την οδηγία 98/27/ΕΚ. Μετά την έκδοση του π.δ. 301/2002, η Επιτροπή απέσυρε την προσφυγή, η οποία διεγράφη από τον κατάλογο υποθέσεων του ΔΕΚ.

⁴⁵ Η παρ. 1 αναδιατυπώθηκε και συμπληρώθηκε με το άρθρο 6 παρ. 2 της ΥΑ Ζ1-629, ΦΕΚ/Β/720/30.5.2005.

⁴⁶ Μετά την τροποποίηση του ν. 2251/1994 με το άρθρο 13 του ν. 3587/2007, πρόκειται για το άρθρο 10 παρ. 16, περ. α' και γ'.

⁴⁷ π.δ. 100/2000 για την «εναρμόνιση της ελληνικής ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας στις διατάξεις της οδηγίας 97/36 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ης

κάθε ημεδαπή ένωση που πληροί τα κριτήρια της παραγράφου 9 (νυν παρ. 16) του άρθρου 10 του ν. 2251/1994, καθώς και κάθε νομιμοποιούμενος φορέας από άλλο κράτος-μέλος, δικαιούται να υποβάλει καταγγελία και να ζητήσει να επιβληθούν οι διοικητικές κυρώσεις που προβλέπονται στα άρθρα 12 και 15 παρ. 3 του ν. 2644/1998⁴⁸, όταν θίγονται τα συλλογικά συμφέροντα των καταναλωτών, τα οποία προστατεύει. Δικαιούται επίσης να υποβάλει αίτηση επανόρθωσης κατά τις διατάξεις του άρθρου 9 του π.δ. 100/2000. Τέλος, υπενθυμίζεται ότι διαδικαστικά σε όλες τις ως άνω περιπτώσεις αρκεί ο νομιμοποιούμενος φορέας να επιδείξει την καταχώρηση του στον κατάλογο της Επιτροπής, σύμφωνα με τα ήδη προεκτεθέντα (άρθρο 4 της οδηγίας 98/27/EK).

Η Οδηγία 98/27/EK έχει υποστεί μέχρι σήμερα αρκετές τροποποιήσεις, οι οποίες συνίστανται στην προσθήκη στο Παράρτημά της σχεδόν κάθε νέας οδηγίας που ψηφίζεται και αφορά στην προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών, με τελευταία την προσθήκη της Οδηγίας 2008/122/EK «για την προστασία των καταναλωτών ως προς ορισμένες πτυχές των συμβάσεων χρονομεριστικής μίσθωσης, μακροπρόθεσμων προϊόντων διακοπών, μεταπώλησης και ανταλλαγής»⁴⁹. Έτσι, για λόγους σαφήνειας και ορθολογισμού, κρίθηκε σκόπιμη η κωδικοποίηση της με την πρόσφατη Οδηγία 2009/22/EK της 23ης Απριλίου 2009 περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών⁵⁰.

Ιουνίου 1997 (ΕΕ 30.7.1997, L. 202/60) της οδηγίας 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 17.10.1989, L. 298/23) σχετικά με τη παροχή τηλεοπτικών υπηρεσιών», ΦΕΚ/Α/98/17.3.2000.

⁴⁸ Ν. 2644/1998 «για την παροχή συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών και συναφείς διατάξεις», ΦΕΚ/Α/233/13.10.1998.

⁴⁹ Οδηγία 2008/122/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Ιανουαρίου 2009, «για την προστασία των καταναλωτών ως προς ορισμένες πτυχές των συμβάσεων χρονομεριστικής μίσθωσης, μακροπρόθεσμων προϊόντων διακοπών, μεταπώλησης και ανταλλαγής», ΕΕ L 33/10 της 3.2.2009

⁵⁰ Οδηγία 2009/22/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Απριλίου 2009 «περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών», ΕΕ L 110/30 της 1.5.2009.

4. Είδη και διακρίσεις της συλλογικής αγωγής

4.1. Ομαδική και Σωματειακή συλλογική αγωγή

Στο διεθνή χώρο έχουν διαμορφωθεί δύο κυρίως πρότυπα συλλογικής αγωγής: η ομαδική και η σωματειακή αγωγή⁵¹.

Ομαδική αγωγή, χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της οποίας είναι η class action του αμερικανικού δικαίου, είναι αγωγή με την οποία επιδιώκεται η συνολική ρύθμιση περισσότερων ατομικών αξιώσεων, που εμφανίζουν κοινή νομική και ιστορική βάση, όπως π.χ. αξιώσεων περισσότερων ζημιωθέντων από τη χρήση συγκεκριμένου ελαττωματικού προϊόντος. Πιο συγκεκριμένα, με την class action ένα ή περισσότερα πρόσωπα μιας ευρύτερης ομάδας ατόμων (class), που συνδέονται με το συγκεκριμένο αντικείμενο της δίκης, έχουν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, την εξουσία να εκπροσωπούν όλους τους ενδιαφερόμενους που ανήκουν στην ίδια ομάδα και να διεξαγάγουν τη σχετική δίκη ως αντιπρόσωποι και των υπολοίπων, χωρίς δηλαδή να είναι αναγκαία η συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων στη διαδικασία. Στην περίπτωση αυτή, το δεδικασμένο της απόφασης που εκδίδεται καταλαμβάνει το σύνολο των προσώπων που περιλαμβάνονται στην ομάδα⁵².

Για την άσκηση της ομαδικής αγωγής θα πρέπει να πληρούνται, σύμφωνα με την αμερικανική ρύθμιση Rule 23 of Federal Rules of Civil Procedure, οι εξής τέσσερις διαδικαστικές προϋποθέσεις⁵³:

(α) θα πρέπει τα μέλη της ομάδας, οι ενδιαφερόμενοι δηλαδή για το συγκεκριμένο αντικείμενο της δίκης, να είναι τόσο πολυάριθμα, ώστε η ενεργητική ομοδικία να μην είναι πρόσφορη,

(β) οι επιμέρους ατομικές αξιώσεις των ενδιαφερομένων να στηρίζονται σε κοινή ιστορική και νομική βάση (*commonality*),

(γ) οι αξιώσεις των διαδίκων, που ως εκπρόσωποι και των υπολοίπων μελών της ομάδας διεξάγουν τη δίκη, να είναι χαρακτηριστικές (*typicality*) εκείνων της ομάδας, και

⁵¹ Βλ. Καράκωστα (2008), σελ. 399, Κοζύρη (1998), Η Ομαδική Αγωγή στην Αμερική, σελ. 345 επ., σε Αποκρατικοποίηση των δημοσίων επιχειρήσεων και προστασία του καταναλωτή-Επίλυση καταναλωτικών διαφορών, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου, (επιμ. Μεγγλίδου/Παπαντωνιάδου), εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, Πουλιάδη (1992), σελ. 490.

⁵² Βλ. Πουλιάδη (1990), Συλλογική αγωγή και προστασία των καταναλωτών, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, σελ. 29 επ.

⁵³ Βλ. Κοζύρη, ό.π., σελ. 350.

(δ) οι διάδικοι που διεξάγουν τη δίκη θα πρέπει να εκπροσωπούν τα συμφέροντα των υπολοίπων κατά πρόσφορο τρόπο.

Όταν συντρέχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις, τότε, κατά την κρίση του δικαστηρίου, μπορεί να επιτραπεί η άσκηση της ομαδικής αγωγής, εάν πληρούνται τουλάχιστον ένας από τους εξής όρους:

(α) εάν ξεχωριστές αγωγές θα κινδύνευαν να καταλήξουν σε αντιφατικούς κανόνες συμπεριφοράς για τον αντίδικο (*incompatible standards of conduct*), ή να βλάψουν τα συμφέροντα των υπολοίπων ή

(β) το αίτημα της αγωγής αφορά πράξη ή παράλειψη του αντιδίκου που σχετίζεται με όλα τα μέλη της ομάδας ή

(γ) τα κοινά πραγματικά ή νομικά στοιχεία των αξιώσεων των μελών της ομάδας είναι περισσότερα από εκείνα που είναι διαφορετικά και η ομαδική αγωγή αποτελεί το προσφορότερο μέσο για σωστή και αποτελεσματική εκδίκαση.

Επιπλέον, σύμφωνα με ρύθμιση του Rule 23 of Federal Rules of Civil Procedure, προβλέπεται ότι⁵⁴:

(α) τα μέλη της ομάδας που δεν είναι διάδικοι πρέπει να ειδοποιηθούν είτε προσωπικά είτε, σε ορισμένες περιπτώσεις με δημοσίευση.

(β) κάθε μέλος της ομάδας μπορεί να παρέμβει οποτεδήποτε κατά βούληση.

(γ) σε περίπτωση που πληρούνται μόνο ο τρίτος όρος, δηλαδή τα κοινά στοιχεία στις επιμέρους ατομικές αξιώσεις είναι περισσότερα από αυτά που είναι διαφορετικά, κάθε μέλος της ομάδας έχει τη δυνατότητα να ζητήσει, με σχετική δήλωση, την εξαίρεση του.

(δ) είναι δυνατό η ομάδα να διαιρεθεί σε υποομάδες ή τα θέματα που θα συνεκδικασθούν να περιοριστούν.

(ε) κάθε συμβιβασμός απαιτεί την έγκριση του δικαστηρίου.

Η class action διαπλάσθηκε στην Αμερική στο πλαίσιο του θεσμού της ομοδικίας και, ειδικότερα, δύο συγκεκριμένων κανόνων, του κανόνα της αναγκαστικής ενεργητικής ομοδικίας (*necessary party rule*), όπου π.χ. σε περιπτώσεις κοινωνίας δικαιώματος το δικαστήριο επέτρεπε σε έναν διάδικο να αντιπροσωπεύει όλους τους κοινωνούς, και του κανόνα της προαιρετικής συνένωσης διαδίκων (*permissive joinder of parties*). Σήμερα, η δυνατότητα άσκησης της αγωγής αυτής

⁵⁴ Βλ. Κοζύρη, ό.π., σελ. 350-351.

τυγχάνει ευρείας χρήσης στις ΗΠΑ, ιδιαίτερα όταν πολλοί καταναλωτές έχουν υποστεί ζημία π.χ. από ένα ελαττωματικό προϊόν, ακόμα και από την παράβαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας ή της νομοθεσίας για την προστασία των επενδυτών.

Ωστόσο, όπως καθίσταται σαφές από τα όσα εκτέθηκαν ανωτέρω, η ομαδική αγωγή, πέρα από τις ιδιαιτερότητες του αμερικανικού δίκαιου που εμφανίζει⁵⁵, έχει αποκλειστικά ατομοκεντρικό χαρακτήρα, αφού διευκολύνει απλώς δικονομικά την από κοινού επιδίωξη και τη συνολική ρύθμιση περισσότερων ατομικών αξιώσεων, ενώ, κατά κανόνα, με αυτήν δεν επιδιώκεται η πρόληψη και η παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς εκ μέρους του προμηθευτή στο μέλλον, αλλά η αποκατάσταση ζημίας που έχει ήδη επέλθει. Αντίθετα, η επιδιωκόμενη συλλογική προστασία των καταναλωτών αποβλέπει στην προστασία όχι απλώς των συμφερόντων μιας συγκεκριμένης ομάδας προσώπων, αλλά στην προστασία γενικότερων συμφερόντων, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε ατομική προσβολή συγκεκριμένων προσώπων. Δεν πρόκειται δηλαδή για συνολική ρύθμιση περισσότερων ατομικών αξιώσεων, αλλά για επιδίωξη προληπτικής προστασίας ενάντια στους κινδύνους που δημιουργεί για το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο η αθέτηση κανόνων του ιδιωτικού δικαίου, οι οποίοι απορρέουν από τη γενική αρχή της ασφάλειας στις συναλλαγές και ειδικές νομοθετικές διατάξεις⁵⁶.

Σωματειακή αγωγή, σε αντίθεση με την ομαδική, είναι η αγωγή την οποία νομιμοποιούνται να ασκήσουν όχι μεμονωμένα άτομα, αλλά συλλογικοί φορείς, όπως διάφορα σωματεία ή άλλες ενώσεις, μεταξύ των οποίων και ενώσεις καταναλωτών, με σκοπό την επιδίωξη γενικότερων συμφερόντων, τα οποία εντάσσονται στον καταστατικό σκοπό των ενώσεων αυτών. Η νομιμοποίηση των φορέων αυτών δεν προϋποθέτει αναγκαία την προσβολή ή βλάβη των ιδίων ή των μελών τους, η δε σχετική εξουσία για την έγερση αγωγής αποβλέπει στην προστασία συλλογικών συμφερόντων. Τέτοιες αγωγές είναι η *action associationnelle* του γαλλικού δικαίου και η *Verbandsklage* του γερμανικού δικαίου⁵⁷, καθώς και η συλλογική αγωγή που προβλέπει ο ελληνικός νόμος στο άρθρο 10 παρ. 16 ν. 2251/1994⁵⁸.

⁵⁵ Οι ιδιαιτερότητες αυτές συνδέονται ιδίως με τη θέση και το ρόλο του δικηγόρου στη διαδικασία, την κατανομή της δικαστικής δαπάνης, ενώ εξάλλου η αγωγή αυτή προϋποθέτει την ιδιαίτερα έντονη πρωτοβουλία του δικαστηρίου στη διεξαγωγή της διαδικασίας.

⁵⁶ Βλ. Πουλιάδη (1990), σελ. 31-32.

⁵⁷ Πρότυπο της *Verbandsklage* αποτελεί η παρ. 13 του γερμανικού νόμου για τον αθέμιτο ανταγωνισμό (UWG), σύμφωνα με την οποία, εκτός από τους επαγγελματικούς συλλόγους, και ενώσεις καταναλωτών νομιμοποιούνται στην άσκηση αξίωσης παράλειψης για τις προβλεπόμενες στην ίδια παράγραφο παραβάσεις του νόμου για τον αθέμιτο ανταγωνισμό. Αλλά και η παρ. 13 του νόμου για τους γενικούς όρους συναλλαγών (AGBG), παρέχει στις

4.2. Συλλογική αγωγή *lato sensu* και *stricto sensu*

Μια ακόμη διάκριση της συλλογικής αγωγής που συναντάται στη νομική θεωρία είναι και η διάκρισή της σε συλλογική αγωγή *lato sensu* (εν ευρεία εννοία συλλογική αγωγή) και *stricto sensu* (εν στενή εννοία συλλογική αγωγή)⁵⁹.

Συλλογική αγωγή εν ευρεία εννοία αποτελεί η αγωγή ενός συλλογικού φορέα, με την οποία αυτός επιδιώκει τη δικαστική προστασία δικαιωμάτων ή συμφερόντων που ανήκουν στον ίδιο τον φορέα ατομικά. Μια τέτοια αγωγή δεν παρουσιάζει φυσικά αποκλίσεις από το παραδεδομένο πλαίσιο ατομικής έννομης προστασίας.

Στην ευρεία έννοια της συλλογικής αγωγής περιλαμβάνονται επίσης και οι περιπτώσεις της νομιμοποίησης συλλογικών φορέων ως μη δικαιούχων διαδικών για τη δικαστική επιδίωξη δικαιωμάτων και ατομικών αξιώσεων των μελών τους. Τέτοια δυνατότητα καθιερώνεται και στο εθνικό μας δίκαιο στο άρθρο 10 παρ. 15 του ν. 2251/1994⁶⁰. Ωστόσο, στις περιπτώσεις αυτές η νομιμοποίηση μιας ένωσης ως μη δικαιούχου διαδικού προϋποθέτει προσβολή ατομικών δικαιωμάτων των μελών της, τα οποία ασκεί η ένωση χάριν και για λογαριασμό τους, ως δικαιώματα αυτών των ίδιων των μελών. Επομένως, η προστασία που επιδιώκεται είναι πρωτίστως ατομική, η δε συλλογική προστασία μπορεί να επιτυγχάνεται μόνο ως έμμεση αντανακλαστική συνέπεια.

Αντίθετα, η **συλλογική αγωγή εν στενή εννοία** αποβλέπει στην προστασία γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού και όχι στην προστασία αποκλειστικά και μόνο των μελών της εκάστοτε ένωσης ή συλλογικού φορέα, ενώ ασκείται ανεξάρτητα από την προσβολή ατομικών δικαιωμάτων, ακόμη και προληπτικά, πριν δηλαδή εκδηλωθεί η παράνομη συμπεριφορά εκ μέρους του προμηθευτή.

ενώσεις καταναλωτών, καθώς επίσης και στα βιομηχανικά, εμπορικά και βιοτεχνικά επιμελητήρια και του επαγγελματικών συλλόγων τη δυνατότητα να ασκήσουν αγωγή παράλειψης χρησιμοποίησης ή ανάκλησης ΓΟΣ, οι οποίοι είναι ανίσχυροι, σύμφωνα με τις διατάξεις του AGBG. Βλ. Leipold Dieter, Η συλλογική αγωγή στην ομοσπονδιακή Γερμανία, Δ 1983, σελ. 33.

⁵⁸ Βλ. κατωτέρω, κεφάλαιο 2 υπό 2.

⁵⁹ Βλ. Πουλιάδη (1992), σελ. 490

⁶⁰ Βλ. κατωτέρω δεύτερο κεφάλαιο υπό 2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΧΟΜΗ ΤΑΞΗ (Ν.3251/1994)

1. Η διαδρομή της συλλογικής αγωγής στο ελληνικό δίκαιο

Το ζήτημα των εξειδικευμένων μηχανισμών για την προστασία των καταναλωτών είχε απασχολήσει την ελληνική θεωρία αρκετά πριν τη νομοθετική του ρύθμιση, η καθιέρωση δε της συλλογικής αγωγής στο εθνικό δίκαιο υπήρξε το αποτέλεσμα μιας προϊούσης νομοθετικής εξέλιξης, αφετηρία της οποίας αποτέλεσαν οι διατάξεις του ν. 1961/1991 «για την προστασία του καταναλωτή και άλλες διατάξεις»⁶¹.

Πράγματι, με τον ως άνω νόμο, ο οποίος αποτέλεσε τον πρώτο νόμο-πλαίσιο για την προστασία του καταναλωτή, θεσπίστηκαν νομοθετικά οι σύλλογοι και οι ενώσεις καταναλωτών, καθιερώθηκε η διαδικασία εξώδικης επίλυσης των διαφορών μεταξύ προμηθευτών και καταναλωτών σχετικά με την προμήθεια αγαθών και υπηρεσιών, και προβλέφθηκε η σύσταση Εθνικού Συμβουλίου Καταναλωτών, το οποίο είχε γνωμοδοτική κυρίως αποστολή σε θέματα προστασίας του καταναλωτή, προώθησης των συμφερόντων και διασφάλισης των δικαιωμάτων του.

Ωστόσο, τα θεσμικά αυτά μέτρα επικρίθηκαν από τη νομική θεωρία ως άτολμα και αναποτελεσματικά. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίχθηκε ότι ο νομοθέτης έθεσε περιορισμούς στη σύσταση, τη στελέχωση και την αρμοδιότητα των συλλογικών φορέων (συλλόγων και ενώσεων καταναλωτών), ενώ παράλληλα επιδίωξε, με την παρεμβολή των διοικητικών οργάνων, την κηδεμόνευση του καταναλωτικού κινήματος⁶².

⁶¹ ΦΕΚ Α/132 της 3.9.1991. Με το ν. 1961/1991 η Ελλάδα συμμορφώθηκε προς πέντε κοινοτικές οδηγίες. Πρόκειται για την Οδηγία 84/450/ΕΟΚ για την παραπλανητική διαφήμιση, την Οδηγία 85/374/ΕΟΚ για τα ελαττωματικά προϊόντα, την Οδηγία 85/577/ΕΟΚ για τις συμβάσεις εκτός εμπορικού καταστήματος, την Οδηγία 89/552/ΕΟΚ για την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων και την Οδηγία 90/88/ΕΟΚ για την καταναλωτική πίστη.

⁶² Βλ. Μαθία (1993), ό.π., σελ. 1418. Χαρακτηριστικός εξάλλου ήταν και ο υπερβολικός αριθμός φυσικών προσώπων που απαιτείτο σύμφωνα με το προϊσχύσαν καθεστώς για τη σύσταση ενώσεων καταναλωτών (500 μέλη σε πόλεις κάτω των 40.000 κατοίκων και 1.000 μέλη σε πόλεις άνω των 40.000 κατοίκων, άρθρο 35§3 ν.1961/1991).

Χαρακτηριστικό της διστακτικότητας του νομοθέτη υπήρξε το γεγονός ότι στον ν. 1961/1991 δεν προβλέφθηκε η δυνατότητα άσκησης συλλογικής αγωγής. Έτσι, μολονότι ο νόμος ανήγαγε σε αποκλειστικό σκοπό των συλλόγων και ενώσεων καταναλωτών *«την προστασία των ατομικών και συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών»*, η νομιμοποίηση των ενώσεων καταναλωτών να εγείρουν συλλογική αγωγή, όπως αυτή είχε προβλεφθεί στο Σχέδιο της Συντονιστικής Επιτροπής⁶³, απαλείφθηκε από το νομοσχέδιο που ψηφίσθηκε από τη Βουλή. Σύμφωνα με τα σχετικά Πρακτικά της Βουλής, ο βασικός λόγος που οδήγησε στην απάλειψη της δυνατότητας άσκησης συλλογικής αγωγής υπήρξε ο φόβος της ενδεχόμενης δημιουργίας *«κάποιων καινούριων δυναστών στην αγορά»*, οι οποίοι θα την ήλεγχαν για τους δικούς τους σκοπούς και όχι προς όφελος των καταναλωτών⁶⁴.

Μερικούς μήνες αργότερα, ο νομοθέτης επανήλθε και, με το άρθρο 27 του ν. 2000/1991 *«για την αποκρατικοποίηση, απλούστευση των διαδικασιών εκκαθάρισης, ενισχύσεως των κανόνων ανταγωνισμού και άλλες διατάξεις»*⁶⁵, προσέθεσε στο ν. 1961/1991 το άρθρο 40α, με το οποίο προβλέφθηκε, για πρώτη φορά, περιορισμένη δυνατότητα των ενώσεων καταναλωτών να ασκούν συλλογική αγωγή *«κατά επιχειρήσεων, που εκ του νόμου ασκούν αποκλειστικά δικαιώματα ή απολαύουν ειδικών προνομίων στην παραγωγή ή τη διάθεση ή τη φύλαξη αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών ή κατέχουν οιασδήποτε άλλης φύσεως προνόμιο ή αποκλειστικό δικαίωμα»*⁶⁶. Ωστόσο, σύμφωνα με την ως άνω διάταξη, η άσκηση συλλογικής αγωγής δεν επιτρεπόταν έναντι άλλων επιχειρήσεων, έστω και αν εκδήλωναν αντικαταναλωτική συμπεριφορά, γεγονός που συνιστούσε σημαντικό περιορισμό στο εύρος της συλλογικής αγωγής⁶⁷ και, κατ' επέκταση, στην αποτελεσματική προστασία των καταναλωτικών συμφερόντων.

⁶³ Πρόκειται για το άρθρο 42 του Σχεδίου της Ειδικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής υπό την προεδρία του Καθηγητή Νικολάου Δελούκα, που συστήθηκε από το τότε Υπουργείο Εμπορίου, (ΥΑ Α1/583/27.6.1990), βλ. Πουλιάδη (1992), ό.π., σελ. 490.

⁶⁴ Βλ. Πουλιάδη (1992), ό.π., σελ. 491 και Πρακτικά Βουλής- Συνεδρίαση ΣΤ'/31.7.1991, σελ. 159, καθώς και Συνεδρίαση Η'/ 6.8.1991, σελ. 225.

⁶⁵ ΦΕΚ Α/206 της 24.12.1991.

⁶⁶ Θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι επρόκειτο κυρίως για επιχειρήσεις του δημοσίου τομέα, οργανισμούς κοινής ωφέλειας και, γενικώς, de jure μονοπωλιακές επιχειρήσεις.

⁶⁷ Σύμφωνα με τον Μαθθία, ο περιορισμός αυτός συνιστούσε εκδήλωση της δυσπιστίας που επικρατούσε ακόμη απέναντι στο καταναλωτικό κίνημα, καθώς και εύνοιας προς τις επιχειρήσεις, ακόμη και όταν αυτές προσέβαλλαν τα γενικότερα συμφέροντα των καταναλωτών. Βλ. Μαθθία (1993), ό.π., σελ. 1421. Από την άλλη πλευρά, με το άρθρο 40α του ν.1961/1991 δόθηκε για πρώτη φορά η δυνατότητα στις ενώσεις καταναλωτών να εγείρουν συλλογική αγωγή *«για να υπερασπίσουν γενικά (συλλογικά) συμφέροντα του συνόλου των καταναλωτών, ανεξάρτητα αν από την ενέργεια για την οποία ασκείται η αγωγή*

Με το ν. 2251/1994 «για την προστασία του καταναλωτή»⁶⁸, ο οποίος κατήργησε το ν. 1961/1991⁶⁹, εισήχθη πλέον και στη χώρα μας ολοκληρωμένο σύστημα ατομικής και συλλογικής δικαστικής προστασίας των καταναλωτικών συμφερόντων. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 10, που περιέχεται στο δεύτερο μέρος του ν. 2251/1994 και φέρει τον τίτλο «Ενώσεις καταναλωτών- Συλλογικά μέσα προστασίας», περιλαμβάνει διατάξεις, που αφορούν στη σύσταση και οργάνωση των συλλογικών φορέων των καταναλωτών, ενώ περαιτέρω γενικεύεται η δυνατότητα άσκησης συλλογικής αγωγής από τους φορείς αυτούς σε κάθε περίπτωση προσβολής των γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού, τέλος δε ρυθμίζονται οι δικονομικές λεπτομέρειες άσκησης της⁷⁰.

Από τα ανωτέρω λοιπόν καθίσταται εμφανές ότι, από τα δύο κυρίως πρότυπα συλλογικής αγωγής που έχουν διαμορφωθεί διεθνώς, την ομαδική και τη σωματειακή αγωγή⁷¹, ο έλληνας νομοθέτης, ήδη από το προϊσχύσαν δίκαιο, δεν υιοθέτησε το πρότυπο της αμερικανικής class action, δηλαδή την ομαδική αγωγή, αλλά ρύθμισε τη συλλογική αγωγή με βάση τα πρότυπα της γαλλικής action associative και της Verbandsklage του γερμανικού δικαίου, δηλαδή της σωματειακής αγωγής⁷². Η νομοθετική αυτή επιλογή κρίθηκε επιτυχής, καθώς η class action, είναι ασυμβίβαστη προς θεμελιώδεις αρχές του δικονομικού μας συστήματος και δύσκολα θα μπορούσε να ενταχθεί σε αυτό, καθώς με αυτήν ορισμένα πρόσωπα, φορείς ατομικού δικαιώματος, έχουν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, την εξουσία να εκπροσωπούν όλους τους ενδιαφερόμενους που ανήκουν στην ίδια ομάδα και να διεξάγουν τη δίκη χωρίς να είναι αναγκαία η συμμετοχή των υπολοίπων στη διαδικασία, ενώ το

είχαν πάθει βλάβη μέλη της ή όχι». Βλ. Δελούκα- Ιγγλέση (1998), Ελληνικό και Κοινοτικό Δίκαιο του Καταναλωτή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, σελ. 184.

⁶⁸ **ΦΕΚ Α/191 της 16.11.1994**. Με το ν. 2251/1994 ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 5^{ης} Απριλίου 1993 σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, βλ. ανωτέρω πρώτο κεφάλαιο υπό 2.2.

⁶⁹ Σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 1 ν. 2251/1994, καταργούνται οι διατάξεις του ν. 1961/1991, εκτός από τις διατάξεις των άρθρων 51 και 53-55 ν. 1961/1991.

⁷⁰ Βλ. αντίστοιχα Έκθεση του τμήματος Νομοτεχνικής Επεξεργασίας της Βουλής των Ελλήνων επί του σχεδίου νόμου για «την προστασία των καταναλωτών», Κουτσούκη (1996), Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, σελ. 97.

⁷¹ Βλ. ανωτέρω πρώτο κεφάλαιο υπό 4.1.

⁷² Εξάλλου, ανάλογη ρύθμιση υπήρχε ήδη στο δίκαιο μας, αφού το άρθρο 10 του ν. 146/1914 «περί αθέμιτου ανταγωνισμού» παρέχει στα εμπορικά και βιομηχανικά επιμελητήρια, στους εμπορικούς, βιομηχανικούς και άλλους επαγγελματικούς συλλόγους, καθώς και σε επαγγελματίες του ίδιου κλάδου, νομιμοποίηση να ζητούν την παράλειψη πράξεων αθέμιτου ανταγωνισμού και ανακριβών διαφημιστικών δηλώσεων. Βλ. Αλεξανδρίδου (1996), Δίκαιο προστασίας του καταναλωτή, ελληνικό και κοινοτικό, Τεύχος II, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, σελ. 203.

δεδικασμένο της απόφασης που εκδίδεται καταλαμβάνει το σύνολο της ομάδας, γεγονός που δε συμβαδίζει με την ελληνική δικονομική τάξη, όπου η ικανότητα του «παρίστασθαι» δεν είναι δεκτική εκπροσώπησης, αντιθέτως επιβάλλεται η παράσταση και η διεξαγωγή της δίκης στο όνομα του φορέα του δικαιώματος⁷³.

2. Η επιλογή των ενώσεων καταναλωτών στο ρόλο του θεματοφύλακα των καταναλωτικών συμφερόντων

Ο Έλληνας νομοθέτης, υιοθετώντας όπως σημειώθηκε ανωτέρω το πρότυπο της σωματειακής αγωγής, όφειλε να θεσπίσει έναν συλλογικό φορέα, στον οποίο θα απονεμόταν η νομιμοποίηση για την προάσπιση των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών, σύμφωνα πάντοτε με τις επιταγές του κοινοτικού δικαίου⁷⁴. Προκειμένου λοιπόν να υλοποιηθεί το αίτημα της προστασίας των καταναλωτικών συμφερόντων, ο νόμος ανήγαγε τις ενώσεις καταναλωτών σε βασικό θεσμό της προστασίας των καταναλωτών, χορηγώντας σε αυτές μια σειρά προνομίων, καθώς και ένα σημαντικό οπλοστάσιο, με κυριότερη τη δυνατότητα άσκησης εκ μέρους τους συλλογικής αγωγής.

Η επιλογή αυτή του νομοθέτη να μην αναθέσει την προστασία των καταναλωτικών συμφερόντων σε κάποιον ανεξάρτητο δημόσιο οργανισμό, αλλά στο ίδιο το καταναλωτικό κίνημα, δεν είναι τυχαία, αλλά συνδέεται με την πεποίθηση ότι η επιδιωκόμενη προστασία είναι αποτελεσματικότερη όταν οι ίδιοι οι καταναλωτές αναλαμβάνουν την κοινωνική τους ευθύνη, ενεργοποιούνται, οργανώνονται και συμμετέχουν στην άσκηση του ελέγχου της αγοράς⁷⁵. Ο νόμος θεωρεί δηλαδή ότι οι ενώσεις καταναλωτών είναι σε θέση να γνωρίζουν οι ίδιες καλύτερα τα προβλήματα των καταναλωτών, ακόμη και εν τη απουσία συγκεκριμένων καταγγελιών, καθώς και να διακρίνουν ευκολότερα π.χ. μια παραπλανητική διαφήμιση, ένα μη ασφαλές προϊόν που είναι επικίνδυνο για την υγεία ή έναν καταχρηστικό ΓΟΣ, και να προβούν στις κατάλληλες ενέργειες.

⁷³ Βλ. Μαθία (1993), ό.π., σελ. 1419.

⁷⁴ Βλ. άρθρο 7 παρ. 2 Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ για τις καταχρηστικές ρήτρες. Πρβλ. άρθρο 11 παρ. 2 Οδηγίας 97/7/ΕΚ για τις εξ' αποστάσεως συμβάσεις. Βλ. ανωτέρω πρώτο κεφάλαιο υπό 2.2.

⁷⁵ Βλ. Εισηγητική έκθεση του ν. 2251/1994, Κουτσούκη (1996), ό.π., σελ. 68.

Από την άλλη πλευρά, ως αναγκαίο αντιστάθμισμα στις ιδιαίτερες εξουσίες που χορηγούνται στις ενώσεις καταναλωτών και προκειμένου να αποφευχθεί η χρήση των αυξημένων αυτών προνομίων από ομάδες προσώπων προς επίτευξη σκοπών ξένων προς το καταναλωτικό κίνημα, ο νομοθέτης ρύθμισε λεπτομερώς τις προϋποθέσεις σύστασης και λειτουργίας των ενώσεων καταναλωτών.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 10 του ν. 2251/1994, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 13 του ν. 3587/2007⁷⁶, οι ενώσεις καταναλωτών συγκροτούνται ως σωματεία⁷⁷, με αποκλειστικό σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού⁷⁸. Προς το σκοπό αυτό, οι ενώσεις καταναλωτών εκπροσωπούν τους καταναλωτές ενώπιον των αρμοδίων οργάνων, των διοικητικών και δικαστικών αρχών, ενημερώνουν και συμβουλεύουν τους καταναλωτές και ασκούν συλλογικές αγωγές (άρθρο 10 παρ.1)⁷⁹.

Μετά την πρόσφατη τροποποίηση του ν. 2251/1994, προβλέπεται πλέον η οργάνωση των ενώσεων καταναλωτών σε πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες ενώσεις. Μέλη μιας ένωσης καταναλωτών *πρώτου βαθμού* μπορούν να είναι μόνο φυσικά πρόσωπα, ενώ ένα φυσικό πρόσωπο δεν επιτρέπεται να συμμετέχει σε περισσότερες από μία ενώσεις καταναλωτών πρώτου βαθμού⁸⁰. Αντιθέτως, τα νομικά πρόσωπα, ακόμη και αν διαθέτουν την ιδιότητα του καταναλωτή, απαγορεύεται να αποτελούν μέλη ενώσεων καταναλωτών, προφανώς διότι ο νομοθέτης έκρινε ότι δεν

⁷⁶ ΦΕΚ Α/152 της 10.7.2007.

⁷⁷ Οι ενώσεις καταναλωτών διέπονται από τις διατάξεις του άρθρου 10 ν.2251/1994. Παράλληλα, εφαρμόζονται και οι διατάξεις του Αστικού Κώδικα για τα σωματεία, με ορισμένες αποκλίσεις που αφορούν στο σκοπό, που ορίζεται κατά τρόπο αποκλειστικό στην παρ. 1 εδ. β' του άρθρου 10, τον ελάχιστο αριθμό ιδρυτικών μελών, τον αποκλεισμό των νομικών προσώπων από την ιδιότητα του μέλους, την εγγραφή σε ειδικό μητρώο αντί του βιβλίου σωματείων, καθώς και την αποκλειστική απαρίθμηση των πόρων των ενώσεων αυτών.

⁷⁸ Συνεπώς, οι ενώσεις καταναλωτών δεν επιτρέπεται να ασκούν παράλληλα και άλλη δραστηριότητα, όπως αυτή της εμπορίας ή παροχής υπηρεσιών σε τρίτους με αμοιβή, αφού η τυχόν άσκηση τέτοιας δραστηριότητας συνιστά δραστηριότητα προμηθευτή, που θα μπορούσε να είναι αντίθετη προς τα συμφέροντα των καταναλωτών. Πάντως, αν παρεμπιπτόντως, και ως μέσο προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών, επιδιώκεται π.χ. η βελτίωση του περιβάλλοντος (βλ. καταστατικό ΕΚ.ΠΟΙ.ΖΩ), δεν συντρέχει λόγος διάλυσης της ένωσης. Βλ. Καράκωστα (2008), ό.π., σελ. 394, υπ. 1.

⁷⁹ Για τη διευκόλυνση της εκπλήρωσης των καθηκόντων τους, ο νόμος αναγνωρίζει στις ενώσεις καταναλωτών το δικαίωμα να ζητούν και να λαμβάνουν πληροφορίες για θέματα που άπτονται των συμφερόντων των καταναλωτών από δημόσιες υπηρεσίες, νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, δημόσιους οργανισμούς και επιχειρήσεις, νομικά πρόσωπα του ευρύτερου δημόσιου τομέα, καθώς και νομικά πρόσωπα που επιδιώκουν κοινωφελή σκοπό, με την επιφύλαξη των διατάξεων του ν. 2472/1997, όπως ισχύει, και του ν. 2690/1999 (άρθρο 10 παρ. 14).

⁸⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 2 ν.2251/1994, για τη νόμιμη σύσταση μιας πρωτοβάθμιας ένωσης απαιτούνται τουλάχιστον εκατό (100) μέλη, εκτός και αν πρόκειται για δήμους με πληθυσμό μέχρι πέντε χιλιάδες (5.000) κατοίκους, οπότε και αρκούν πενήντα (50) ιδρυτικά μέλη.

αντιμετωπίζουν τις ίδιες δυσχέρειες -κυρίως οικονομικές- στην προάσπιση των συμφερόντων τους⁸¹. Αντίστοιχα, για τη σύσταση ένωσης καταναλωτών *δεύτερου βαθμού* απαιτείται συμμετοχή πέντε τουλάχιστον ενώσεων καταναλωτών πρώτου βαθμού, ενώ κάθε πρωτοβάθμια ένωση μπορεί να συμμετέχει σε μία μόνο δευτεροβάθμια ένωση καταναλωτών⁸². Οι ενώσεις καταναλωτών αποκτούν νομική προσωπικότητα από την ημερομηνία εγγραφής τους στο Μητρώο Ενώσεων Καταναλωτών (άρθρο 10 παρ. 3), το οποίο τηρείται στη Γενική Γραμματεία Καταναλωτή του Υπουργείου Ανάπτυξης⁸³ (άρθρο 10 παρ.4) και διοικούνται από τα μέλη του διοικητικού τους συμβουλίου.

Προκειμένου να διασφαλισθεί η διαφάνεια της δράσης και να αποφευχθεί το ενδεχόμενο τυχόν οικονομικής εξάρτησης των ενώσεων από οποιαδήποτε επιχείρηση ή προμηθευτή, ο νόμος προβλέπει κατά τρόπο αποκλειστικό τους οικονομικούς πόρους των ενώσεων καταναλωτών⁸⁴. Επιπλέον, απαγορεύεται στις ενώσεις καταναλωτών να δέχονται δωρεές, εισφορές και ενισχύσεις κάθε είδους, από προμηθευτές ή οργανώσεις τους, από πολιτικά κόμματα ή άλλες πολιτικές οργανώσεις οποιασδήποτε μορφής, καθώς και να διαφημίζουν επιχειρήσεις προμηθευτών, με οποιονδήποτε τρόπο (άρθρο 10 παρ. 8 και 10). Αποκλείονται, επίσης, οι δωρεές εκ μέρους των καταναλωτών, διότι αυτές θα μπορούσαν στην πραγματικότητα να υποκρύπτουν δωρεά εκ μέρους κάποιου προμηθευτή. Τέλος, ο νόμος ρητά ορίζει στην παρ. 25 του αρ. 10 ότι οι ενώσεις καταναλωτών δεν δικαιούνται αμοιβής από τα μέλη τους για τις υπηρεσίες που προσφέρουν σε αυτά είτε σε ατομική βάση είτε με την άσκηση συλλογικής αγωγής, καθώς και ότι τα μέλη

⁸¹ Βλ. Σπυράκο, ό.π. σελ. 438, υπ. 6.

⁸² Εξάλλου ο νόμος παρέχει τη δυνατότητα οργάνωσης των ενώσεων καταναλωτών και πέραν του δεύτερου βαθμού (άρθρο 10 παρ. 2 in fine).

⁸³ Πρόκειται για δημόσιο βιβλίο, στο οποίο κάθε ενδιαφερόμενος μπορεί να έχει πρόσβαση και να ζητεί αντίγραφο ή πιστοποιητικό για οποιαδήποτε εγγραφή, χωρίς την επίκληση εννόμου συμφέροντος. Υπό το προηγούμενο καθεστώς, σε κάθε νομαρχία τηρούνταν μητρώο ενώσεων καταναλωτών για τις ενώσεις που είχαν την έδρα τους στο νομό, ενώ στο Υπουργείο Ανάπτυξης τηρούνταν ένα συγκεντρωτικό μητρώο για τις ενώσεις της χώρας (βλ. πρώην παρ. 6 του άρθρου 10). Προφανώς, σήμερα σκοπός του νομοθέτη είναι να μπορεί η Γενική Γραμματεία Καταναλωτή να έχει άμεση εποπτεία των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων ενώσεων καταναλωτών της χώρας. Βλ. Αλεξανδρίδου (2008), Οι ενώσεις καταναλωτών σε Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, Ελληνικό Κοινοτικό, ό.π., σελ. 559επ.

⁸⁴ Σύμφωνα με το αρ. 10 παρ. 6 ν.2251/1994, οι πόροι των ενώσεων προέρχονται αποκλειστικά από: α) τα δικαιώματα εγγραφής, τις συνδρομές και τις εθελοντικές εισφορές των μελών, β) τα εισοδήματα από την αξιοποίηση της περιουσίας τους, γ) κληρονομίες και κληροδοσίες, δ) κρατική επιχορήγηση ή επιχορήγηση από τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, ε) επιχορήγηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση, διεθνείς οργανισμούς και διεθνείς ενώσεις καταναλωτών, στ) ποσοστό 35% επί των ποσών που επιδικάζονται για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης μετά από άσκηση συλλογικής αγωγής και ζ) εισπράξεις από διάθεση εντύπων και δημοσίων εκδηλώσεων.

των διοικητικών συμβουλίων των ενώσεων καταναλωτών όλων των βαθμών δεν επιτρέπεται να λαμβάνουν από αυτές οποιασδήποτε μορφής αποζημίωση για τις υπηρεσίες που παρέχουν, με εξαίρεση τα ποσά που καλύπτουν δαπάνες για την εξυπηρέτηση των σκοπών των ενώσεων (άρθρο 10 παρ. 11)⁸⁵.

Η δικαστική παρέμβαση των ενώσεων καταναλωτών για την προστασία των δικαιωμάτων και συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού, όπως αυτή προβλέπεται στο ν. 2251/1994, λαμβάνει διπλή μορφή. Κατ' αρχήν, κάθε ένωση καταναλωτών νομιμοποιείται αυτοτελώς να ζητήσει δικαστική προστασία, προκειμένου να προασπίσει τα συμφέροντα και δικαιώματα των μελών της⁸⁶. Στην περίπτωση αυτή, η ένωση καταναλωτών ασκεί, ως κατ' εξαίρεση νομιμοποιούμενη διάδικος, ατομικές αξιώσεις των μελών της, που απορρέουν είτε από διατάξεις του ν. 2251/1994 είτε από άλλες διατάξεις⁸⁷, νομιμοποιείται δηλαδή ως μη δικαιούχος διάδικος, κατά το πρότυπο της νομιμοποίησης των επαγγελματικών σωματείων που προβλέπει το άρθρο 669 ΚΠολΔ⁸⁸. Η εξαιρετική αυτή νομιμοποίηση, που απονέμει ο νόμος στις ενώσεις καταναλωτών είναι συντρέχουσα, ισχύει δηλαδή παράλληλα με τη νομιμοποίηση του δικαιούχου της αξίωσης μέλους της ένωσης⁸⁹. Περαιτέρω, κάθε ένωση καταναλωτών

⁸⁵ Προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος χρηματοδότησης ενώσεων που είναι αδρανείς ή δεν τηρούν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το νόμο, προβλέφθηκε η σύσταση πενταμελούς επιτροπής στη Γενική Γραμματεία Καταναλωτή. Η εν λόγω επιτροπή είναι αρμόδια να ελέγχει αν οι ενώσεις καταναλωτών που είναι εγγεγραμμένες στο Μητρώο λειτουργούν πράγματι και, σε θετική περίπτωση, να πιστοποιήσει το γεγονός αυτό. Επιπλέον, η επιτροπή ελέγχει τη συμμόρφωση των ενώσεων με τις ρυθμίσεις του νόμου σε ό, τι αφορά, μεταξύ άλλων, την υποχρέωση τήρησης των βιβλίων που προβλέπει ο νόμος, την απαγόρευση αποδοχής δωρεών από επιχειρήσεις ή πολιτικά κόμματα κλπ. Αν μια ένωση καταναλωτών δεν παρουσιάζει καμία δράση για δυο συναπτά έτη ή δεν συμμορφώνεται προς τις προβλεπόμενες στις παρ. 8 έως 11 άρθρου 10 υποχρεώσεις της, η πιστοποίησή της ανακαλείται από την παραπάνω επιτροπή (άρθρο 10 παρ. 12 ν.2251/1994).

⁸⁶ Σύμφωνα με τη διάταξη του αρ. 10 παρ. 15 του ν. 2251/1994, κάθε ένωση καταναλωτών «*νομιμοποιείται να ζητεί ενώπιον δικαστηρίων και διοικητικών αρχών κάθε μορφής έννομη προστασία για τα δικαιώματα των μελών της, ως καταναλωτών. Ιδίως νομιμοποιείται να ασκεί αγωγή, αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, αίτηση ακύρωσης ή προσφυγή κατά διοικητικών πράξεων και να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγουσα*».

⁸⁷ Θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ένωση καταναλωτών μπορεί να ζητεί έννομη προστασία όχι μόνο για τα δικαιώματα των μελών της ως καταναλωτών, που θεμελιώνονται στο ν. 2251/1994, αλλά και γι' αυτά που πηγάζουν από διατάξεις άλλων νομοθετημάτων, εφόσον πρόκειται για σχέση μεταξύ δύο προσώπων εκ των οποίων το ένα έχει την ιδιότητα του καταναλωτή και το άλλο την ιδιότητα του προμηθευτή κατά την έννοια του αρ. 1 παρ. 4 ν. 2251/1994. βλ. Καράκωστα (2008), ό.π., σελ. 400.

⁸⁸ Το άρθρο 699 ΚΠολΔ ορίζει ότι «*τα αναγνωρισμένα επαγγελματικά σωματεία εργαζομένων ή εργοδοτών, αναγνωρισμένες ενώσεις τους ή επιμελητήρια έχουν το δικαίωμα: 1) να ασκούν υπέρ των μελών τους τα δικαιώματα που απορρέουν από συλλογική σύμβαση.....εκτός αν τα μέλη τους έχουν ρητώς εκδηλώσει την αντίθεσή τους...*»

⁸⁹ Βλ. Νίκα Ν. (1996), Προβληματισμοί σχετικά με τις παράλληλες και διαδοχικές δίκες που διεξάγουν οι ενώσεις καταναλωτών, Αρμ 1996, σελ. 1176 επ., Απαλαγάκη Χ. (2008), Η συλλογική αγωγή σε Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, Ελληνικό- Κοινοτικό (επιμ. Αλεξανδρίδου Ε.), ό.π. σελ. 568 επ. Έτσι, εάν κάποιος καταναλωτής- μέλος της ένωσης

δικαιούται να ασκεί πρόσθετη παρέμβαση σε εκκρεμείς δίκες υπέρ των μελών της⁹⁰, οπότε και καθίσταται βοηθητική διάδικος, δικαιούμενη να επιχειρεί μόνο όσες διαδικαστικές πράξεις ωφελούν και δεν βλάπτουν το μέρος υπέρ του οποίου ασκείται η παρέμβαση (άρθρο 84 ΚΠολΔ)⁹¹.

Η σημαντικότερη, ωστόσο, μορφή δικαστικής παρέμβασης των ενώσεων καταναλωτών έγκειται στη δυνατότητα της από μέρους τους άσκησης συλλογικής αγωγής, όχι μόνο για την προάσπιση των συμφερόντων των μελών τους, αλλά γενικότερα του καταναλωτικού κοινού. Πράγματι, προκειμένου να ενισχύσει τη συλλογική συνείδηση και να εξασφαλίσει τη συλλογική προστασία, ο νομοθέτης απονέμει στις ενώσεις καταναλωτών την εξουσία άσκησης συλλογικής αγωγής και διεξαγωγής της σχετικής δίκης, ακόμη και όταν από την παράνομη συμπεριφορά του προμηθευτή δεν έχουν θιγεί μεμονωμένα άτομα. Μόνη όμως προϋπόθεση είναι στις ενώσεις αυτές να συμμετέχουν πάνω από πεντακόσια μέλη.

Έτσι, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 10 παρ. 16 ν. 2251/1994, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 13 ν.3587/2007 *«ένωση καταναλωτών που έχει τουλάχιστον πεντακόσια (500) ενεργά μέλη και έχει εγγραφεί στο μητρώο ενώσεων καταναλωτών πριν από τουλάχιστον ένα έτος μπορεί να ασκεί κάθε είδους αγωγή (συλλογική αγωγή) για την προστασία των γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού»*⁹².

Μετά την τροποποίηση του ν. 2251/1994 με το άρθρο 13 ν.3587/2007, προστέθηκε στην παρ. 16 άρθρου 10 μια νέα διάταξη, σύμφωνα με την οποία η

υποστεί περιουσιακή ή μη ζημία, οφειλόμενη σε παραβίαση των διατάξεων του ν.2251/1994, την αποκατάσταση της ζημίας του δικαιούται να ζητήσει ο ίδιος ο ζημιωθείς ατομικά, παράλληλα όμως, νομιμοποιείται εξαιρετικά και η ένωση καταναλωτών. Ωστόσο, η άσκηση αγωγής από τον δικαιούχο της αξίωσης αίρει το δικαιολογητικό θεμέλιο άσκησης αντίστοιχης αγωγής από την ένωση, αφού στην περίπτωση αυτή εκλείπει το έννομο συμφέρον της τελευταίας. Δεν ισχύει όμως το αντίστροφο. Εξάλλου, από την αγωγή που ασκεί η ένωση καταναλωτών για την προάσπιση των δικαιωμάτων συγκεκριμένου μέλους της δεν δημιουργείται εκκρεμοδικία και η σχετική απόφαση που εκδίδεται δεν παράγει δεδικασμένο έναντι άλλων μελών της ίδιας ένωσης καταναλωτών, για δικαιώματα που απορρέουν από την ίδια παράνομη συμπεριφορά του εναγομένου, πολύ δε περισσότερο δεν δημιουργείται εκκρεμοδικία και δεδικασμένο έναντι άλλων ενώσεων καταναλωτών, που ασκούν τα προερχόμενα από την ίδια ζημιολογία συμπεριφορά δικαιώματα των μελών τους.

⁹⁰ Το άρθρο 10 παρ. 15 εδ. γ' ορίζει ότι *«κάθε ένωση καταναλωτών δικαιούται να παρεμβαίνει προσθέτως σε εκκρεμείς δίκες μελών της για την υποστήριξη των δικαιωμάτων τους ως καταναλωτών»*. Χωρίς την εν λόγω διάταξη θα ήταν αμφίβολο το έννομο συμφέρον των ενώσεων καταναλωτών να παρεμβαίνουν σε δίκη εκκρεμή μεταξύ των μελών τους και τρίτων, αφού το έννομο συμφέρον του άρθρου 80 ΚΠολΔ νοείται με τη στενή του έννοια.

⁹¹ Το δεδικασμένο της σχετικής απόφασης καταλαμβάνει μόνο τους κυρίως διαδίκους, δηλαδή το ενάγον μέλος της ένωσης και τον εναγόμενο προμηθευτή, όχι όμως και την ένωση που ασκεί την παρέμβαση.

⁹² Στην προηγούμενη μορφή του άρθρου 10 ν.2251/1994, η άσκηση της συλλογικής αγωγής από τις ενώσεις καταναλωτών προβλεπόταν στην παρ. 9 του άρθρου 10.

συλλογική αγωγή μπορεί να ασκηθεί και όταν η παράνομη συμπεριφορά προσβάλλει τα συμφέροντα τριάντα (30), τουλάχιστον, καταναλωτών (άρθρο 10 παρ. 16 εδ. β'). Με την εν λόγω προσθήκη ο νομοθέτης αναγνώρισε ότι τα καταναλωτικά συμφέροντα μπορούν να προασπισθούν συλλογικά και από μικρότερες ομάδες⁹³.

3. Τα αιτήματα της συλλογικής αγωγής

Ο νομοθέτης, προκειμένου να προστατεύσει τα γενικότερα καταναλωτικά συμφέροντα, τόσο σε προληπτικό όσο και σε κατασταλτικό επίπεδο, θέσπισε στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής τριών ειδών αξιώσεις, οι οποίες μπορούν να ασκηθούν αυτοτελώς από τους εκάστοτε νομιμοποιούμενους φορείς⁹⁴.

Ειδικότερα, πρόκειται για: α) την αξίωση παράλειψης της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, ακόμη και πριν αυτή εκδηλωθεί, (άρθρο 10 παρ. 16 περ. α'), β) την αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης (άρθρο 10 παρ. 16 περ. β') και γ) την αξίωση αναγνώρισης του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας που υφίστανται οι καταναλωτές από την παράνομη συμπεριφορά (άρθρο 10 παρ. 16 περ. δ'). Παράλληλα, προβλέπεται στο νόμο η δυνατότητα της ένωσης καταναλωτών να ζητήσει τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων για την εξασφάλιση των απαιτήσεων του καταναλωτικού κοινού για την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς ή τη χρηματική ικανοποίηση, μέχρι την έκδοση εκτελεστής απόφασης (άρθρο 10 παρ. 16 περ. γ').

Η απαρίθμηση στο άρθρο 10 παρ. 16 ν. 2251/1994 των αξιώσεων που δύνανται να ασκήσουν οι ενώσεις καταναλωτών είναι ενδεικτική (βλ. «ιδίως»). Άλλωστε, από τη διατύπωση της ως άνω διάταξης (*«ένωση καταναλωτών....μπορεί να ασκεί κάθε είδους αγωγή για την προστασία των γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού.....Ιδίως μπορεί να ζητήσει....»*), συνάγεται ότι η νομιμοποίηση των ενώσεων δεν περιορίζεται στις προαναφερόμενες αξιώσεις, αλλά

⁹³ Βλ. αιτιολογική έκθεση του ν.3587/2007, άρθρο 13 υπό στ, σελ. 6., όπου γίνεται αναφορά σε δυο βασικές κατηγορίες, «τα ασφαλιστήρια συμβόλαια και τις χρονομεριστικές μισθώσεις, όταν το αντικείμενο των παροχών του προμηθευτή, δεν επιδέχεται σύναψη απεριόριστου αριθμού συμβάσεων (π.χ. συμβάσεις ασφάλισης του προσωπικού συγκεκριμένης επιχείρησης, παροχές χρονομεριδίων σε συγκεκριμένους χώρους ξενοδοχείου με το σύστημα time sharing). Βλ. Δέλλιο (2008α), Ατομική και συλλογική προστασία των καταναλωτών από την έλλειψη ουσιαστικής διαπραγμάτευσης των όρων της σύμβασης, Ερμηνεία των άρθρων 2 και 10 του Ν. 2251/1994 μετά το Ν. 3587/2007, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, σελ. 31.

⁹⁴ Βλ. ως προς τους νομιμοποιούμενους φορείς κατωτέρω υπό 4.1.

εκτείνεται και σε κάθε άλλη αξίωση, με την οποία επιδιώκεται η προστασία των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών.

3.1. Η παράλειψη παράνομης συμπεριφοράς

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 10 παρ. 16 περ. α', η συλλογική αγωγή μπορεί να έχει καταρχήν ως αίτημα την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή. Η ένωση καταναλωτών μπορεί, συνεπώς, να ζητήσει την άρση της προσβολής, σε περίπτωση που έχει προκληθεί ήδη η παράνομη διατάραξη των καταναλωτικών συμφερόντων, όπως π.χ. με την κυκλοφορία επικίνδυνων ελαττωματικών προϊόντων, καθώς και την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή στο μέλλον. Επιπλέον, με τη συλλογική αγωγή επιδιώκεται και η προληπτική προστασία των καταναλωτών, αφού, όπως ρητώς προβλέπεται στην ως άνω διάταξη, η ένωση καταναλωτών μπορεί να ζητήσει την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, ακόμη και πριν αυτή εκδηλωθεί.

Εξάλλου, ο νόμος απαριθμεί ενδεικτικά στο άρθρο 10 παρ. 16 περ. α' τις περιπτώσεις εκείνες που συνιστούν παράνομη συμπεριφορά από την πλευρά του προμηθευτή, την παράλειψη της οποίας μπορούν να ζητήσουν οι ενώσεις καταναλωτών. Ειδικότερα, η παράνομη συμπεριφορά του προμηθευτή συνίσταται *ιδίως* στην παράβαση των διατάξεων⁹⁵:

α) του ν. 2251/1994 για τους γενικούς όρους συναλλαγών (άρθρο 2), τις συμβάσεις εκτός εμπορικού καταστήματος (άρθρο 3), τις συμβάσεις εξ' αποστάσεως (άρθρο 4), την εμπορία από απόσταση χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών (άρθρο 4α), την πώληση καταναλωτικών αγαθών και τις εγγυήσεις (άρθρο 5), την ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα (άρθρο 6), την υγεία και την ασφάλεια των καταναλωτών (άρθρο 7), την ψυχική υγεία των ανηλίκων (άρθρο 7α), την ευθύνη του παρέχοντος

⁹⁵ Με την τροποποίηση του αρ. 10 ν. 2251 με το αρ. 13 ν.3587/2007, συμπληρώθηκαν και καταγράφηκαν συστηματικά όλες οι διατάξεις των διαφόρων νομοθετημάτων, η παράβαση των οποίων εκ μέρους του προμηθευτή μπορεί να ενεργοποιήσει τη δυνατότητα των ενώσεων καταναλωτών για άσκηση συλλογικής αγωγής, με αίτημα την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή.

υπηρεσίες (άρθρο 8), τη διαφήμιση (άρθρο 9) και τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές (άρθρο 9α-9θ)⁹⁶,

β) της ΚΥΑ υπ' αρ. Φ1-983/1991 «Καταναλωτική Πίστη-Εναρμόνιση με οδηγία 87/102/ΕΟΚ της 22ας Δεκεμβρίου 1986 όπως αυτή τροποποιήθηκε από την οδηγία 90/88/ΕΟΚ της 22ας Φεβρουαρίου 1990»⁹⁷, όπως ισχύει,

γ) του π.δ. 339/1996 «Περί οργανωμένων ταξιδιών, σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 90/314 για τα οργανωμένα ταξίδια και τις οργανωμένες διακοπές και περιηγήσεις»⁹⁸, όπως ισχύει,

δ) της ΥΑ υπ' αρ. ΔΥΓ 3 (α)/83657/2006 «Εναρμόνιση της Ελληνικής Νομοθεσίας προς την αντίστοιχη κοινοτική στον τομέα της παραγωγής και της κυκλοφορίας φαρμάκων, που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση σε συμμόρφωση με την υπ' αρ. 2001/1983/ΕΚ Οδηγία «περί κοινοτικού κώδικα για τα φάρμακα που προορίζονται για ανθρώπινη χρήση», όπως τροποποιήθηκε από τις υπ' αρ. 2004/27/ΕΚ, 2004/24/ΕΚ Οδηγίες για τα παραδοσιακά φάρμακα φυτικής προέλευσης και το άρθρο 31 της υπ' αρ. 2002/1998/ΕΚ Οδηγίας για τη θέσπιση προτύπων ποιότητας και ασφάλειας για τη συλλογή, τον έλεγχο, την επεξεργασία, την αποθήκευση και τη διανομή ανθρώπινου αίματος και συστατικών αίματος»⁹⁹,

ε) του π.δ. 182/1999 «Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου 94/47/ΕΚ της 26ης Οκτωβρίου 1994 «Περί της προστασίας των αγοραστών ως προς ορισμένες πλευρές των συμβάσεων που αφορούν την απόκτηση δικαιώματος χρήσης ακινήτων υπό καθεστώς χρονομεριστικής μίσθωσης»¹⁰⁰, όπως ισχύει,

⁹⁶ Το κύριο πεδίο άσκησης της συλλογικής αγωγής αφορά τους ΓΟΣ τραπεζικών συμβάσεων. Από την πλούσια νομολογία βλ. ενδεικτικά **ΟΛΑΠ 15/2007**, ΔΕΕ2007, σελ. 975 επ., **ΑΠ 1495/2006**, ΔΕΕ 2006, σελ. 1307 επ., **ΑΠ 430/2005**, ΔΕΕ 2005, σελ. 460 επ., **ΑΠ 1219/2001**, ΔΕΕ 2001, σελ. 1128 επ., **Εφαθ 3956/2008**, ΔΕΕ 2009, σελ. 837 επ., **Εφαθ 5253/2003**, ΔΕΕ 2004, σελ. 797 επ., **ΠΠρΑθ 961/2007**, ΧρΙΔ 2008, σελ. 980 επ. **ΠΠρΑθ 1119/2002**, ΔΕΕ 2003, σελ. 422 επ.

⁹⁷ ΦΕΚ Β/172 της 21.3.1991. Βλ. ενδεικτικά **ΠΠρΑθ 33/2008**, ΧρΙΔ Η/2008, σελ. 977 επ.

⁹⁸ ΦΕΚ Α/225 της 11.9.1996.

⁹⁹ ΦΕΚ Β/59 της 24.1.2006.

¹⁰⁰ ΦΕΚ Α/171 της 25.8.1999.

στ) του π.δ. 131/2003 «Προσαρμογή στην Οδηγία 2000/31 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με ορισμένες νομικές πτυχές των υπηρεσιών της κοινωνίας της πληροφορίας, ιδίως του ηλεκτρονικού εμπορίου, στην εσωτερική αγορά (οδηγία για το ηλεκτρονικό εμπόριο)»¹⁰¹, όπως ισχύει,

ζ) του ν. 2328/1995 «Νομικό καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης και της τοπικής ραδιοφωνίας, ρύθμιση θεμάτων της ραδιοτηλεοπτικής αγοράς και άλλες διατάξεις»¹⁰²

η) του π.δ. 100/2000 «Εναρμόνιση της ελληνικής ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 97/36 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ής Ιουνίου 1997 της Οδηγίας 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου σχετικά με την παροχή υπηρεσιών»¹⁰³, και

θ) της Οδηγίας 2006/123/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, 12ης Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με τις «υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά»¹⁰⁴

Ο εθνικός νομοθέτης επέλεξε την ως άνω ενδεικτική περιπτώσιολογία για την εξειδίκευση της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, προκειμένου αφενός μεν να εξασφαλιστεί ένας ελάχιστος πυρήνας προστασίας των γενικότερων καταναλωτικών συμφερόντων, αφετέρου δε να επιτευχθεί η εναρμόνιση του εθνικού δικαίου με το κοινοτικό, σε ό, τι αφορά τις αγωγές παράλειψης για την προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών¹⁰⁵. Επιπλέον, με τη συγκεκριμένη ενδεικτική απαρίθμηση, καλύπτεται όλο σχεδόν το φάσμα της σύγχρονης συναλλακτικής ζωής

¹⁰¹ ΦΕΚ Α/116 της 16.5.2003.

¹⁰² ΦΕΚ Α/159 της 3.8.1995.

¹⁰³ ΦΕΚ Α/98 της 17.3.2000.

¹⁰⁴ ΕΕ L 376/36 της 27.12.2006. Η περίπτωση θ) προστέθηκε με το άρθρο 36 ν. 3844/2010, ΦΕΚ Α/63 της 3.5.2010.

¹⁰⁵ Βλ. ανωτέρω κεφάλαιο πρώτο υπό 3. για την Οδηγία 98/27/ΕΚ, η οποία, προσδιορίζοντας το πεδίο εφαρμογής της, στο άρθρο 1 ορίζει: «1. Στόχος της παρούσας οδηγίας είναι η προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των μελών σχετικά με τις αγωγές παραλείψεως που αναφέρονται στο άρθρο 2 και αποσκοπούν στην προστασία των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών που περιλαμβάνονται στις οδηγίες οι οποίες απαριθμούνται στο παράρτημα, προκειμένου να εξασφαλισθεί η εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. 2. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, ως παράβαση νοείται κάθε ενέργεια αντίθετη προς τις οδηγίες που απαριθμούνται στο παράρτημα, όπως έχουν μεταφερθεί στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών, η οποία θίγει τα συλλογικά συμφέροντα που αναφέρονται στην παράγραφο 1». Πρβλ. το Παράρτημα της Οδηγίας.

του καταναλωτή, έτσι ώστε στην πραγματικότητα να μην υφίσταται τομέας δράσης των προμηθευτών που δεν μπορεί να ελεγχθεί μέσω της συλλογικής αγωγής¹⁰⁶.

Εκτός από την αξίωση παράλειψης, η ένωση καταναλωτών μπορεί να προβάλει με τη συλλογική αγωγή και παρεπόμενα αιτήματα. Έτσι, μπορεί να ζητήσει τη δέσμευση, την απόσυρση ή την καταστροφή ελαττωματικών προϊόντων που είναι επικίνδυνα για την ασφάλεια ή την υγεία του καταναλωτικού κοινού, καθώς και τη λήψη μέτρων, όπως είναι η δημοσίευση του συνόλου ή μέρους της απόφασης ή και η δημοσίευση επανορθωτικής δήλωσης από τον προμηθευτή, ώστε να εκλείψουν τα συνεχιζόμενα αποτελέσματα της παράβασης.

Τέλος, όταν η παράνομη συμπεριφορά εκδηλώνεται μετά από σύσταση ή υπόδειξη ενώσεων των προμηθευτών ή εφόσον οι ενώσεις αυτές προβαίνουν σε παράνομη συμπεριφορά, στην περίπτωση αυτή μπορεί να ζητηθεί και από αυτές η παύση της εν λόγω συμπεριφοράς.

3.2. Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης

Εκτός από την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, η ένωση καταναλωτών δικαιούται στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής να αξιώσει σωρευτικά και την επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης (άρθρο 10 παρ. 16 περ. β*). Η εν λόγω ρύθμιση, η οποία είναι ιδιαίτερα σημαντική για την αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών, συνιστά ελληνική πρωτοτυπία, αφού τα λοιπά κράτη- μέλη, είτε εξ αρχής είτε υποχρεωτικά πια μετά την Οδηγία 98/27 για τις αγωγές παράλειψης στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών, προβλέπουν ως αίτημα της συλλογικής αγωγής κατά βάση μόνο την παράλειψη της παράνομης συμπεριφορά από την πλευρά του προμηθευτή¹⁰⁷.

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης¹⁰⁸, η Οδηγία 98/27 για τις αγωγές παράλειψης, επιδιώκοντας την εναρμόνιση των σχετικών διατάξεων των κρατών- μελών, περιορίζει το αντικείμενο της συλλογικής αγωγής στην αξίωση παράλειψης, ενώ αντίθετα η αξίωση αποζημίωσης δεν μπορεί να ενταχθεί στο ρυθμιστικό πλαίσιο της οδηγίας, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι τα κράτη

¹⁰⁶ Βλ. Απαλαγάκη (2008), ό.π., σελ. 570.

¹⁰⁷ Στην Ευρώπη τα μοναδικά κράτη που προβλέπουν την αξίωση αποζημίωσης στο πλαίσιο συλλογικής αγωγής είναι η χώρα μας και η Γαλλία.

¹⁰⁸ Βλ. ανωτέρω πρώτο κεφάλαιο υπό 3.1.

μέλη δεν μπορούν να προβλέψουν, υπό το πρίσμα της αρχής της ελάχιστης εναρμόνισης, στο εσωτερικό τους δίκαιο και τέτοιου είδους αξίωση.

Ο Έλληνας νομοθέτης, επιδιώκοντας να διασφαλίσει την αποφυγή φαινομένων αλόγιστης άσκησης συλλογικών αγωγών για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, καθώς και ότι η επιδικαζόμενη χρηματική ικανοποίηση δεν θα οδηγεί στον πλουτισμό των ενώσεων καταναλωτών, περιέλαβε στο νόμο ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία η χρηματική ικανοποίηση για την ίδια παράβαση επιδικάζεται στην ένωση καταναλωτών μία μόνο φορά, το ποσό δε αυτής δεν το εισπράττει ολόκληρο η ένωση, αλλά διανέμεται κατά ποσοστό τριάντα πέντε τοις εκατό (35%) στην ενάγουσα ένωση, τριάντα πέντε τοις εκατό (35%) στις δευτεροβάθμιες ενώσεις καταναλωτών ενώ, τέλος, τριάντα τοις εκατό (30%) περιέρχεται στο δημόσιο, και συγκεκριμένα στον κρατικό προϋπολογισμό (άρθρο 10 παρ.22). Επιπλέον, το επιδικαζόμενο αυτό ποσό θα πρέπει να διατίθεται για σκοπούς σχετικούς με την εκπαίδευση, την ενημέρωση και την εν γένει προστασία των καταναλωτών. Τέλος, προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο άσκησης προφανώς αβάσιμων συλλογικών αγωγών για την καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, ο νόμος προβλέπει την επιβολή κυρώσεων σε βάρος των ενώσεων καταναλωτών, οι οποίες παρουσιάζονται κατωτέρω¹⁰⁹.

3.2.1. Λειτουργία και σκοπός της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης στην περίπτωση της συλλογικής αγωγής

Η νομοθετική καθιέρωση της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής προκάλεσε έντονη διχογνωμία στη νομική θεωρία σχετικά με την φύση και τη λειτουργία της επιδικαζόμενης χρηματικής ικανοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, η θεωρητική αυτή διχογνωμία, στην οποία παίρνει θέση και η νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, κινείται γύρω από το ερώτημα κατά πόσο η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης που ζητείται με συλλογική αγωγή έχει χαρακτήρα αποκαταστατικό ή κυρωτικό, εάν δηλαδή με αυτή επιδιώκεται η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του καταναλωτικού κοινού και της εύρυθμης λειτουργίας της αγοράς ή αντίθετα με αυτή επιδιώκεται η τιμωρία του

¹⁰⁹ Βλ. κατατωτέρω υπό 3.2.3.

παρανομούντος προμηθευτή, με απώτερο στόχο τον εκφοβισμό τόσο του ιδίου του παρανομούντος όσο και των υπολοίπων προμηθευτών. Προκειμένου να διερευνηθεί η λειτουργία και ο σκοπός της χρηματικής ικανοποίησης στην περίπτωση της συλλογικής αγωγής, κρίνεται αναγκαίο να προηγηθούν κάποιες γενικές παρατηρήσεις σχετικά με το θεσμό της ηθικής βλάβης και την αξίωση χρηματικής ικανοποίησής της.

Ως γνωστόν, στο σύγχρονο σύστημα του ιδιωτικού δικαίου αναγνωρίζεται, εκτός από την περιουσιακή ζημία (ζημία εν στενή εννοία) και η μη περιουσιακή ζημία ή άλλως επονομαζόμενη και ηθική βλάβη (ζημία εν ευρεία εννοία). Η ηθική βλάβη, σε αντίθεση με την περιουσιακή, είναι ζημία σε μη περιουσιακά αγαθά, όπως π.χ. η υγεία, η τιμή, η ελευθερία, και άλλα αγαθά, που συνδέονται άρρηκτα με το πρόσωπο του ζημιωθέντος, αποτελούν δηλαδή εκφάνσεις της προσωπικότητάς του. Πρόκειται, συνεπώς, για ζημία μη περιουσιακών αγαθών, η οποία δεν μπορεί να αποτιμηθεί σε χρήμα¹¹⁰.

Δεδομένου το ότι η ηθική βλάβη δεν είναι επιδεκτική χρηματικής αποτίμησης, τίθεται το ζήτημα αν και κατά πόσο μπορεί να επιδικασθεί για αυτήν αποζημίωση¹¹¹. Πράγματι, στο αστικό δίκαιο δεν αναγνωρίζεται γενικά ικανοποίηση της ηθικής βλάβης σε όλες τις περιπτώσεις νόμιμου λόγου ευθύνης, αντίθετα προβλέπεται ότι για μη περιουσιακή ζημία οφείλεται αποζημίωση στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος (ΑΚ 299). Τέτοιες περιπτώσεις προβλέπονται ρητώς στις διατάξεις των άρθρων 59 ΑΚ (προσβολή της προσωπικότητας) και ΑΚ 932 (αδικοπραξία)¹¹². Εξ αντιδιαστολής προκύπτει, ότι η μεγάλη κατηγορία των περιπτώσεων της ευθύνης από παράβαση προϋφιστάμενης ενοχής (ενδοσυμβατική ευθύνη) εξαιρείται από την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης¹¹³.

Στο σημείο αυτό ανακύπτει το ερώτημα σχετικά με τη λειτουργία και το σκοπό της χρηματικής ικανοποίησης που προβλέπει ο νόμος σε περίπτωση ηθικής

¹¹⁰ Βλ. Σταθόπουλο (1998), Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, γ' έκδοση, εκδ. Αντ. Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.165-166.

¹¹¹ Ο νομοθέτης αποφεύγει τον όρο «αποζημίωση» και χρησιμοποιεί αντί για αυτόν τον όρο «χρηματική ικανοποίηση», γεγονός που υποδηλώνει όχι την πλήρη αποκατάσταση της ζημίας, αλλά μια υπό ευρεία έννοια αποκατάσταση, μια ικανοποίηση της ηθικής βλάβης.

¹¹² Η επιφυλακτικότητα του νομοθέτη δεν οφείλεται σε υποτίμηση των ηθικών αγαθών ή της ηθικής ζημίας. Ο λόγος του περιορισμού συνδέεται με την εγγενή αδυναμία αποτίμησης τόσο των ηθικών αγαθών όσο και του μεγέθους της ζημίας που υφίσταται ο φορέας τους. Προς αποφυγή λοιπόν τυχόν κερδοσκοπικής εκμετάλλευσης της κατάστασης από την πλευρά του ζημιωθέντος -προκειμένου να αποκομίσει μια δυσανάλογη ή και υπέρμετρη αποζημίωση- και συνακόλουθα της εμπορευματοποίησης της τιμής, της σωματικής ακεραιότητας ή της ψυχικής ισορροπίας, ο νομοθέτης επέλεξε την εκτεθείσα περιοριστική λύση

¹¹³ βλ. Σταθόπουλο (1998), ό. π., σελ. 166-168.

βλάβης. Ως προς το ζήτημα αυτό, έχουν διατυπωθεί στη νομική θεωρία ποικίλες απόψεις¹¹⁴. Σύμφωνα με την κρατούσα γνώμη, η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης έχει αποκαταστατικό χαρακτήρα και σκοπό, με ανάλογη εφαρμογή της διάταξης του ΑΚ 297, δηλαδή της αρχής της «*αποκατάστασης της προτέρας κατάστασης*». Βέβαια, στην περίπτωση της ηθικής βλάβης δεν μπορεί να γίνει λόγος για αποκατάσταση με την αυστηρή έννοια του όρου, αντίθετα η επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης αποσκοπεί πρωτίστως στην ανακούφιση του ζημιωθέντος και την αποκατάσταση της ψυχική του ηρεμίας¹¹⁵.

Εξάλλου, η κρατούσα άποψη υποστηρίζει ότι σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αποδοθεί κυρωτικός χαρακτήρας στη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, δηλαδή η χρηματική ικανοποίηση δεν επιβάλλεται στο δράστη ως ποινή για την παράνομη πράξη ή παράλειψη του. Έτσι, ενώ στο ποινικό δίκαιο η πρόβλεψη της ποινής και η επιβολή της αποσκοπούν στην τιμωρία του δράστη και την προστασία των θεωρουμένων από την έννομη τάξη ως πολύτιμων εννόμων αγαθών, στο αστικό η κυρωτική φύση της χρηματικής ικανοποίησης δεν συμβαδίζει με την έννοια της αστικής ευθύνης, όπου μέσω της αποζημίωσης επιδιώκεται η αποκατάσταση της ζημίας.

Διαφορετική, ωστόσο, φαίνεται να είναι η λειτουργία της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής. Στη συνέχεια της παρούσας μελέτης παρουσιάζονται αναλυτικά οι δύο βασικές απόψεις που έχουν διατυπωθεί σχετικά με το εν λόγω ζήτημα.

3.2.1.1. Ο αποκαταστατικός χαρακτήρας

Σύμφωνα με την πρώτη άποψη¹¹⁶, στόχος της χρηματικής ικανοποίησης είναι και στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής η επαναφορά των πραγμάτων στην πρότερα κατάσταση κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 297 ΑΚ. Η χρηματική ικανοποίηση έχει δηλαδή και εδώ αποκαταστατικό χαρακτήρα. Ειδικότερα, η επιδίκαση ορισμένου ποσού αποβλέπει στην αποκατάσταση της κοινωνικής αναταραχής που προκαλείται

¹¹⁴ Αναλυτικά για τις απόψεις αυτές βλ. Πατεράκη Σ. (2001), *Η Χρηματική Ικανοποίηση Λόγω Ηθικής Βλάβης*, β' έκδοση, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα, σελ. 51 επ.

¹¹⁵ Βλ. Καράκωστα Ι. –Παπαρσενίου Π. (1996), *Η λειτουργία της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής του ν. 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή*, ΔΕΕ 1996, σελ. 475επ., Πατεράκη, ό.π., σελ. 69-71

¹¹⁶ Βλ. Καράκωστα –Παπαρσενίου (1996), ό.π., σελ. 479-480.

από την παράνομη συμπεριφορά του προμηθευτή, καθώς και της τρωθείσας εμπιστοσύνης του καταναλωτικού κοινού, η οποία πλήττεται από πρακτικές όπως η κυκλοφορία ελαττωματικών προϊόντων ή αγαθών επικίνδυνων για την ασφάλεια του αποδέκτη τους ή η επιβολή άδικων και επαχθών γενικών όρων συναλλαγών¹¹⁷.

Εξάλλου, επιχείρημα υπέρ του αποκαταστατικού χαρακτήρα της χρηματικής ικανοποίησης, αποτελεί, κατά την άποψη αυτή, η αποδέσμευση της ευθύνης στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής από το στοιχείο της υπαιτιότητας. Συγκεκριμένα, οι προϋποθέσεις που αναφέρονται στο νόμο, όπως η διατύπωση καταχρηστικών γενικών όρων συναλλαγών, η παραγωγή, εισαγωγή ή διάθεση ελαττωματικών προϊόντων επικίνδυνων για την υγεία ή την ασφάλεια του κοινού, η παραπλανητική διαφήμιση κ.λπ., δεν προβλέπουν την υπαιτιότητα ως αναγκαίο στοιχείο του καταλογισμού της παράνομης συμπεριφοράς στον προμηθευτή. Επομένως, η ευθύνη του τελευταίου και, κατ' επέκταση, η αξίωση χρηματικής ικανοποίησης της ένωσης καταναλωτών γεννάται ανεξάρτητα από τη συνδρομή του υποκειμενικού στοιχείου, δηλαδή του ψυχικού συνδέσμου του υπαιτίου με την παράνομη συμπεριφορά του. Η υποχρέωση καταβολής της χρηματικής ικανοποίησης αποσυνδέεται, συνεπώς, από το πταίσμα, γεγονός που αποκλείει την αναγνώριση κυρωτικής χροιάς στη χρηματική ικανοποίηση.

Τέλος, σε αντίθεση με τον κυρωτικό χαρακτήρα, ο αποκαταστατικός χαρακτήρας παρέχει, κατά τους υπέρμαχους της άποψης αυτής, ένα επαρκώς ασφαλές κριτήριο για τον προσδιορισμό του ποσού της χρηματικής ικανοποίησης με βάση τα εκάστοτε θιγόμενα αγαθά, όπως αποτιμώνται αυτά σε χρήμα, για την επανόρθωση των πραγμάτων στην πρότερα τους κατάσταση.

3.2.1.2. Ο κυρωτικός χαρακτήρας

Κρατούσα, ωστόσο, στη θεωρία είναι η άποψη που δέχεται αποκλειστικά τον κυρωτικό χαρακτήρα της χρηματικής ικανοποίησης που προβλέπει ο ν.2251/1994 στο άρθρο 10 παρ. 16 περ. β'¹¹⁸. Οι υποστηρικτές της άποψης αυτής επικαλούνται, κατά

¹¹⁷ βλ. Καράκωστα –Παπαρσενίου (1996), ό.π., σελ. 479, σύμφωνα με τους οποίους η εν λόγω χρηματική ικανοποίηση στοχεύει ακριβώς «στην αποκατάσταση της τρωθείσας κοινωνικής ισορροπίας με την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη ηθική και κοινωνική τους ισορροπία».

¹¹⁸ Βλ. Ματθία (1997), ό.π. σελ. 3, Πουλιάδη, ό.π. σελ. 30 επ, Σπυράκο (1998), ό.π. σελ 439.

πρώτον, την εισηγητική έκθεση του νόμου 2251/1994, η οποία αναφέρει ότι η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης διαμορφώνεται κατά το πρότυπο των punitive damages του αγγλοσαξωνικού δικαίου¹¹⁹.

Εκτός, όμως, από την εισηγητική έκθεση, η άποψη αυτή βρίσκει ερείσματα και εντός του κειμένου του νόμου, αντλώντας τα βασικά της επιχειρήματα από τα ειδικά κριτήρια που εισάγει ο νόμος για τον καθορισμό του ύψους της αποζημίωσης, τα οποία αφορούν στην πλευρά του ζημιώσαντος και όχι του ζημιωθέντος (άρθρο 10 παρ.22)¹²⁰, καθώς και από τον προβλεπόμενο στην ίδια διάταξη περιορισμό της επιδίκασης άπαξ χρηματικής ικανοποίησης, ο οποίος αποτελεί εκδήλωση της γενικής αρχής του δικαίου *ne bis in idem*. Τέλος, υπέρ του κυρωτικού σκοπού συνηγορεί και το γεγονός ότι τα επιδικαζόμενα ποσά δεν εισπράττονται εξολοκλήρου από την ενάγουσα ένωση καταναλωτών, ενώ επίσης διατίθενται για κοινωφελείς σκοπούς σχετικούς με την προστασία και ενημέρωση του καταναλωτή, ρύθμιση η οποία υπό την εκδοχή του αποκαταστατικού χαρακτήρα της χρηματικής ικανοποίησης θα ήταν ανακόλουθη, αφού μια τέτοια «αποζημίωση» επιδικάζεται στον ζημιωθέντα για την ψυχική του ανακούφιση.

Την κρατούσα στη θεωρία άποψη υιοθέτησε και η νομολογία, σύμφωνα με πάγια θέση της οποίας η επιδίκαση αποζημίωσης στην περίπτωση της συλλογικής αγωγής, παρά τον «ατυχή» χαρακτηρισμό της ως χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, συνιστά στην πραγματικότητα αστική κύρωση, το δε περιεχόμενο και η λειτουργία της διαφοροποιείται εντελώς από εκείνη των άρθρων 59 και 932 ΑΚ¹²¹.

Στο σημείο όμως αυτό, τίθεται περαιτέρω το ερώτημα εάν ένας θεσμός όπως η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης με προεξέχοντα κυρωτικό χαρακτήρα, συμβαδίζει με τις βασικές αρχές που διέπουν το αστικό δίκαιο ή λόγω του έντονα τιμωρητικού χαρακτήρα της αποτελεί ξένο σώμα και θα ήταν προτιμότερο να ενταχθεί σε άλλο σύστημα κανόνων του δικαίου. Σχετικά με το ερώτημα αυτό θα

¹¹⁹ Ως punitive ή exemplary damages ορίζεται η προσαύξηση της αστικής αποζημίωσης που επιδικάζεται στον ενάγοντα επιπλέον του ποσού που απαιτείται για την αποκατάσταση της πραγματικής του ζημίας, όταν τον εναγόμενο βαρύνει συμπεριφορά εξαιρετικά βίαιη, δόλια, απατηλή ή κακόβουλη, και αποβλέπει στην τιμωρία αυτού για την ακραία συμπεριφορά του, καθώς και στον παραδειγματισμό των υπολοίπων. Βλ. αναλυτικά Παναγόπουλο Κ. (2000), Punitive damages και ελληνική δημόσια τάξη, ΚριτΕ 2000, σελ. 201 επ.

¹²⁰ βλ. κατωτέρω υπό 3.2.3.

¹²¹ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1219/2001, ΑΠ 589/2001, ΔΕΕ 2001, σελ. 1117, ΕφΑθ 3956/2008, ΕφΑθ 1448/1998, ΝοΒ 1998, σελ. 1251 επ., ΠΠρΑθ 33/2008. Πρβλ. επίσης και ΕφΑθ 301/2001, ΝοΒ 2002, σελ. 125 επ., η οποία δέχεται αναλογική εφαρμογή των διατάξεων 914 ΑΚ και 932 ΑΚ και στην περίπτωση της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης στο πλαίσιο συλλογικής αγωγής, αποδεχόμενη την αποκαταστατική λειτουργία αυτής.

πρέπει να σημειωθεί ότι η συμβατότητα της κυρωτικής λειτουργίας της αποζημίωσης του άρθρου 10 παρ. 16 περ. β'¹²² με το ιδιωτικό μας δίκαιο δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, αφού η επιβολή κυρωτικής αποζημίωσης -έστω και αποσπασματικά- δεν είναι άγνωστη στο δικαιοκό μας σύστημα, αλλά συναντάται και σε άλλες περιπτώσεις, όπως π.χ. στο άρθρο 65 παρ. 2 του ν. 2121/1993¹²³. Εύστοχα λοιπόν παρατηρείται ότι οι διαφορετικοί σκοποί της αστικής και της ποινικής ευθύνης δεν πρέπει να θεωρηθούν ασυμβίβαστοι μεταξύ τους. Παρόλο που βασική αποστολή της αστικής ευθύνης είναι η αποκατάσταση της ζημίας, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι ευπρόσδεκτα τόσο τα τυχόν προληπτικά αποτελέσματα της απειλής της ευθύνης προς αποζημίωση, όσο και η αστική κύρωση που επιβάλλεται στον υπεύθυνο προς αποζημίωση.

Άλλωστε, και η Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, εξετάζοντας το ζήτημα κατά πόσον η αναγνώριση και κήρυξη εκτελεστής απόφασης αμερικανικού δικαστηρίου που επιδίκαζε punitive damages προσκρούει στην ελληνική έννομη τάξη και συγκεκριμένα στο άρθρο 33 ΑΚ, δέχθηκε με την υπ' αρ. 17/1999¹²⁴ απόφασή της ότι, μολονότι στο ελληνικό δίκαιο η αποζημίωση έχει κατά κανόνα αμιγώς αποκαταστατικό χαρακτήρα, η επιδίκαση τιμωρητικής αποζημίωσης δεν απαγορεύεται γενικά, επικαλούμενη τόσο τη διάταξη του άρθρου 404 ΑΚ, που προβλέπει τη συνομολόγηση ποινής σε βάρος του οφειλέτη σε περίπτωση αθέτησης της σύμβασης (ποινική ρήτρα), αλλά και περιπτώσεις που ο νόμος προβλέπει προσαύξηση της αποζημίωσης, πέραν της πραγματικής ζημίας. Έτσι, η ανωτέρω απόφαση καταλήγει στην κρίση ότι η εκτέλεση απόφασης αλλοδαπού δικαστηρίου, που επιδικάζει punitive damages δεν είναι per se ασυμβίβαστη με την ελληνική δημόσια τάξη, αλλά μόνο τότε δεν είναι ανεκτή, όταν είναι υπέρμετρη, όταν δηλαδή, ενόψει των συγκεκριμένων περιστάσεων, εμφανίζεται ως δυσανάλογα μεγάλη¹²⁵.

¹²² Βλ. όμως και Παπανικολάου (2007), Η χρηματική ικανοποίηση επί συλλογικής αγωγής ως μέσον καταπολεμήσεως των καταχρηστικών ΓΟΣ -Μια ποινή χωρίς συνταγματικές εγγυήσεις, ΧρίΔ 2007, σελ. 294 επ., ο οποίος εξετάζει τη συμβατότητα της εν λόγω ρύθμισης με θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές και καταλήγει στην αντισυνταγματικότητα αυτής.

¹²³ Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 65 παρ. 2 ν. 2121/1993, «όποιος υπαιτίως προσέβαλε την πνευματική ιδιοκτησία ή τα συγγενικά δικαιώματα άλλου υποχρεούται σε αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Η αποζημίωση αυτή δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το διπλάσιο της αμοιβής που συνήθως καταβάλλεται για το είδος της εκμετάλλευσης που έκανε χωρίς την άδεια ο υπόχρεος». Αποζημίωση με κυρωτικό χαρακτήρα προβλέπεται επίσης στο άρθρο 5 παρ. 1 του α.ν. 539/1945, όπως ισχύει μετά το ν.δ. 3755/1957, στο άρθρο 1 ν. 435/1976, το άρθρο 3 παρ. 4 ν. 1703/1987.

¹²⁴ ΟΛΑΠ 17/1999, ΔΕΕ 2000, σελ. 181 επ.

¹²⁵ Βλ. αναλυτικά Παναγόπουλο (2000), ό.π., σελ. 207 επ., Κόμνιο Κ. (2001), Η δημόσια τάξη και ο θεσμός της τιμωρητικής αποζημίωσης υπό το πρίσμα της ΟΛΑΠ 17/1999, Αρμ 2001,

3.2.2. Τα κριτήρια καθορισμού της χρηματικής ικανοποίησης

Όπως προκύπτει από τη σχετική αναφορά στην εισηγητική έκθεση του ν. 2251/1994¹²⁶, ο έλληνας νομοθέτης θέσπισε στο άρθρο 10 παρ. 16 περ. β' εδ. β' ενδεικτικά κριτήρια για τον υπολογισμό της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, έχοντας ως πρότυπο τα *punitive* ή *exemplary damages* των αγγλοσαξωνικών δικαίων¹²⁷. Σύμφωνα λοιπόν με την εν λόγω διάταξη, για τον καθορισμό της χρηματικής ικανοποίησης το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη, ιδίως, την ένταση της προσβολής της έννομης τάξης που συνιστά η παράνομη συμπεριφορά, το μέγεθος της εναγόμενης επιχείρησης του προμηθευτή και κυρίως, τον ετήσιο κύκλο εργασιών της, καθώς και τις ανάγκες της γενικής και της ειδικής πρόληψης. Όπως συνάγεται από τη διατύπωση του νόμου, η απαρίθμηση των ανωτέρω κριτηρίων είναι ενδεικτική. Συνεπώς, το δικαστήριο μπορεί να χρησιμοποιήσει και άλλα κατά την κρίση του πρόσφορα κριτήρια για τον προσδιορισμό της χρηματικής ικανοποίησης, λαμβάνοντας πάντοτε υπόψη του τις ειδικές συνθήκες της συγκεκριμένης προσβολής¹²⁸.

Προκειμένου το δικαστήριο να αξιολογήσει την *προσβολή της έννομης τάξης* και την *ένταση* αυτής, θα λάβει υπόψη του το συγκεκριμένο αγαθό που προσβάλλεται με την παράνομη συμπεριφορά (π.χ. υγεία, ασφάλεια, οικονομική ελευθερία κλπ.), τη βαρύτητα της προσβολής, τη διάρκεια της, καθώς και τη δημοσιότητα που αυτή προσέλαβε. Έτσι, εάν πρόκειται για προσβολή των καταναλωτών μέσω παραπλανητικής ή αθέμιτης διαφήμισης, το δικαστήριο θα εξετάσει το μέσο στο οποίο προβλήθηκε, τη συχνότητα της παρουσίας, καθώς και το κοινό στο οποίο απευθύνθηκε (π.χ. αν δημοσιεύθηκε σε περιοδικά εξειδικευμένα ή ευρείας κυκλοφορίας, ΜΜΕ κλπ.)¹²⁹.

σελ. 450 επ., Νικολαΐδη Γ. (2000), *Αντίθεση ή μη στην ελληνική δημόσια τάξη της αποζημίωσης με κυρωτικό σκοπό- Ορισμένες σκέψεις με αφορμή την ΟΛΑΠ 17/1999*, ΚριτΕ 2000/1, σελ. 319 επ.

¹²⁶ Όπου αναφέρεται επί λέξει: «για την επιμέτρηση της χρηματικής ικανοποίησης θεσπίζονται για πρώτη φορά πιο συγκεκριμένα νομικά κριτήρια, που τη διαμορφώνουν κατά το πρότυπο των *punitive* ή *exemplary damages* των αγγλοσαξωνικών δικαίων». Βλ. Κουτσούκη (1996), ό.π., σελ 81.

¹²⁷ Αναλυτικά για τους σκοπούς των *punitive* ή *exemplary damages* βλ. Παναγόπουλο Κ. (2000), ό.π., σελ. 201 επ., Κόμνιο Κ. (2001), ό.π., σελ. 453, Δεληκωστοπούλου Α (1997), Η χρηματική ικανοποίηση ηθικής βλάβης στις συλλογικές αγωγές του Ν. 2251/1994 και τα κριτήρια προσδιορισμού της, ΔΕΕ 1997, σελ. 10 επ.

¹²⁸ Βλ. Μπώλο (2008), ό.π., σελ. 1560.

¹²⁹ Βλ. Δεληκωστοπούλου (1997), ό.π., σελ. 13.

Σε ό, τι αφορά το δεύτερο κριτήριο που προβλέπει ο νόμος, δηλαδή το μέγεθος της επιχείρησης, το δικαστήριο μπορεί να προβεί σε μία σύγκριση με άλλες επιχειρήσεις του ίδιου κλάδου π.χ. ως προς το μερίδιο αγοράς, τον αριθμό των απασχολούμενων σε αυτή υπαλλήλων κλπ. Εκείνο όμως που λαμβάνεται κυρίως υπόψη, όπως προκύπτει από τη διατύπωση του νόμου, είναι ο ετήσιος κύκλος εργασιών της επιχείρησης, οι συνολικές δηλαδή πωλήσεις μιας επιχείρησης μέσα σε ένα έτος, εκφρασμένες σε νομισματικές μονάδες¹³⁰.

Το τελευταίο κριτήριο που θέτει ο νόμος είναι οι ανάγκες της γενικής και της ειδικής πρόληψης, έννοιες που συναντώνται κατεξοχήν στο ποινικό δίκαιο. Η πρόληψη και η αποτροπή εγκλημάτων συνιστά στόχο της ποινικής λειτουργίας του κράτους. Ειδικότερα, η ειδική πρόληψη έγκειται στην αποτροπή της τέλεσης νέων εγκλημάτων από τον ίδιο δράστη και επιτυγχάνεται με την επιβολή εξατομικευμένης ποινής στο συγκεκριμένο δράστη, ενώ η γενική πρόληψη αποβλέπει στην αποτροπή των υπολοίπων από την τέλεση εγκλημάτων, επιτυγχάνεται δε μέσω της εκφοβιστικής λειτουργίας της ποινής. Έτσι, η επιδικαζόμενη χρηματική ικανοποίηση θα πρέπει να είναι μεγαλύτερη όταν η παράνομη συμπεριφορά του εναγόμενου παρατηρείται κατ' επανάληψη, εάν δηλαδή και κατά το παρελθόν εκδηλωνόταν παρόμοια συμπεριφορά¹³¹.

Σχετικά με την εφαρμογή των προαναφερόμενων κριτηρίων θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα ελληνικά δικαστήρια στην πράξη επαναλαμβάνουν τη διάταξη της παρ. 16 περ. β' εδ. β' του άρθρου 10, χωρίς περαιτέρω ανάλυση και εξειδίκευση των κριτηρίων αυτών, με ορισμένες μόνο αποφάσεις να εξειδικεύουν –αν και επιγραμματικά– μόνο το δεύτερο κριτήριο, το μέγεθος δηλ. της εναγόμενης επιχείρησης¹³². Πέραν αυτού, οι αποφάσεις κυρίως των εφετείων¹³³, που μειώνουν αισθητά και σε ορισμένες περιπτώσεις χωρίς ιδιαίτερο δικαιολογητικό λόγο το πρωτόδικα επιδικαζόμενο ποσό, οδηγούν αναπόφευκτα στην αλλοίωση του σκοπού της κυρωτικής αποζημίωσης και στην αποδυνάμωση της νομοθετικής επιταγής, αφού η «τιμωρία» του δράστη προσλαμβάνει συμβολικό και όχι κυρωτικό χαρακτήρα.

¹³⁰ Υποστηρίζεται ότι μια εύρωστη επιχείρηση, με υψηλό κύκλο εργασιών, είναι πιθανό να κριθεί πιο αυστηρά σε σχέση με μια επιχείρηση που δεν είναι ιδιαίτερα επικερδής. Ωστόσο, η τυχόν ασθενής οικονομική κατάσταση του ζημιώσαντος δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να οδηγήσει στην πλήρη απαλλαγή του, αφού σκοπός του νόμου δεν είναι η προστασία του παρανομούντα προμηθευτή. Βλ. Δεληκωστοπούλου (1997), ό.π., σελ. 13.

¹³¹ Βλ. Δεληκωστοπούλου (1997), ό.π., σελ. 14.

¹³² Βλ. Εφαθ 147/2004 ΝοΒ 2005, σελ. 289, Εφαθ 1448/1998, ΠΠρΑθ 961/2007.

¹³³ Βλ. Εφαθ 147/2004, Εφαθ 4105/2004 ΔΕΕ 2006, σελ. 306 επ., Εφαθ 1448/1998.

Έτσι, αντί η επιδικαζόμενη αποζημίωση να λειτουργήσει ως αντικίνητρο σε οποιαδήποτε απόπειρα παράνομης προσβολής καταναλωτικών συμφερόντων, αφήνει μάλλον αδιάφορους τους προμηθευτές, οι οποίοι συνεχίζουν ανενόχλητοι να προσβάλλουν, με ίδιους ή παρόμοιους τρόπους, τα συμφέροντα του καταναλωτικού κοινού, ακόμη και μετά την επιδίκαση της χρηματικής ικανοποίησης¹³⁴.

3.2.3. Οι συνέπειες της καταχρηστικής άσκησης συλλογικής αγωγής.

Προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο καταχρηστικής άσκησης συλλογικών αγωγών για την καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, ο νόμος προβλέπει μια σειρά κυρώσεων σε βάρος των ενώσεων καταναλωτών, στην περίπτωση της από μέρους τους άσκησης προφανώς αβάσιμων συλλογικών αγωγών.

Ειδικότερα, στο άρθρο 10 παρ. 23 του ν. 2251/1994, ορίζεται ότι *«αν αγωγή για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης απορριφθεί αμετάκλητα ως προφανώς αβάσιμη, ο εναγόμενος προμηθευτής μπορεί να ζητήσει εκ του λόγου αυτού με αγωγή του, η οποία ασκείται εντός προθεσμίας έξι (6) μηνών από την ημερομηνία κατά την οποία η απορριπτική απόφαση κατέστη αμετάκλητη, αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης από την ενάγουσα ένωση καταναλωτών και προσωπικά από τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου, τα οποία ευθύνονται εις ολόκληρον»*¹³⁵.

Η ως άνω διάταξη παρέχει τη δυνατότητα στον εναγόμενο προμηθευτή, σε περίπτωση που απορριφθεί αμετάκλητα συλλογική αγωγή για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης που έχει ασκηθεί εναντίον του, να στραφεί κατά της ενάγουσας ένωσης, αλλά και προσωπικά κατά των μελών του διοικητικού της συμβουλίου, με απόφαση των οποίων ασκείται η συλλογική αγωγή¹³⁶, και να ζητήσει αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Η σχετική αγωγή θα πρέπει να ασκηθεί

¹³⁴ Βλ. Μπώλο, ό.π., σελ. 1563.

¹³⁵ Ήδη στην αρχική του μορφή ο ν. 2251/1994 προέβλεπε τη δυνατότητα του εναγομένου προμηθευτή να ζητήσει αποζημίωση από την ενάγουσα ένωση καταναλωτών και προσωπικά από τα μέλη του διοικητικού της συμβουλίου, τα οποία ευθύνονταν εις ολόκληρον, με μόνη διαφορά ότι προϋπόθεση για την άσκηση της αγωγής του προμηθευτή αποτελούσε η *τελεσίδικη* απόρριψη του αιτήματος χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης (βλ. πρώην άρθρο 10 παρ. 14), και όχι η αμετάκλητη απόρριψη της αγωγής ως προφανώς αβάσιμης, όπως ισχύει σήμερα.

¹³⁶ Βλ. κατωτέρω υπό 4.1.1.

εντός προθεσμίας έξι μηνών από την αμετάκλητη απόρριψη της συλλογικής αγωγής. Η εν λόγω προθεσμία είναι αποσβεστική και λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο.

Περαιτέρω, ακόμη αυστηρότερη είναι η κύρωση που προβλέπεται σε βάρος των ενώσεων καταναλωτών σε περίπτωση κατ' επανάληψης άσκησης συλλογικών αγωγών για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, οι οποίες κρίθηκαν τελεσίδικα ως προφανώς αβάσιμες. Σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 29 ν. 2251/1994, το δικαστήριο μπορεί να διατάξει τη διάλυση ένωσης καταναλωτών, αν αυτή άσκησε κατ' επανάληψη, με δόλο ή βαριά αμέλεια, αγωγές για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης που απορρίφθηκαν τελεσίδικα ως προφανώς αβάσιμες. Στην περίπτωση αυτή, τη διάλυση της ένωσης μπορούν να ζητήσουν ο προμηθευτής που υπήρξε εναγόμενος σε δίκη κατά την οποία εκδόθηκε η απόφαση αυτή ή ο αρμόδιος εισαγγελέας, εντός αποκλειστικής προθεσμίας ενός (1) έτους από την τελεσιδικία της τελευταίας απορριπτικής απόφασης.

Οι ανωτέρω κυρώσεις που προβλέπει ο νόμος σε βάρος των ενώσεων καταναλωτών, όταν αυτές ασκούν καταχρηστικά αγωγές της περ. β' της παρ. 16 του άρθρου 10, υπαγορεύονται από την ανάγκη προστασίας των συναλλαγών έναντι του κινδύνου άσκησης προδήλως αβάσιμων αγωγών. Υποστηρίζεται¹³⁷, εντούτοις, ότι με την εισαγωγή των εν λόγω αυστηρών κυρώσεων παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 του Συντάγματος), αφού ο επιδιωκόμενος σκοπός θα μπορούσε να επιτευχθεί με λιγότερα επαχθή μέτρα, όπως για παράδειγμα η καταδίκη της ένωσης καταναλωτών στην καταβολή σημαντικής δικαστικής δαπάνης ή η επιβολή λοιπών δικονομικών κυρώσεων¹³⁸. Από την άλλη πλευρά, οι προβλεπόμενες στις ανωτέρω διατάξεις κυρώσεις αποτελούν, ενδεχομένως, το αντιστάθμισμα στις ευρύτατες δικονομικές εξουσίες που αναγνωρίζει ο νόμος στις ενώσεις των καταναλωτών για την προστασία των γενικότερων καταναλωτικών συμφερόντων, με σημαντικότερη την άσκηση της συλλογικής αγωγής¹³⁹.

¹³⁷ Βλ. Απαλαγάκη (2008), ό.π., σελ. 578.

¹³⁸ Βλ. τις ποινές του άρθρου 205 ΚΠολΔ.

¹³⁹ Βλ. Καράκωστα (2008), ό.π., σελ. 424, Βάρκα- Αδάμη Α. (2010), Εισαγωγή στο δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 229-230.

3.3. Η αναγνώριση του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας των καταναλωτών

Με την πρόσφατη τροποποίηση του ν. 2251/1994 με το νόμο 3587/2007 προστέθηκε στην παρ. 16 του άρθρου 10 η περ. δ', η οποία προβλέπει τη δυνατότητα των ενώσεων καταναλωτών να ζητούν *«την αναγνώριση του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας που υφίστανται οι καταναλωτές από την παράνομη συμπεριφορά»*. Σύμφωνα με τη νέα αυτή ρύθμιση, η ένωση καταναλωτών δικαιούται, ως εξαιρετικά νομιμοποιούμενη διάδικος, να ασκεί αναγνωριστική συλλογική αγωγή, με την οποία θα διαγιγνώσκεται το προς αποζημίωση δικαίωμα ενός απροσδιόριστου αριθμού καταναλωτών, χωρίς να υποχρεούται η ένωση να επικαλεστεί και να αποδείξει συγκεκριμένη ζημία, που υπέστη ο καταναλωτής από την παράνομη συμπεριφορά του εναγομένου.

Εντούτοις, η απλή αναγνώριση της προς αποζημίωσης υποχρέωσης του καταναλωτή θα παρέμενε γράμμα κενό, εάν ο καταναλωτής δεν θα μπορούσε να επικαλεστεί υπέρ αυτού την απόφαση, η οποία είχε κρίνει γενικά και χωρίς εξειδίκευση το ποσό της προς αποζημίωση υποχρέωσης του εναγομένου προμηθευτή. Βέβαια, κατά το ισχύον δικονομικό δίκαιο αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με την επίκληση του δεδικασμένου της απόφασης εκ μέρους του καταναλωτή σε μία μελλοντική δίκη μεταξύ αυτού και του προμηθευτή, η οποία θα είχε ως αντικείμενο τον καθορισμό του ύψους της ζημίας του συγκεκριμένου καταναλωτή. Στη νέα αυτή δίκη ο καταναλωτής θα ήταν υποχρεωμένος να επικαλεστεί μόνο το ύψος της ζημίας, επικαλούμενος κατά τα λοιπά, σε ό, τι αφορά το παράνομο και το υπαίτιο της συμπεριφοράς του προμηθευτή, το ευνοϊκό δεδικασμένο της ήδη εκδοθείσας μεταξύ της ένωσης και του προμηθευτή απόφασης.

Ο νομοθέτης όμως προχώρησε ακόμη περαιτέρω. Πιο συγκεκριμένα, όρισε στο άρθρο 10 παρ. 20 του ν. 2251/1994 ότι *«εφόσον καταστεί αμετάκλητη η δικαστική απόφαση επί συλλογικής αγωγής της περίπτωσης δ' της παραγράφου 16, ο ζημιωθείς καταναλωτής μπορεί, με βάση την απόφαση αυτή, να γνωστοποιήσει εγγράφως στον προμηθευτή, κατά του οποίου εκδόθηκε η εν λόγω απόφαση, την απαίτηση του, αναφέροντας τα στοιχεία που την προσδιορίζουν. Μετά την άπρακτη παρέλευση τριάντα (30) ημερών από την έγγραφη γνωστοποίηση, ο καταναλωτής, εφόσον δεν ικανοποιηθεί, μπορεί να ζητήσει την έκδοση διαταγής πληρωμής για την απαίτηση του*

από το δικαστήριο, εφόσον αυτή είναι εκκαθαρισμένη ή μπορεί ευχερώς να εκκαθαρισθεί. Η απαίτηση αποδεικνύεται και με κάθε ιδιωτικό έγγραφο το οποίο, ως εκ του είδους ή της συνήθειας της συναλλαγής, χορηγείται ως απόδειξη στους καταναλωτές».

Σκοπός της ανωτέρω ρύθμισης, όπως τονίζεται χαρακτηριστικά στην αιτιολογική έκθεση του ν. 3587/2007¹⁴⁰, είναι να αξιοποιηθούν, χωρίς πρόσθετες χρονοβόρες και δαπανηρές δικαστικές ενέργειες, τα έννομα αποτελέσματα της δικαστικής απόφασης επί συλλογικής αγωγής, έτσι ώστε ο ζημιωθείς καταναλωτής, επικαλούμενος τις ευνοϊκές για αυτόν συνέπειες της απόφασης, να μπορεί σε ατομικό επίπεδο και με σύντομες διαδικασίες να επιδιώξει την ικανοποίηση κάθε βάσιμης και αποδεδειγμένης απαίτησής του, σε περίπτωση που ο προμηθευτής αρνείται να συμμορφωθεί προς το διατακτικό της δικαστικής απόφασης που έχει εκδοθεί κατόπιν συλλογικής αγωγής.

Πράγματι, η επιλογή της ειδικής διαδικασίας για την έκδοση διαταγής πληρωμής, κατά τον οριζόμενο στα άρθρα 623 επ. ΚΠολΔ τύπο, παρέχει αποτελεσματική δικαστική προστασία στους καταναλωτές, αφού η διαταγή πληρωμής οδηγεί άμεσα σε εκτελεστό τίτλο, η απόκτηση του οποίου μέσω της άσκησης ατομικής αγωγής καθυστερεί σημαντικά και επιβαρύνει τον καταναλωτή με μεγαλύτερα δικαστικά έξοδα¹⁴¹.

3.4. Προσωρινή δικαστική προστασία

Η διάταξη του άρθρου 10 παρ. 16 περ. γ' προβλέπει, ως εκ περισσού, το δικαίωμα της ενώσεως καταναλωτών, όταν θεμελιώνεται αξίωση για την άσκηση συλλογικής αγωγής, να ζητήσει την παροχή προσωρινής δικαστικής προστασίας. Συγκεκριμένα, στην εν λόγω διάταξη ορίζεται ότι η ένωση μπορεί να ζητήσει «τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων εξασφάλισης των απαιτήσεων του καταναλωτικού κοινού για την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς ή τη χρηματική ικανοποίηση μέχρι την έκδοση εκτελεστής απόφασης. Σε περίπτωση ελαττωματικών προϊόντων που είναι

¹⁴⁰ Βλ. αιτιολογική έκθεση ν. 3587/2007, Γενικό Μέρος σελ. 2, Ειδικό Μέρος σελ 6

¹⁴¹ Βλ. αναλυτικά Δέλλιο (2008β), Η νέα μορφή συλλογικής αγωγής του άρθρου 10 παρ. 16 περ. δ' ν. 2251/1994 (άρθρο 13 ν. 3587/2007) στο παράδειγμα των καταχρηστικών όρων των καταναλωτικών συμβάσεων, Αρμ 2008, τεύχος 7, σελ. 1005 επ.

επικίνδυνα για την ασφάλεια ή την υγεία του καταναλωτικού κοινού, μπορεί να διαταχθεί, ως ασφαλιστικό μέτρο, η δέσμευση αυτών¹⁴²».

Ασφαλιστικά μέτρα είναι δυνατόν να ζητηθούν, εφόσον πληρούνται οι γενικοί όροι των άρθρων 682 επ. ΚΠολΔ, που εφαρμόζονται εν προκειμένω χωρίς καμία παρέκκλιση, εφόσον δηλαδή υφίσταται επείγουσα περίπτωση ή επικείμενος κίνδυνος¹⁴³. Την προϋπόθεση αυτή θέτει άλλωστε και η διάταξη του άρθρου 10 παρ. 16 περ. γ 'του ν. 2251/1994, όταν αναφέρεται στην εξασφάλιση του καταναλωτικού κοινού. Αίτημα της εν λόγω αίτησης ασφαλιστικών μέτρων θα είναι κατά κανόνα να υποχρεωθεί ο προμηθευτής να παραλείπει προσωρινώς, και μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης, τη χρήση καταχρηστικού όρου ή ακόμη να απαγορευθεί διαφήμιση προϊόντων, μέχρι την οριστική κρίση επί του αθέμιτου, παραπλανητικού ή συγκριτικού χαρακτήρα αυτής. Μπορεί, επίσης, με την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων να ζητείται η απαγόρευση διάθεσης ελαττωματικού προϊόντος.

Αξιοσημείωτο, ωστόσο, είναι το γεγονός ότι, σύμφωνα με την ίδια διάταξη, επιτρέπεται να ζητηθεί κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων η προσωρινή επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης, μέχρι την έκδοση εκτελεστικής απόφασης (άρθρα 728 έως και 730 ΚΠολΔ). Επειδή, όμως, η προσωρινή επιδίκαση απαιτήσεως έχει εξασφαλιστικό χαρακτήρα, το δικαστήριο θα πρέπει να αντιμετωπίζει με επιφυλακτικότητα τη συγκεκριμένη αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος επιβολής επαχθών και υπερβολικών κυρώσεων για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, ενόψει της καθυστέρησης έκδοσης οριστικής απόφασης. Εξάλλου, τα ασφαλιστικά μέτρα τελούν υπό τον γενικό περιορισμό της μη ικανοποίησης του δικαιώματος του οποίου ζητείται η εξασφάλιση (άρθρο 692 παρ. 4 ΚΠολΔ).

¹⁴² Βλ. σχετικά **ΜΠρΑθ 27080/1995**, ΔΕΕ 1996, σελ. 517, η οποία διέταξε την προσωρινή απαγόρευση παραπλανητικής διαφήμισης για χάπια αδυνατίσματος, καθώς και την απόσυρση των εν λόγω προϊόντων από την αγορά, εντός είκοσι ημερών από την κοινοποίηση της απόφασης. Σε περίπτωση που η καθ' ης δεν συμμορφωνόταν, επιταπειλούνταν χρηματική ποινή, προσωπική κράτηση και κατάσχεση των προϊόντων.

¹⁴³ Υποστηρίζεται, πάντως, η άποψη ότι δύσκολα μια ένωση καταναλωτών μπορεί να επικαλεστεί το στοιχείο του κατεπείγοντος, δεδομένης της ταχύτητας με την οποία εκδικάζονται οι υποθέσεις της εκούσιας δικαιοδοσίας, στην οποία υπάγεται η συλλογική αγωγή. Βλ. Απαλαγάκη, ό.π., σελ. 571.

4. Προϋποθέσεις άσκησης της συλλογικής αγωγής.

4.1. Ενεργητική νομιμοποίηση

4.1.1. Ενώσεις καταναλωτών

Παρά το γεγονός ότι ο νόμος απονέμει σε όλες τις ενώσεις καταναλωτών νομιμοποίηση για την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων των μελών τους¹⁴⁴, την άσκηση της συλλογικής αγωγής την αναθέτει μόνο στις ενώσεις εκείνες που διαθέτουν τα εχέγγυα μιας μεγαλύτερης κατά το δυνατόν αντιπροσωπευτικότητας. Έτσι, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 10 παρ. 16 εδ. α' του ν. 2251/1994, συλλογική αγωγή νομιμοποιούνται να ασκούν οι ενώσεις καταναλωτών¹⁴⁵ που αριθμούν τουλάχιστον πεντακόσια (500) ενεργά μέλη και έχουν εγγραφεί στο μητρώο ενώσεων καταναλωτών ένα τουλάχιστον έτος πριν από την άσκησή της¹⁴⁶.

Ωστόσο, ο νομός δεν περιορίζει τη δυνατότητα άσκησης της συλλογικής αγωγής σε μεμονωμένες καταναλωτικές ενώσεις, αλλά, σε περίπτωση που μία ένωση καταναλωτών δεν πληροί την προϋπόθεση των 500 μελών, προβλέπεται η δυνατότητα από κοινού άσκησης της συλλογικής αγωγής από περισσότερες ενώσεις πρώτου βαθμού ή ακόμη από ένωση πρώτου και δεύτερου βαθμού, αρκεί ο συνολικός αριθμός των μελών των ενώσεων αυτών να υπερβαίνει το κατώτατο αυτό όριο.

Ειδικότερα, στο άρθρο 10 παρ. 17 ορίζεται ότι συλλογική αγωγή μπορούν να ασκήσουν από κοινού περισσότερες της μιας ενώσεις καταναλωτών, ακόμη και αν καθεμία από αυτές έχει αριθμό ενεργών μελών μικρότερο από το προβλεπόμενο κατώτατο όριο, εφόσον το σύνολο των ενεργών μελών όλων των ενώσεων υπερβαίνει το όριο αυτό. Επιπλέον, μετά την τελευταία τροποποίηση του ν. 2251/1994, προβλέπεται πλέον η δυνατότητα από κοινού άσκησης της συλλογικής αγωγής από

¹⁴⁴ Βλ. ανωτέρω, δεύτερο κεφάλαιο υπό 2.

¹⁴⁵ Πρέπει να πρόκειται για ένωση καταναλωτών. Βλ. σχετικά **ΑΠ 778/2000**, ΕλλΔνη 2001, σελ. 132, σύμφωνα με την οποία «πρωτοβάθμιες οργανώσεις και συνεταιρισμοί καταστηματαρχών (λιανεμπόρων), δηλαδή νομικά πρόσωπα που κατά την άσκηση της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας προμηθεύουν προϊόντα ή παρέχουν υπηρεσίες στους καταναλωτές, δεν νομιμοποιούνται να ασκήσουν την επίμαχη αγωγή κατά των αναιρεσιβλήτων, οι οποίοι είναι επίσης προμηθευτές, προς παράλειψη της παραπλανητικής διαφήμισης».

¹⁴⁶ Ως ενεργά μέλη των ενώσεων λογίζονται όσα έχουν εκπληρώσει τις ταμειακές τους υποχρεώσεις, ενώ ο αριθμός των μελών αυτών αποδεικνύεται με κοινή υπεύθυνη δήλωση των μελών του διοικητικού συμβουλίου της οικείας ένωσης καταναλωτών (άρθρο 10 παρ. 17 in fine).

περισσότερες της μιας ενώσεις καταναλωτών πρώτου και δεύτερου βαθμού, ακόμη και αν η ένωση πρώτου βαθμού έχει αριθμό μελών μικρότερο από το προβλεπόμενο κατώτατο όριο¹⁴⁷.

Σε όλες ανεξαιρέτως τις προαναφερόμενες περιπτώσεις, η άσκηση της συλλογικής αγωγής προϋποθέτει προηγούμενη απόφαση του διοικητικού συμβουλίου της ένωσης καταναλωτών (άρθρο 10 παρ. 17 εδ. γ'). Όταν η συλλογική αγωγή ασκείται από περισσότερες ενώσεις, απαιτείται η απόφαση των διοικητικών συμβουλίων κάθε ένωσης χωριστά.

Οι ανωτέρω τυπικές προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος αποτελούν στοιχεία της νομιμοποίησης των ενώσεων καταναλωτών, των οποίων θα πρέπει να γίνεται ειδική μνεία στο δικόγραφο, και ως διαδικαστικές προϋποθέσεις ελέγχονται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο σε κάθε στάση της δίκης κατά τα άρθρα 73 και 741 ΚΠολΔ¹⁴⁸. Συλλογική αγωγή, από την οποία δεν προκύπτουν τα παραπάνω στοιχεία, ελέγχεται για αοριστία και απορρίπτεται ως απαράδεκτη.

Διαζευκτικά, πάντως, παρέχεται η δυνατότητα άσκησης συλλογικής αγωγής και όταν η παράνομη συμπεριφορά (του προμηθευτή) προσβάλλει τα συμφέροντα τριάντα (30) τουλάχιστον καταναλωτών (άρθρο 10 παρ.16 εδ.β.). Στην περίπτωση αυτή, η ένωση θα πρέπει στο δικόγραφο της αγωγής της να αναφέρει συγκεκριμένα και εξατομικευμένα τους τριάντα θιγόμενους καταναλωτές, προκειμένου να θεμελιώσει την ενεργητική της νομιμοποίηση¹⁴⁹.

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 3 π.δ. 301/2002, με το οποίο ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο η Οδηγία 98/27/ΕΚ για τις αγωγές παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών¹⁵⁰, συλλογική αγωγή μπορεί να ασκήσει στην ελληνική επικράτεια κάθε νομιμοποιούμενος φορέας από άλλο κράτος- μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όταν θίγονται τα συμφέροντα τα οποία προστατεύει, αρκεί να επιδείξει την καταχώρισή του στο σχετικό κατάλογο της

¹⁴⁷ Σε περίπτωση από κοινού άσκησης συλλογικής αγωγής από περισσότερες ενώσεις, αυτές τότε θα συνδέονται μεταξύ τους με το δεσμό της αναγκαστικής ομοδικίας (με βάση το άρθρο 76 παρ. 1 περ. α' ΚΠολΔ, όπως και με βάση την περίπτωση γ' του ίδιου άρθρου). Ως αναγκαίοι δε ομόδικοι μπορούν να ασκήσουν συλλογική αγωγή μόνο κατά του αυτού εναγομένου και μόνο εφόσον η αξίωση της καθεμίας ένωσης χωριστά είναι ταυτόσημη κατά την ιστορική και νομική της αιτία. Η απόφαση που θα εκδοθεί θα είναι ενιαία και κοινή για τις ενώσεις που ασκούν από κοινού τη συλλογική αγωγή. Βλ. Απαλαγάκη, ό.π., σελ. 573.

¹⁴⁸ Βλ. Γιαννοπούλου σε Χαμηλοθώρης Ι./Κλουκίνας Χ/Κλουκίνας Θ. (2001), Εκούσια Δικαιοδοσία, Θεωρία- Νομολογία, τόμος πρώτος, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 566, Καράκωστα (2008), ό.π., σελ. 401-403.

¹⁴⁹ Βλ. Απαλαγάκη (2008), ό.π., σελ. 573

¹⁵⁰ Βλ. ανωτέρω κεφάλαιο πρώτο υπό 3.4.

Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 4 της Οδηγίας 98/27/ΕΚ. Το ελληνικό δικαστήριο είναι υποχρεωμένο άνευ ετέρου να δεχθεί τον κατάλογο αυτό ως απόδειξη της νομιμοποίησης του φορέα προς έγερση της συλλογικής αγωγής, με μόνη την επιφύλαξη του δικαιώματός του να εξετάσει κατά πόσο ο σκοπός του φορέα δικαιολογεί την έγερση της αγωγής στη συγκεκριμένη περίπτωση¹⁵¹.

4.1.2. Επιμελητήρια

Ενεργητικά νομιμοποιούνται στην άσκηση της συλλογικής αγωγής κατά των προμηθευτών και τα εμπορικά, βιομηχανικά, βιοτεχνικά και επαγγελματικά επιμελητήρια (άρθρο 10 παρ. 24, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 13 ν. 3587/2007)¹⁵². Πάντως, με την τελευταία τροποποίηση του ν. 2251/1994, η δυνατότητα άσκησης συλλογικής αγωγής εκ μέρους των ως άνω επιμελητηρίων συρρικνώθηκε στην περ. β' της παρ. 16 του άρθρου 10, δηλαδή στην αξίωση για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, εφαρμοζομένων αναλογικώς των παραγράφων 19 έως και 22 του άρθρου 10 ν. 2251/1994. Η νομοθετική αυτή επιλογή, για την οποία η σχετική εισηγητική έκθεση επί του σχεδίου νόμου σιωπά, αφαιρεί πλέον από τα επιμελητήρια τη δυνατότητα άσκησης συλλογικής αγωγής ως μέσο προληπτικής προστασίας κατά των προμηθευτών βάσει του ν. 2251/1994 (αγωγή παράλειψης), περιορίζοντας έτσι τη σχετική τους νομιμοποίηση στην περίπτωση της αγωγής παράλειψης του άρθρου 10 του ν. 146/1914 για παραβάσεις του νόμου περί αθέμιτου ανταγωνισμού¹⁵³.

4.1.3. Καταναλωτές

Μεμονωμένοι καταναλωτές, είτε είναι μέλη κάποιας καταναλωτικής ένωσης είτε όχι, δεν νομιμοποιούνται να ασκήσουν συλλογική αγωγή, ακόμη και αν η αντικαταναλωτική συμπεριφορά του προμηθευτή έχει ήδη θίξει συμφέροντα ή

¹⁵¹ Βλ. Μπώλο (2008), ό.π., σελ. 1583.

¹⁵² Πρβλ. όμως την Οδηγία 98/27/ΕΚ για τις αγωγές παράλειψης, η οποία δεν προβλέπει τη νομιμοποίηση των επαγγελματικών οργανώσεων, όπως είναι τα εμπορικά, βιομηχανικά, βιοτεχνικά και επαγγελματικά επιμελητήρια, προς έγερση των σχετικών αγωγών. βλ. ανωτέρω κεφάλαιο πρώτο υπό 3.2.

¹⁵³ Βλ. Μπώλο (2008), ό.π., σελ. 1584.

δικαιώματά τους. Ο αποκλεισμός αυτός της νομιμοποιητικής εξουσίας οποιουδήποτε μεμονωμένου καταναλωτή εξηγείται από το γεγονός ότι το αντικείμενο της συλλογικής αγωγής δεν αποτελεί η προστασία ατομικών συμφερόντων, αλλά η παύση και παράλειψη στο μέλλον της παράνομης συμπεριφοράς και η προστασία των διάχυτων συλλογικών συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού.

4.2. Παθητική νομιμοποίηση

4.2.1. Προμηθευτές

Ως προς την παθητική νομιμοποίηση των προσώπων κατά των οποίων ασκείται η συλλογική αγωγή, ο ν. 2251/1994 δεν θέτει ειδικές προϋποθέσεις, σε αντίθεση με το προϊσχύσαν καθεστώς του ν. 1961/1991, το οποίο περιόριζε σημαντικά τον κύκλο των παθητικά νομιμοποιούμενων επιχειρήσεων¹⁵⁴. Έτσι, κριτήριο για την παθητική νομιμοποίηση αποτελεί η έννοια του προμηθευτή, όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 1 παρ. 4 περ. β' του ν. 2251/1994, με την επιφύλαξη των επιμέρους διατάξεων του ιδίου νόμου¹⁵⁵. Ειδικότερα, ως προμηθευτής νοείται κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, το οποίο, κατά την άσκηση της επαγγελματικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητάς του, προμηθεύει προϊόντα ή παρέχει υπηρεσίες στον καταναλωτή. Προμηθευτής νοείται επίσης και ο διαφημιζόμενος.

Έτσι, στην έννοια του «προμηθευτή» εμπίπτουν ενδεικτικά οι δημόσιες επιχειρήσεις και οι οργανισμοί κοινής ωφέλειας¹⁵⁶, ανεξαρτήτως της νομικής μορφής τους, οι επιχειρήσεις που ανήκουν στους ΟΤΑ α' και β' βαθμού¹⁵⁷, οι έμποροι και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις, οι ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί, οι ανώνυμες εταιρείες παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, ο κατασκευαστής ή ο εισαγωγέας καταναλωτικού προϊόντος, καθώς και κάθε πρόσωπο που παρουσιάζεται ως παραγωγός καταναλωτικού προϊόντος, θέτοντας σε αυτό το όνομα του, το σήμα του ή άλλο διακριτικό σημείο.

Ορθό, όμως, είναι στην έννοια του προμηθευτή να υπαχθεί, κατά διασταλτική ερμηνεία, και το πρόσωπο εκείνο που δεν ασκεί επαγγελματική

¹⁵⁴ Βλ. ανωτέρω υπό 1.

¹⁵⁵ Βλ. τους ορισμούς του «προμηθευτή» στα άρθρα 4α, 5 7, 9 και 9α του ν. 2251/1994.

¹⁵⁶ π.χ. ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΟΣΕ, ΕΛΤΑ κλπ.

¹⁵⁷ π.χ. επιχειρήσεις μαζικής μεταφοράς.

δραστηριότητα υπό αυστηρή έννοια, δηλαδή με σκοπό την κερδοσκοπία ή τον βιοπορισμό, αλλά πραγματοποιεί συναλλαγές κατά συνήθη απασχόληση, η οποία του προσδίδει ειδικές γνώσεις και εμπειρία, και συνεπώς διαπραγματευτική υπεροχή έναντι του καταναλωτή¹⁵⁸.

4.2.2. Ενώσεις προμηθευτών

Εκτός από τους μεμονωμένους προμηθευτές, παθητικά νομιμοποιούνται και οι ενώσεις προμηθευτών. Πιο συγκεκριμένα, όταν η παράνομη συμπεριφορά εκδηλώνεται μετά από σύσταση ή υπόδειξη ενώσεων των προμηθευτών ή εφόσον οι ενώσεις αυτές προβαίνουν σε παράνομη συμπεριφορά, τότε μπορεί να ζητηθεί και από αυτές η παύση της εν λόγω συμπεριφοράς (άρθρο 10 παρ. 16 περ. α' εδ. β').

4.3. Η αποκλειστική προθεσμία άσκησης της συλλογικής αγωγής

Με τη διάταξη του άρθρου 10 παρ. 18 εδ. α' του ν. 2251/1994 ορίζεται ότι «η συλλογική αγωγή ασκείται σε αποκλειστική προθεσμία έξι (6) μηνών από την τελευταία εκδήλωση της παράνομης συμπεριφοράς που αποτελεί τη βάση της (αγωγής)». Ο νόμος εν προκειμένω, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την ασφάλεια των συναλλαγών και τη βεβαιότητα δικαίου, δεν υποβάλλει τη συλλογική αγωγή σε παραγραφή¹⁵⁹, αλλά τάσσει εξάμηνη αποκλειστική προθεσμία¹⁶⁰, η άπρακτη παρέλευση της οποίας οδηγεί στην απώλεια του σχετικού δικαιώματος¹⁶¹. Ως τέτοια

¹⁵⁸ Βλ. Γιαννοπούλου, ό.π., σελ. 567. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι συναλλαγές που πραγματοποιούνται υπέρ κοινωφελών σκοπών και διενεργούνται κατά τρόπο συστηματικό από εκπροσώπους των οικείων φορέων (π.χ. ιδρύματα).

¹⁵⁹ Παραγραφή (ΑΚ 247) είναι ο θεσμός εκείνος του δικαίου, σύμφωνα με τον οποίο μια αξίωση παύει να είναι δικαστικά επιδιώξιμη, επειδή ο δικαιούχος παρέλειψε να την ασκήσει εντός ορισμένου χρονικού διαστήματος που ορίζεται από το νόμο. Περισσότερα για την παραγραφή βλ. Γεωργιάδη, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, γ' έκδοση εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 295 επ.

¹⁶⁰ Αποσβεστική προθεσμία (ΑΚ 279) ορίζεται το χρονικό διάστημα, μέσα στο οποίο πρέπει να ασκηθεί ένα δικαίωμα και με την άπρακτη παρέλευση του οποίου το δικαίωμα αποσβήνεται. Βλ. Γεωργιάδη, ό.π., σελ. 320 επ.

¹⁶¹ Αντίθετα, στη γερμανική έννομη τάξη προβλέπεται παραγραφή της συλλογικής αγωγής. Η παραγραφή αυτή είναι τριετής και άρχεται από την τελευταία εκδήλωση της παράνομης συμπεριφοράς. Βλ. Δέλλιο (2008β), ό.π., σελ. 1010, υποσημ. 18.

προθεσμία, δεν είναι απαραίτητο να προβληθεί κατ' ένσταση από τον εναγόμενο, αλλά λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο (ΑΚ 280).

Ως εναρκτήριο χρονικό σημείο της παραπάνω αποκλειστικής προθεσμίας ορίζεται από το νόμο η τελευταία εκδήλωση της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή. Συνεπώς, κάθε νέα εκδήλωση της παράνομης συμπεριφοράς μεταθέτει τη χρονική αφετηρία της σχετικής προθεσμίας για την άσκηση της αγωγής. Αυτό σημαίνει ότι η απόσβεση γεγενημένων συλλογικών αξιώσεων, μετά την πάροδο άπρακτου του εξαμήνου, δεν αποκλείει τη γέννηση νέων αξιώσεων όταν υπάρξουν νέες εκδηλώσεις της παράνομης συμπεριφοράς, οι οποίες (αξιώσεις) θα υπόκεινται τότε με τη σειρά τους σε νέα αποκλειστική προθεσμία¹⁶².

Έτσι, σε περίπτωση που η παράνομη συμπεριφορά εκδηλώνεται με επαναλαμβανόμενες πράξεις, κάθε νέα πράξη θα μεταθέτει το χρονικό σημείο έναρξης της προθεσμίας, δηλαδή σε περίπτωση π.χ. επανειλημμένων δημοσιεύσεων της ίδιας παραπλανητικής διαφήμισης, κάθε αυτοτελής δημοσίευση ενεργοποιεί νέα αποκλειστική προθεσμία. Επιπλέον, στις πράξεις διαρκείας, όταν δηλαδή πρόκειται για παράνομη συμπεριφορά που προκαλεί μια κατάσταση διαρκούς διατάραξης, η εξάμηνη αποκλειστική προθεσμία άρχεται από τον τερματισμό της πράξης, δηλαδή από την τελευταία εκδήλωση της παράνομης συμπεριφοράς. Συνεπώς, όσο διαρκεί η κατάσταση της παράνομης διατάραξης δεν είναι δυνατή η έναρξη της προθεσμίας.

Αντίθετα, όπως καθίσταται σαφές, επί προληπτικής συλλογικής αγωγής, δηλαδή αγωγής παράλειψης παράνομης συμπεριφοράς, προτού αυτή εκδηλωθεί, δεν μπορεί να ισχύσει η προβλεπόμενη αποκλειστική προθεσμία, αφού η έναρξη της προθεσμίας αυτής προϋποθέτει, σύμφωνα με τη ρητή διατύπωση του νόμου, εκδήλωση της παράνομης συμπεριφοράς, η οποία στην περίπτωση αυτή δεν έχει ακόμη πραγματοποιηθεί¹⁶³.

Με την τελευταία τροποποίηση του ν. 2251/1994, στη διάταξη της παρ. 18 του άρθρου 10 προστέθηκε το εδ. β', σύμφωνα με το οποίο «κατ' εξαίρεση, οι απαιτήσεις της περίπτωσης δ' της παραγράφου 16 υπόκεινται στην παραγραφή του άρθρου 937 του Αστικού Κώδικα». Με την εν λόγω ρύθμιση, οι απαιτήσεις της περ. δ' της παρ. 16, δηλαδή η αναγνώριση του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας των καταναλωτών από την παράνομη συμπεριφορά του προμηθευτή, παραγράφονται μετά από πέντε έτη, αφότου ο παθών έμαθε τη ζημία και τον υπόχρεο σε αποζημίωση, σε

¹⁶² Βλ. Πουλιάδη (1998), ό.π., σελ 47.

¹⁶³ Βλ. Πουλιάδη (1998), ό.π., σελ 48.

κάθε δε περίπτωση η απαίτηση παραγράφεται μετά την πάροδο είκοσι ετών από την πράξη. Αν η αδικοπραξία αποτελεί συνάμα και κολάσιμη πράξη, που κατά τον ποινικό νόμο υπόκειται σε μακρότερη παραγραφή, αυτή ισχύει και για την απαίτηση αποζημίωσης¹⁶⁴.

Η ως άνω ρύθμιση οδήγησε αρκετούς συγγραφείς¹⁶⁵ στο συμπέρασμα ότι οι αξιώσεις της περ. δ' της παρ. 16 του άρθρου 10 περί αναγνώρισης του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας των καταναλωτών αφορά μόνο την περίπτωση της αδικοπρακτικής ευθύνης των προμηθευτών και όχι την ενδοσυμβατική ευθύνη αυτών ή άλλη ευθύνη εκ του νόμου, όπως για παράδειγμα από αδικαιολόγητο πλουτισμό.

Η θέση, ωστόσο, αυτή δεν κρίνεται πειστική, διότι καταρχήν από το περιεχόμενο της διάταξης της περ. δ' της παρ. 16, που αναφέρεται σε δικαίωμα αποκατάστασης της ζημίας από παράνομη συμπεριφορά, δεν δικαιολογείται η συσταλτική ερμηνεία που θα οδηγούσε στον αποκλεισμό της ενδοσυμβατικής ευθύνης, δεδομένου ότι μία τέτοια ερμηνεία είναι αντίθετη τόσο με το σκοπό του νόμου, ο οποίος αποβλέπει στην αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών (τελολογική ερμηνεία), αλλά και στη βασική έννοια της αποκατάστασης της ζημίας από παράνομη συμπεριφορά, που κατά τις βασικές αρχές του ιδιωτικού δικαίου περιλαμβάνει τόσο την αδικοπρακτική, όσο και την ενδοσυμβατική ευθύνη ανεξαιρέτως (συστηματική ερμηνεία).

Εξάλλου, το γεγονός ότι η συγκεκριμένη αξίωση, δηλαδή η αναγνώριση του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας των καταναλωτών, υπόκειται στην παραγραφή στην οποία επίσης υπόκεινται οι απαιτήσεις από αδικοπραξία (ΑΚ 937), δεν θα μπορούσε να οδηγήσει σε διαφορετική εκδοχή, αφού πρόκειται για μια αναλογία ως προς το ειδικότερο και μόνο ζήτημα της παραγραφής, η οποία εάν επιχειρηθεί σε μία γενικότερη βάση, θα αποτελούσε *contra legem* ερμηνεία του περιεχομένου αλλά και της νομικής φύσης της αξίωσης αυτής, δεδομένου ότι αν ο νομοθέτης είχε σκοπό να περιορίσει την ως άνω αξίωση μόνο στην περίπτωση της αδικοπρακτικής ευθύνης του προμηθευτή, θα το όριζε αυτό ρητώς και όχι κατά έμμεσο τρόπο, δηλαδή μέσω της λειτουργίας της παραγραφής.

¹⁶⁴ Βλ. Μπώλο (2008), ό.π., σελ. 1576.

¹⁶⁵ Βλ. Ιδίως Δέλλιο (2008β), ό.π., σελ. 1009 επ.

4.4. Αρμοδιότητα εκδίκασης της συλλογικής αγωγής

Αποκλειστικώς καθ' ύλην και κατά τόπο αρμόδιο για την εκδίκαση της συλλογικής αγωγής ορίζεται στο άρθρο 10 παρ. 19 εδ. α' ν. 2251/1994 το πολυμελές πρωτοδικείο της κατοικίας (άρθρα 51 ΑΚ και 22 ΚΠολΔ) ή της έδρας (άρθρο 10 ΑΚ) του εναγομένου. Περαιτέρω, αν αντικείμενο της συλλογικής αγωγής αποτελεί ραδιοτηλεοπτική διαφήμιση, αρμόδιο είναι το πολυμελές πρωτοδικείο της έδρας του ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού (άρθρο 10 παρ. 19 εδ. β'). Και στην τελευταία αυτή περίπτωση, η αρμοδιότητα του δικαστηρίου είναι αποκλειστική.

Ζήτημα ανακύπτει στην περίπτωση που ο εναγόμενος δεν έχει κατοικία ή έδρα ούτε στην Ελλάδα ούτε στο εξωτερικό ή έχει ειδική κατοικία. Επειδή, ωστόσο, ο νόμος 2251/1994 δεν περιέχει κάποια ειδική διάταξη, εφαρμόζονται στις περιπτώσεις αυτές οι γενικές διατάξεις του ΚΠολΔ. Έτσι, εάν ο εναγόμενος δεν έχει κατοικία ή έδρα ούτε στην Ελλάδα ούτε στο εξωτερικό, αρμόδιο κατά τόπο θα είναι το δικαστήριο στην περιφέρεια του οποίου έχει τη διαμονή του (άρθρο 23 παρ. 1 ΚΠολΔ), ενώ το δικαστήριο στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται η ειδική κατοικία του εναγομένου θα έχει συντρέχουσα αρμοδιότητα για την εκδίκαση της συλλογικής αγωγής¹⁶⁶. Επιπλέον, εάν τεθεί ζήτημα διεθνούς δικαιοδοσίας, καλείται σε εφαρμογή ο Κανονισμός 44/2001¹⁶⁷.

Σε ό, τι αφορά, τέλος, τη διαδικασία εκδίκασης της συλλογικής αγωγής, ο νόμος καθιερώνει ρητά ως τηρητέα διαδικασία την εκούσια δικαιοδοσία¹⁶⁸. Σύμφωνα λοιπόν με τη διάταξη της παρ. 20 του άρθρου 10 ν. 2251/1992, οι συλλογικές αγωγές των περιπτώσεων α' και β' της παραγράφου 16 δικάζονται κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας, στη συντομότερη δυνατή δικάσιμο. Οι λοιπές περιπτώσεις, δηλαδή η λήψη ασφαλιστικών μέτρων (περ. γ') και η αναγνώριση του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας που υφίστανται οι καταναλωτές από την παράνομη συμπεριφορά του προμηθευτή (περ. δ'), εκδικάζονται κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων και την αμφισβητούμενη δικαιοδοσία αντίστοιχα, με τις ιδιαιτερότητες που προβλέπονται για κάθε μια διαδικασία.

¹⁶⁶ Βλ. Γαζέτα Κ. (2001), Γενικοί Όροι Συναλλαγών, Δικαστική Προστασία, τέταρτη έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ 182.

¹⁶⁷ Κανονισμός 44/2001 του Συμβουλίου της 22^{ας} Δεκεμβρίου 2000 «για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις», ΕΕ L 12/1 της 16.1.2001.

¹⁶⁸ Βλ. για το ζήτημα της υπαγωγής στην εκούσια δικαιοδοσία κατωτέρω τρίτο κεφάλαιο υπό 2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΜΟΡΦΩΜΑΤΟΣ

1. Η νομική φύση της συλλογικής αγωγής: αξίωση ουσιαστικού δικαίου ή ένδικο βοήθημα;

Όπως έχει αναφερθεί ήδη στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, το παραδοσιακό ιδιωτικό και δικονομικό δίκαιο δομείται με βάση το πρότυπο της ατομοκεντρικής δράσης και προάσπισης των δικαιωμάτων¹⁶⁹. Η ένταξη, συνεπώς, στο σύστημα του δικονομικού μας δικαίου της συλλογικής αγωγής, ενός δηλαδή νέου νομικού μορφώματος που αποβλέπει στην προστασία των γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού –και όχι ενός μεμονωμένου καταναλωτή ή μιας αριθμητικά περιορισμένης ομάδας καταναλωτών- και μάλιστα από έναν συλλογικό φορέα, όπως οι ενώσεις καταναλωτών, συνάντησε εξ αρχής δυσκολίες, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε άλλες χώρες όπως η Γερμανία, όπου η συλλογική αγωγή είχε ρυθμιστεί πολύ νωρίτερα.

Ο βασικός άξονας του προβληματισμού που έχει ανακύψει στη νομική θεωρία στρέφεται γύρω από τη νομική φύση της συλλογικής αγωγής, και πιο συγκεκριμένα, το ερώτημα που τίθεται είναι εάν με τη συλλογική αγωγή απονέμεται απλώς στην ένωση καταναλωτών μια καθαρά δικονομική εξουσία, με συνέπεια η συλλογική αγωγή να αποτελεί απλώς το κατάλληλο δικονομικό μέσο προστασίας του καταναλωτικού συμφέροντος, ή εάν η εξουσία αυτή βρίσκει το αντίκρισμά της στο ουσιαστικό δίκαιο, με συνέπεια η συλλογική αγωγή να αποτελεί αξίωση του ουσιαστικού δικαίου.

Στην Ελλάδα είναι μάλλον κρατούσα η άποψη¹⁷⁰ ότι με τη συλλογική αγωγή ασκείται αξίωση ουσιαστικού δικαίου της ένωσης καταναλωτών. Ειδικότερα,

¹⁶⁹ Βλ. ανωτέρω πρώτο κεφάλαιο υπό 1.

¹⁷⁰ Έτσι η κρατούσα άποψη στη Γερμανία, η οποία υποστηρίζεται από σημαντικό μέρος της ελληνικής νομικής θεωρίας. Βλ. Καράκωστα (2008), ό.π., σελ. 404 επ., Απαλαγάκη (2008),

υποστηρίζεται ότι η συλλογική αγωγή αποτελεί τη δικαστική επιδίωξη αξίωσης ουσιαστικού δικαίου (ΑΚ 247), φορέας της οποίας είναι η ίδια η ένωση καταναλωτών, αφορά ωστόσο το ευρύτερο καταναλωτικό κοινό, τα συμφέροντα του οποίου οφείλει η πρώτη να προασπίζει. Το συμφέρον της στην άσκηση της συλλογικής αγωγής είναι αυτοτελές και ανεξάρτητο από το συμφέρον των μελών της. Πρόκειται λοιπόν για δικαίωμα, το οποίο κατατείνει στην άρση ή παράλειψη (όπως άλλωστε ισχύει για κάθε αξίωση του ουσιαστικού δικαίου) της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή σε βάρος του ευρύτερου καταναλωτικού κοινού¹⁷¹.

Το δικαίωμα, ωστόσο, αυτό (αξίωση άρσεως ή παραλείψεως) παρουσιάζει ορισμένη ιδιορρυθμία έναντι της παραδοσιακής αξίωσης του ΑΚ. Τείνει δηλαδή στην προστασία όχι ατομικού συμφέροντος του φορέα του (ήτοι της ενώσεως), αλλά του γενικότερου συλλογικού συμφέροντος του καταναλωτικού κοινού. Τούτο δε διότι η ιδρυόμενη αξίωση είναι τέτοιας φύσης, ώστε με την ικανοποίησή της επέρχεται άρση της υφιστάμενης ή αποτροπή της απειλούμενης παράνομης καταστάσεως (πρακτικής της αγοράς) έναντι όλων των καταναλωτών. Αλλά το γνώρισμα αυτό δεν αναιρεί κανένα από τα βασικά εννοιολογικά στοιχεία του δικαιώματος, ως εξουσίας της βούλησης για την πραγμάτωση της αρμόζουσας στο δικαίωμα καταστάσεως, και επομένως πρέπει να θεωρηθεί ότι συμβιβάζεται με την έννοια αυτή, ώστε να μπορεί στην προκειμένη περίπτωση να γίνει λόγος για δικαίωμα που τείνει στην προστασία του συλλογικού καταναλωτικού συμφέροντος¹⁷². Επομένως, η ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης αξίωσης συνίσταται στο ότι, ενώ ο δικαιούχος δεν είναι συγχρόνως φορέας του προστατευομένου αγαθού, με την ικανοποίηση της αξίωσης προς άρση ή παράλειψη επέρχεται αυτόχρονα άρση ή αποτροπή της απειλούμενης παράνομης κατάστασης έναντι όλων των καταναλωτών.

Ωστόσο, η ανωτέρω άποψη δε φαίνεται ιδιαίτερα πειστική, αντιθέτως εύκολα κανείς μπορεί να αντλήσει επιχειρήματα που τείνουν στην ανατροπή της. Κατ' αρχήν, στις ενώσεις καταναλωτών παρέχεται μεν εκ του νόμου η εξουσία και συνακόλουθα η νομιμοποίηση έγερσης της συλλογικής αγωγής, δύσκολα όμως μπορεί να νοηθεί η ύπαρξη μιας αξίωσης ουσιαστικού δικαίου της ένωσης, αφού μια τέτοια κατασκευή διασπά τον φορέα της αξίωσης, δηλαδή την ένωση καταναλωτών,

ό.π., σελ. 569, Ποδημάτα (1997), Ζητήματα από τη ρύθμιση της συλλογικής αγωγής κατά το ν. 2251/1994, Αρμ 1997, τόμος 1^{ος}, σελ.151 επ., Πουλιάδη (1998), ό.π., σελ. 6 επ

¹⁷¹ Πρβλ. Πουλιάδη (1998), ό.π., σελ. 7, ο οποίος κάνει λόγο για μία ειδική *ex lege* έννομη σχέση που ιδρύεται κάθε φορά που εκδηλώνεται παράνομη συμπεριφορά σε βάρος των καταναλωτών, μεταξύ του παραβάτη και της ένωσης καταναλωτών.

¹⁷² Βλ. Ποδημάτα (1997), ό.π. σελ. 152.

από τον φορέα του προστατευόμενου έννομου συμφέροντος, που δεν είναι άλλος από το καταναλωτικό κοινό, ανατρέποντας έτσι την παραδοσιακή σύλληψη της έννοιας της αξίωσης, σύμφωνα με την οποία ο φορέας της αξίωσης θα πρέπει να είναι ταυτόχρονα και φορέας του προστατευόμενου έννομου συμφέροντος. Άλλωστε, εάν οι ενώσεις καταναλωτών ασκούσαν εν προκειμένω δικές τους αξιώσεις, θα έπρεπε να είναι σε θέση και να τις διαθέσουν ελεύθερα, π.χ. να τις εκχωρήσουν, δυνατότητα που δύσκολα όμως θα μπορούσε να αναγνωρισθεί στις ανωτέρω ενώσεις.

Επιπλέον, επιχειρήματα κατά της παραπάνω άποψης μπορούν να αντληθούν και από την ίδια τη ρύθμιση της συλλογικής αγωγής στο νόμο. Έτσι, ενώ η εξάρτηση της συλλογικής αγωγής από αξίωση του ουσιαστικού δικαίου προϋποθέτει ακριβώς την ένταξη αυτού του ένδικου βοηθήματος στον χώρο της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας, ο ίδιος ο νόμος προβλέπει την εκδίκαση της συλλογικής αγωγής κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας (άρθρο 10 παρ. 20 εδ. α'). Εξάλλου, ο νόμος προβλέπει ότι η άσκηση της συλλογικής αγωγής υπόκειται σε αποκλειστική προθεσμία και όχι σε παραγραφή (άρθρο 10 παρ. 18 εδ. α'), η οποία εφαρμόζεται μόνο στις αξιώσεις του αστικού δικαίου¹⁷³.

Υπό το πρίσμα της ανάλυσης που προηγήθηκε, ορθότερη κρίνεται η άποψη ότι η συλλογική αγωγή δεν αποτελεί αξίωση του ουσιαστικού δικαίου, αλλά εξουσία διεξαγωγής των συγκεκριμένων δικών, δηλαδή ένα αμιγώς δικονομικής φύσεως βοήθημα¹⁷⁴, το οποίο αποτελεί και το πλέον ενδεδειγμένο δικονομικό μέσο προστασίας του γενικότερου καταναλωτικού συμφέροντος¹⁷⁵. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι η ένωση καταναλωτών δεν ενεργεί ως εκπρόσωπος του καταναλωτικού κοινού, καθώς αυτό δεν έχει νομική προσωπικότητα ούτε ικανότητα δικαίου ή διαδίκου. Η ένωση, όμως, δεν ενεργεί ούτε ως μη δικαιούχος διάδικος, επιχειρήμα το οποίο αντλείται από τη διάταξη της παρ. 16 του άρθρου 10, στην οποία αναφέρεται απλώς ότι η συλλογική αγωγή αποσκοπεί στην «προστασία των γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού». Επομένως, από καμία διάταξη του νόμου δεν συνάγεται ότι οι ενώσεις καταναλωτών έχουν αναγορευτεί σε φορείς ιδιόμορφης αξίωσης με αντικείμενο το κοινό συμφέρον των καταναλωτών.

Εντεύθεν αντικείμενο της συλλογικής αγωγής είναι η διαπίστωση από το δικαστήριο της αντικαταναλωτικής συμπεριφοράς του προμηθευτή, η απαγόρευση

¹⁷³ Σε παραγραφή υπόκεινται οι αξιώσεις. Βλ. Γεωργιάδη (2002), ό.π., σελ. 296.

¹⁷⁴ Βλ. Νίκα (1996), ό.π., σελ. 1178.

¹⁷⁵ Βλ. Ματθία (1997), Η νομική φύση και τα αποτελέσματα της συλλογικής αγωγής, ΕλλΔνη 1997, τ. 38, σελ. 1 επ.

της και η ρύθμιση της κατάστασης κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην έρχεται σε σύγκρουση με το γενικότερο καταναλωτικό συμφέρον. Κατά την ακριβή δε διατύπωση του Αρείου Πάγου, η δίκη επί συλλογικής αγωγής αποβλέπει στην «αυθεντική βεβαίωση νομικού γεγονότος ή τη διάπλαση κατάστασης»¹⁷⁶. Συνεπώς, το δικαστήριο δεν διαγιγνώσκει ουσιαστική αξίωση της ένωσης καταναλωτών, αλλά ρυθμίζει μια κατάσταση, όπως συμβαίνει στις υποθέσεις της εκούσιας δικαιοδοσίας, λόγος για τον οποίο άλλωστε ο νόμος υπήγαγε τη συγκεκριμένη δίκη στην εν λόγω διαδικασία.

Συμπερασματικά, η ένωση καταναλωτών ενεργεί όχι χάριν της προστασίας ίδιων ουσιαστικών δικαιωμάτων, ούτε χάριν της προστασίας των ουσιαστικών δικαιωμάτων των άμεσα θιγόμενων μελών της, αλλά παρίσταται ως αυτόνομη κοινωνική και νομική οντότητα προς προστασία των γενικών συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού, ως θεματοφύλακας των δημοσίων συμφερόντων και παραστάτης της έννομης τάξης κατά παραχώρηση του κράτους. Συγκεντρώνει, δηλαδή τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του φορέα δημόσιου λειτουργήματος και διαδραματίζει αντίστοιχο ρόλο με εκείνο που έχει ο εισαγγελέας στην πολιτική δίκη¹⁷⁷.

2. Η υπαγωγή της συλλογικής αγωγής στην εκούσια δικαιοδοσία

Όπως έχει ήδη σημειωθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης¹⁷⁸, η διάταξη της παρ. 20 εδ.1 του άρθρου 10 ορίζει ότι «*συλλογικές αγωγές των περιπτώσεων α' και β' της παραγράφου 16 δικάζονται κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας, στη συντομότερη δυνατή δικάσιμο*». Η νομοθετική αυτή επιλογή προκάλεσε στη νομική θεωρία διάσταση απόψεων σχετικά με το κατά πόσο η συλλογική αγωγή συνιστά πράγματι γνήσια υπόθεση εκούσιας δικαιοδοσίας ή αντίθετα συγκεντρώνει χαρακτηριστικά γνωρίσματα της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας. Εξάλλου, η διχογνωμία αυτή συνδέεται άρρηκτα με τον προβληματισμό σχετικά με τη νομική φύση της συλλογικής αγωγής και το αντικείμενο της σχετικής δίκης.

¹⁷⁶ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1219/2001, 1030/2001.

¹⁷⁷ Βλ. Νίκα (1996), ό.π., σελ. 1178.

¹⁷⁸ Βλ. ανωτέρω κεφάλαιο δεύτερο υπό 4.4.

Όπως είναι γνωστό, στην αμφισβητούμενη δικαιοδοσία υπάγονται ιδιωτικές διαφορές, με αίτημα τη -με ισχύ δεδικασμένου- διάγνωση της ύπαρξης ή ανυπαρξίας ενός δικαιώματος ή μιας έννομης σχέσης του ιδιωτικού δικαίου¹⁷⁹. Αντίθετα, η δίκη κατά την εκούσια δικαιοδοσία δεν έχει ως αντικείμενο δικαίωμα, σε σχέση με το οποίο ζητείται αναγνώριση, καταψήφιση ή διάπλωση, το δικαστήριο δηλαδή δεν επιλύει εν προκειμένω διαφορά, αλλά παρέχει ένδικη προστασία, με ενέργεια πράξεων διαπλαστικής κυρίως ή άλλοτε βεβαιωτικής μορφής, ώστε να καθίσταται εφικτή η επέλευση έννομων συνεπειών, όχι όμως υπό την έννοια της αποκαταστατικής λειτουργίας του δικαίου, αλλά στο πλαίσιο της καθοριστικής λειτουργίας αυτού προς το σκοπό της κατοχύρωσης ή προστασίας ιδιωτικού συμφέροντος¹⁸⁰.

Στην περίπτωση της συλλογικής αγωγής, οι υπέρμαχοι της άποψης ότι με την αγωγή αυτή ασκείται ουσιαστικού δικαίου αξίωση της ένωσης καταναλωτών κατά του προμηθευτή, αμφισβητούν ότι πρόκειται για γνήσια υπόθεση εκούσιας δικαιοδοσίας και υποστηρίζουν ότι, εφόσον το δικαστήριο επί συλλογικής αγωγής ελέγχει τη νομιμότητα της συμπεριφοράς του προμηθευτή, επιβάλλοντας ή απειλώντας τις προβλεπόμενες κυρώσεις, υφίσταται γνήσια διαφορά ιδιωτικού δικαίου, η οποία υπάγεται κανονικά στην αμφισβητούμενη δικαιοδοσία¹⁸¹. Επιπλέον, ως επιχείρημα υπέρ της άποψης αυτής προβάλλεται το γεγονός ότι στη δίκη επί συλλογικής αγωγής είναι κατάδηλη η σύγκρουση των αντιτιθέμενων συμφερόντων και, κατ' επέκταση, η αντιδικία που δημιουργείται μεταξύ της ενώσεως καταναλωτών ως φορέα του συλλογικού συμφέροντος αφενός και του προμηθευτή αφετέρου.

Σύμφωνα, τέλος, με την παραπάνω άποψη, η νομοθετική επιλογή περί υπαγωγής της συλλογικής αγωγής στην εκούσια δικαιοδοσία συνδέεται αποκλειστικά με διαδικαστικούς και πρακτικούς λόγους. Πιο συγκεκριμένα, στην εκούσια δικαιοδοσία ισχύει σε μεγάλη έκταση το ανακριτικό σύστημα, σύμφωνα με το οποίο το δικαστήριο μπορεί και αυτεπαγγέλτως να διατάζει κάθε πρόσφορο μέτρο για την

¹⁷⁹ Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Μπέης, «γνήσιες υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας των πολιτικών δικαστηρίων είναι εκείνες, που ο νόμος ανέθεσε στα τακτικά πολιτικά δικαστήρια για την προστασία ιδιωτικών συμφερόντων, διαμέσου ρυθμιστικών μέτρων διαπλαστικού ή διαπιστωτικού χαρακτήρα που διατάσσει σχετική δικαστική απόφαση, εκδιδόμενη κατά ειδική διαδικασία, με αποκλεισμό των μέτρων τούτων από άλλο δικαστήριο, στο πλαίσιο αυτοτελούς νέας δίκης». Βλ. Μπέης Κ. (1991), Πολιτική Δικονομία, Γενικές Αρχές και Ερμηνεία των άρθρων, Εκούσια Δικαιοδοσία, Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα, σελ. 36.

¹⁸⁰ Βλ. Ποδηματά (1997), ό.π., σελ. 152.

¹⁸¹ Βλ. Πουλιάδη (1998), σελ. 37 επ., Ποδηματά (1997), ό.π., σελ. 152, Απαλλαγάκη (2008), ό.π., σελ. 572.

εξακρίβωση πραγματικών γεγονότων, ακόμη και εκείνων που δεν έχουν προταθεί και ιδιαίτερα γεγονότων που συντελούν στην προστασία των ενδιαφερομένων ή της έννομης σχέσης ή του γενικότερου κοινωνικού συμφέροντος (άρθρο 744 ΚΠολΔ). Επιπλέον, το δικαστήριο σχηματίζει την πεποίθησή του στο πλαίσιο της αρχής της ελεύθερης απόδειξης, έχει δηλαδή τη δυνατότητα, ακόμη και αποκλίνοντας από τις διατάξεις που ρυθμίζουν την απόδειξη, να διατάζει αυτεπαγγέλτως καθετί που κατά την κρίση του είναι απαραίτητο για την εξακρίβωση της αλήθειας των πραγματικών γεγονότων (άρθρο 759 παρ. 3 ΚΠολΔ)¹⁸². Τέλος, η ελαστικότητα, απλότητα και η ταχύτητα που χαρακτηρίζουν την εκούσια δικαιοδοσία συνιστούν διαδικαστικά πλεονεκτήματα που δικαιολογούν την εν λόγω επιλογή.

Από την άλλη πλευρά, υποστηρίζεται ότι με τη συλλογική αγωγή φέρεται ενώπιον του δικαστηρίου υπόθεση που όχι μόνο εκδικάζεται κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας, αλλά ανήκει πράγματι, κατά τη φύση της, στην εκούσια δικαιοδοσία¹⁸³. Ειδικότερα, εκκινώντας από την παραδοχή ότι η συλλογική αγωγή δεν αποτελεί αξίωση του ουσιαστικού δικαίου, αλλά ένδικο βοήθημα, υποστηρίζεται ότι η ενάγουσα ένωση δεν ασκεί δικαίωμα (αξίωση), αλλά νομιμοποιούμενη βάσει του καταστατικού της σκοπού, ζητεί να ληφθεί μέτρο ρυθμιστικό της αγοράς.

Επομένως, όταν αυτή απευθύνεται κατά συγκεκριμένου προμηθευτή λόγω της αντικαταναλωτικής συμπεριφοράς του, δεν ιδρύεται έναντι αυτού αντιδικία υπό την έννοια της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας, διότι δεν υφίσταται επίδικο δικαίωμα περί το οποίο να στρέφεται η αμφισβήτηση. Η δίκη έχει ως αντικείμενο όχι τη διάγνωση οποιασδήποτε αξίωσης της ένωσης καταναλωτών κατά του προμηθευτή, αλλά τη διαπίστωση της αντικαταναλωτικής συμπεριφοράς του προμηθευτή, την απαγόρευσή της και τη ρύθμιση της κατάστασης, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην έρχεται σε σύγκρουση με το γενικότερο καταναλωτικό συμφέρον¹⁸⁴. Με την άποψη αυτή συντάσσεται πλέον παγίως και η νομολογία, κατά την ακριβή δε διατύπωση του Αρείου Πάγου, η δίκη επί συλλογικής αγωγής αποβλέπει στην «*ανθεντική βεβαίωση νομικού γεγονότος ή τη διάπλωση κατάστασης*»¹⁸⁵.

Έτσι, το δικαστήριο κατά την παροχή συλλογικής έννομης προστασίας περιορίζεται στον έλεγχο απλώς της αντικειμενικής νομιμότητας της συμπεριφοράς

¹⁸² Βλ. Μπέη (1991), ό.π., σελ. 45.

¹⁸³ Βλ. Μαθία (1997), ό.π., σελ. 4, σύμφωνα με τον οποίο παρά την ονομασία της ως «αγωγής», εισάγεται στην πραγματικότητα αίτηση για την εκδίκαση υπόθεσης της εκούσιας δικαιοδοσίας.

¹⁸⁴ Βλ. Μαθία (1997), ό.π., σελ. 4.

¹⁸⁵ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1219/2001, ΑΠ 1030/2001.

του προμηθευτή¹⁸⁶, ενώ η απόφαση επί της συλλογικής αγωγής δεν λειτουργεί αποκαταστατικώς, αλλά ενεργεί στο πεδίο της καθοριστικής λειτουργίας του δικαίου, αφού καθορίζει το μέτρο της επιβαλλόμενης συμπεριφοράς των προμηθευτών, ώστε αυτή να μην προσκρούει στα γενικότερα συμφέροντα του καταναλωτικού κοινού¹⁸⁷.

Θα πρέπει να σημειωθεί, τέλος και μια τελευταία ενδιάμεση εκδοχή, ενδεικτική των δυσχερειών που προκαλεί η θεωρητική προσέγγιση της συλλογικής αγωγής, σύμφωνα με την οποία με τη συλλογική αγωγή δεν εισάγεται μεν γνήσια υπόθεση εκούσιας δικαιοδοσίας, ούτε όμως και γνήσια διαφορά αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας¹⁸⁸.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η διχογνωμία αυτή σχετικά με το αν με τη συλλογική αγωγή εισάγεται πράγματι γνήσια υπόθεση εκούσιας δικαιοδοσίας ή όχι, δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερη πρακτική σημασία, δεδομένου ότι βασικό κριτήριο για την υπαγωγή μιας δίκης στην αμφισβητούμενη ή την εκούσια δικαιοδοσία είναι ο ορισμός του νόμου, και ότι ο νομοθέτης, εν προκειμένω, έχει ρητώς προβλέψει την υπαγωγή της συλλογικής αγωγής στην εκούσια δικαιοδοσία, επιλογή η οποία είναι συνήθης στην πολιτική δικονομία και σε άλλες περιπτώσεις, οι οποίες εμφανίζουν χαρακτηριστικά αντιδικίας και, άρα, θα έπρεπε κατά κανόνα να υπάγονται στην αμφισβητούμενη δικαιοδοσία¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Βλ. Νίκα (1996), ό.π., σελ. 1178.

¹⁸⁷ Ο καθορισμός αυτός θα μπορούσε να είχε ανατεθεί και στη διοίκηση, όπως είχε συμβεί πράγματι με τον ν. 2000/1991, που είχε αναθέσει στον Υπουργό Εμπορίου να διαπιστώνει αν ορισμένος ΓΟΣ είναι καταχρηστικός. Όμως, ο ν. 2251/1994, συνεκτιμώντας την κρισιμότητα και τη σημασία του έργου αυτού, το μετέφερε στη δικαστική λειτουργία. Βλ. Κουσουλή (2002), Τα αποτελέσματα αποφάσεως επί συλλογικής αγωγής, ΔΕΕ11/2002, σελ. 1097 επ.

¹⁸⁸ Βλ. Νίκα (1996), ό.π., σελ. 1179. Πρβλ. Κουσουλή (2002), ό.π., σελ. 100, σύμφωνα με τον οποίο με τη συλλογική αγωγή εισάγεται γνήσια υπόθεση της καθοριστικής λειτουργίας του δικαίου, η οποία αποκλίνει όμως από την εκούσια δικαιοδοσία κατά το περιεχόμενο των συμφερόντων, στην κατοχύρωση ή προστασία των οποίων αποβλέπει, αφού η συλλογική αγωγή έχει ως αντικείμενο την προστασία όχι οποιουδήποτε ατομικού συμφέροντος, αλλά ειδικώς του συλλογικού καταναλωτικού συμφέροντος.

¹⁸⁹ Αυτές οι περιπτώσεις αναφέρονται από τη νομική θεωρία ως μη γνήσιες υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας.

3. Οι έννομες συνέπειες της απόφασης επί συλλογικής αγωγής

3.1. Η «ιδιότυπη δεσμευτικότητα»

Ένα από τα σημαντικότερα ερμηνευτικά ζητήματα που έχουν ανακύψει σχετικά με τη συλλογική αγωγή αφορά στις έννομες συνέπειες που αναπτύσσει η δικαστική απόφαση που εκδίδεται επί της αγωγής αυτής¹⁹⁰. Σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 20 εδ. γ', οι έννομες συνέπειες που προκύπτουν από την απόφαση επί συλλογικής αγωγής (περιπτώσεις α' και β' της παρ. 16) ισχύουν έναντι πάντων, ακόμη και αν δεν είναι διάδικοι. Ωστόσο, η νομοθετική διατύπωση της ανωτέρω διάταξης δημιούργησε ερμηνευτικές δυσχέρειες ως προς την φύση και την υποκειμενική εμβέλεια της απόφασης, η οποία δέχεται ή απορρίπτει συλλογική αγωγή¹⁹¹.

Ειδικότερα, υπό την εκδοχή ότι με τη συλλογική αγωγή εισάγεται γνήσια διαφορά ιδιωτικού δικαίου, η οποία κατά τη νομική της φύση ανήκει στην αμφισβητούμενη δικαιοδοσία, η εκδιδόμενη επί συλλογικής αγωγής απόφαση παράγει δεδικασμένο σχετικά με τη διαγνωσθείσα ύπαρξη ή ανυπαρξία της αξίωσης παραλείψεως της ένωσης σε βάρος του προμηθευτή¹⁹². Το δεδικασμένο αυτό θα ενεργεί κατ' αρχήν υπέρ και κατά των διαδίκων, δηλαδή της ένωσης καταναλωτών και του εναγόμενου προμηθευτή, ανακύπτει ωστόσο το ζήτημα της έναντι τρίτων (και συγκεκριμένα έναντι των μεμονωμένων καταναλωτών) εμβέλειάς του. Έτσι, η άποψη αυτή διακρίνει την περίπτωση απόρριψης της συλλογικής αγωγής από εκείνη κατά την οποία γίνεται δεκτή και αναγνωρίζει ισχύ δεδικασμένου έναντι των ατομικών δικών μόνο στην απόφαση που κάνει δεκτή τη συλλογική αγωγή.

Συνεπώς, ο μεμονωμένος καταναλωτής, ο οποίος επικαλείται προσβολή του ατομικού του συμφέροντος από τη συγκεκριμένη παράνομη πρακτική του προμηθευτή και προβάλλει αξίωση αποκατάστασης της ζημίας του, θα πρέπει να είναι σε θέση να επωφεληθεί από το ευνοϊκό δεδικασμένο της απόφασης επί της συλλογικής αγωγής και ειδικότερα ως προς την κρίση ότι η συγκεκριμένη πρακτική

¹⁹⁰ Για τις σχετικές ερμηνευτικές αποκλίσεις στο γερμανικό δίκαιο βλ. Δέλλιο (2001), σελ. 189-190.

¹⁹¹ Η εν λόγω διάταξη επικρίθηκε στη νομική θεωρία ως «εντελώς αδιευκρίνιστη και ασαφής». Βλ. Ποδηματά (1997), ό.π., σελ. 154. Σύμφωνα ο Πουλιάδης, βλ. Πουλιάδη (1998), ό.π., σελ. 40.

¹⁹² Βλ. Ποδηματά (1997), ό.π., σελ. 152 επ.

του προμηθευτή προσβάλλει το γενικότερο καταναλωτικό συμφέρον. Αντίθετα, η απορριπτική απόφαση δεν θα πρέπει να δημιουργεί δεδικασμένο στην τυχόν μελλοντική δίκη του μεμονωμένου καταναλωτή με αντικείμενο ατομική αξίωσή του κατά του προμηθευτή, διότι η επέκταση του δυσμενούς δεδικασμένου θα παραβίαζε το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμά του για παροχή δικαστικής προστασίας (άρθρο 20 Σ)¹⁹³

Ωστόσο, όπως σημειώθηκε ανωτέρω¹⁹⁴, σύμφωνα με την κρατούσα στη θεωρία και νομολογία άποψη, με τη συλλογική αγωγή φέρεται ενώπιον του δικαστηρίου υπόθεση που ανήκει στην εκούσια δικαιοδοσία, αφού το αντικείμενο αυτής δεν συνίσταται στη διάγνωση ιδιωτικού δικαιώματος ή έννομης σχέσης, αλλά στην αυθεντική βεβαίωση νομικού γεγονότος ή τη διάπλαση κατάστασης, που αποτελεί πρόκριμα προκειμένου να ισχύσει ορισμένο ρυθμιστικό της αγοράς μέτρο. Συνεπώς, η απόφαση επί συλλογικής αγωγής, καθόσον εκδίδεται επί υπόθεσης της εκούσιας δικαιοδοσίας, δεν παράγει δεδικασμένο, αφού το δεδικασμένο προϋποθέτει τη διάγνωση ορισμένου δικαιώματος (άρθρο 324 ΚΠολΔ)¹⁹⁵. Αντίθετα, χαρακτηριστικό γνώρισμα της ισχύος των αποφάσεων που εκδίδονται στο χώρο της εκούσιας δικαιοδοσίας είναι η *erga omnes* εμβέλειά της. Η διαπιστωτική ή διαπλαστική δηλαδή ενέργεια της απόφασης με την οποία καθορίζεται η νόμιμη συμπεριφορά, καταλαμβάνει κάθε τρίτο και όχι μόνον τα πρόσωπα έναντι των οποίων εκτείνονται τα υποκειμενικά όρια του δεδικασμένου, ενώ ίδιας φύσεως ενέργεια χαρακτηρίζει και την ισχύ της απόφασης επί συλλογικής αγωγής.

Κατά τη νομολογία του Αρείου Πάγου¹⁹⁶, «από την απόφαση που εκδίδεται σε μια τέτοια δίκη που δέχεται τη συλλογική αγωγή παράγεται μια ιδιότυπη

¹⁹³ Βλ. Ποδηματά (1997), ό.π., σελ. 153-154. Έτσι, Απαλαγάκη (2008), ό.π., σελ. 574-576, σύμφωνα με την οποία «η αληθής έννοια της συγκεκριμένης επεκτάσεως των υποκειμενικών ορίων του δεδικασμένου εξαντλείται στην επίκληση του ευνοϊκού δεδικασμένου της προεκδοθείσας αποφάσεως από του καταναλωτές έναντι του αυτού εναγομένου και όχι στην επέκταση του δυσμενούς δεδικασμένου σε τρίτους που δε συμμετείχαν στη δίκη....οι δικαστικές αποφάσεις που εκδίδονται επί συλλογικής αγωγής ενώσεως καταναλωτών έναντι συγκεκριμένου εναγομένου προμηθευτή παράγουν δεδικασμένο μόνο έναντι των διαδίκων (ενώσεως και εναγομένου), όπως και των μελών των ενώσεων και δεν αναπτύσσουν οποιαδήποτε δέσμευση σε βάρος μη διαδίκου τρίτου προμηθευτή, ακόμη και εισάγεται προς κρίση ταυτόσημο νομικό ζήτημα».

¹⁹⁴ Βλ. ανωτέρω υπό 2.

¹⁹⁵ Βλ. Ματθία (1997), σελ. 4 επ., Κουσουλή (2002), ό.π., σελ. 1101 επ. Αναλυτικά για την έννομη συνέπεια του δεδικασμένου στην εκούσια δικαιοδοσία, βλ. Αρβανιτάκη (2000) Διαδικασία Εκούσιας Δικαιοδοσίας σε Κεραμείς/ Κονδύλης/ Νίκας, Ερμηνεία ΚΠολΔ, τ. II, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 1534 επ.

¹⁹⁶ Βλ. ΑΠ 589/2001, ΑΠ 1219/2001, ΑΠ 1230/2001.

δεσμευτικότητα που ισχύει έναντι πάντων». Η ιδιότυπη αυτή δεσμευτικότητα εμποδίζει την παράλληλη συζήτηση άλλης ή την άσκηση νέας συλλογικής αγωγής από άλλη ένωση κατά του ίδιου ή άλλου προμηθευτή με αντικείμενο την ίδια αντικαταναλωτική συμπεριφορά (non bis in idem, άρθρο 778 ΚΠολΔ)¹⁹⁷. Παραμένει, βέβαια, η δυνατότητα να ζητηθεί η ανάκληση ή μεταρρύθμιση της απόφασης, εάν προκύψουν νέα πραγματικά περιστατικά ή μεταβληθούν οι συνθήκες υπό τις οποίες αυτή εκδόθηκε (άρθρο 758 παρ. 1 ΚΠολΔ).

Στο σημείο αυτό ανακύπτει το ζήτημα της επενέργειας της απόφασης επί συλλογικής αγωγής στον χώρο της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας και, ειδικότερα, στις ατομικές αγωγές των καταναλωτών που εθίγησαν από την παράνομη συμπεριφορά του προμηθευτή. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί εν προκειμένω η κήρυξη ενός ΓΟΣ ως καταχρηστικού στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής και το ερώτημα που προκύπτει σχετικά με την επένεργεια της σχετικής απόφασης, με την οποία κρίθηκε καταχρηστικός ο εν λόγω ΓΟΣ, στο κύρος της ατομικής τραπεζικής ή άλλης σύμβασης, στην οποία είναι ενσωματωμένος αντίστοιχος όρος.

Η απόφαση του δικαστηρίου επί της συλλογικής αγωγής είναι ιδιαίτερης σημασίας για την επακολουθούσα ατομική διαφορά μεταξύ του μεμονωμένου καταναλωτή και του προμηθευτή που εξακολουθεί να προβαίνει σε αντικαταναλωτικές ενέργειες και μετά την έκδοση της απόφασης που έκρινε παράνομες τις ενέργειες αυτές. Έτσι, στη δίκη που ενδεχομένως θα ανοίξει ο συγκεκριμένος καταναλωτής με αίτημα να αναγνωρισθεί ως άκυρος ο ενσωματωμένος όρος, μπορεί νομίμως να επικαλεστεί το ρυθμιστικό μέτρο που λήφθηκε κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας, δηλαδή την απαγόρευση ΓΟΣ, ως «ισχύουσα» υπέρ αυτού ως καταναλωτή¹⁹⁸. Στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή της απορριπτικής απόφασης, ναι μεν θα ισχύει η αρνητική δέσμευση του δικαστηρίου για τη μη καταχρηστικότητα του τραπεζικού ΓΟΣ, το δικαστήριο, όμως,

¹⁹⁷ Τυχόν νέα αγωγή θα είναι απαράδεκτη και λόγω έλλειψης εννόμου συμφέροντος, αφού η ισχύς της απόφασης εκτείνεται έναντι όλων. Βλ. Νίκα, *ό.π.*, σελ. 1178, Κουσουλή (2002), *ό.π.*, σελ. 1101-1102, που υποστηρίζουν τη θέση αυτή ανεξαρτήτως αν η συλλογική αγωγή έγινε τελεσίδικα δεκτή ή απορρίφθηκε. Βλ. επίσης, Δέλλιο (2008α), σελ. 49 επ. Αντίθετος ο Καράκωστας, (2008), σελ. 429, ο οποίος δέχεται ότι η έκδοση απορριπτικής απόφασης δεν θα πρέπει να κωλύει την έγερση νέας συλλογικής αγωγής εκ μέρους άλλης ενώσεως κατά του ίδιου προμηθευτή.

¹⁹⁸ Βλ. Ματθία (1997), *ό.π.*, σελ. 5, Κουσουλή (2002), *ό.π.*, σελ. 1103.

οφείλει, στο πλαίσιο της ατομικής δίκης να κρίνει τον εν λόγω ΓΟΣ υπό το πρίσμα των ειδικών διατάξεων του άρθρου 2 παρ. 5 και 6 του ν. 2251/1994.

Διαφορετικό είναι το ζήτημα της υποκειμενικής εμβέλειας της απόφασης που εκδίδεται επί της αναγνωριστικής συλλογικής αγωγής του άρθρου 10 παρ. 16 περ. δ' που ασκεί η ένωση καταναλωτών ως κατ' εξαίρεση νομιμοποιούμενη διάδικος. Μετά την σχετική τροποποίηση του ν. 3587/2007, στο άρθρο 10 παρ. 20 *in fine* ορίζεται ότι «το δεδικασμένο απόφασης που δέχεται εν όλω ή εν μέρει αγωγή της περίπτωσης δ' της παραγράφου 16 ισχύει και υπέρ των ζημιωθέντων καταναλωτών, έστω και αν αυτοί δεν είχαν συμμετάσχει στη σχετική δίκη». Πρόκειται για εξαιρετική ρύθμιση, η οποία επεκτείνει τα υποκειμενικά όρια του ευνοϊκού δεδικασμένου στους πράγματι δικαιούχους ζημιωθέντες καταναλωτές, ακόμη και αυτοί δεν απέκτησαν τυπικά την ιδιότητα του διαδίκου¹⁹⁹. Η επέκταση αυτή ισχύει υπέρ των μη συμμετασχόντων στη δίκη καταναλωτών, όχι όμως και κατά των μη συμμετασχόντων στη δίκη προμηθευτών, που χρησιμοποιούν στις συμβάσεις τους παρόμοιους όρους.

Τέλος, σημειώνεται ότι ο νομοθέτης, με τον ν. 3587/2003, προσέθεσε στο άρθρο 10 την παρ. 21, σύμφωνα με την οποία «ο Υπουργός Ανάπτυξης μπορεί με απόφαση του, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, να καθορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις προσαρμογής της συναλλακτικής συμπεριφοράς των προμηθευτών στο δεδικασμένο αμετάκλητων δικαστικών αποφάσεων επί αγωγών καταναλωτή ή ενώσεων καταναλωτών, εφόσον οι συνέπειες του δεδικασμένου έχουν ευρύτερο δημόσιο ενδιαφέρον για την εύρυθμη λειτουργία της αγοράς και την προστασία των καταναλωτών».

3.2. Η εκτελεστότητα

Η απόφαση που εκδίδεται επί της συλλογικής αγωγής μπορεί να έχει χαρακτήρα απλώς αναγνωριστικό, π.χ. να δέχεται ότι ορισμένη διαφήμιση είναι παραπλανητική ή ότι ορισμένος ΓΟΣ είναι καταχρηστικός. Όταν όμως διατάσσει την παύση ή την παράλειψη στο μέλλον, π.χ. απαγορεύει τη διάθεση στην αγορά επικίνδυνων προϊόντων ή διατάσσει την απόσυρση όσων έχουν ήδη κυκλοφορήσει,

¹⁹⁹ Η νομοθετική αυτή ρύθμιση απηχεί την κρατούσα στο δικονομικό δίκαιο άποψη, σύμφωνα με την οποία όταν τρίτος νομιμοποιείται εξαιρετικά, το δεδικασμένο της απόφασης που εκδίδεται μεταξύ αυτού (τρίτου) και του εναγόμενου ωφελεί και τον πράγματι δικαιούχο διάδικο. Βλ. Δέλλιο (2008α), σελ. 64-65.

απαγορεύει τη χρήση ορισμένου ΓΟΣ σε προδιατυπωμένη σύμβαση κλπ., έχει χαρακτήρα καταψηφιστικό, αποτελεί εκτελεστό τίτλο, σύμφωνα με το άρθρο 904 παρ.2 περ. στ ΚΠολΔ, ενώ η εκτέλεση του διατακτικού της απόφασης διασφαλίζεται με το μηχανισμό της έμμεσης αναγκαστικής εκτέλεσης, όπως προβλέπεται στα άρθρα 945, 946 και 947 ΚΠολΔ²⁰⁰.

Επιπλέον, προβλέπεται ότι το δικαστήριο μπορεί να διατάζει την προσωρινή εκτέλεση της απόφασης (άρθρο 10 παρ. 20 εδ. β). Η διάταξη αυτή εισάγει ειδική και αποκλίνουσα ρύθμιση σε σχέση με τη ρύθμιση του άρθρου 763 παρ.1 ΚΠολΔ, σύμφωνα με την οποία η προθεσμία της εφέσεως και η άσκησή της κατά αποφάσεις της εκούσιας δικαιοδοσίας δεν αναστέλλουν την ισχύ και την εκτελεστότητα της τελευταίας²⁰¹. Ενώ δηλαδή στην εκούσια δικαιοδοσία οι αποφάσεις αναπτύσσουν τις έννομες συνέπειές τους από τη δημοσίευσή τους²⁰², ειδικώς η απόφαση επί της συλλογικής αγωγής καθίσταται δεσμευτική και εκτελεστή κατά πρώτον από την τελεσιδικία της, εκτός εάν το δικαστήριο την κήρυξε προσωρινώς εκτελεστή, ύστερα από σχετικό αίτημα της αιτούσας ένωσης καταναλωτών (907 ΚΠολΔ)²⁰³.

Η εκτελεστότητα της απόφασης που δέχεται τη συλλογική αγωγή εκτείνεται έναντι πάντων. Σχετικώς ανακύπτει το ζήτημα κατά πόσο η ενέργεια της απόφασης νομιμοποιεί την επίσπευση της αναγκαστικής εκτέλεσης εκ μέρους και άλλων ενώσεων καταναλωτών, τουλάχιστον όταν η νικήτρια ένωση αδρανεί. Από την ευρύτατη νομιμοποιητική εξουσία που απονέμει το άρθρο 10 παρ. 16 του ν. 2251/1994, το οποίο νομιμοποιεί τις ενώσεις καταναλωτών να ασκούν κάθε είδους αγωγή για την προστασία των γενικότερων συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού και διαγράφει κατά τρόπο ενδεικτικό («ιδίως») το περιεχόμενο των πιθανών δικαστικών τους ενεργειών, μπορεί να συναχθεί ότι και οι ενώσεις καταναλωτών, που δεν υπήρξαν διάδικοι σε δίκη που κατέληξε στην έκδοση απόφασης κατά του

²⁰⁰ Βλ. Μαθία (1997), σελ. 4, Κουσουλή (2002), ό.π., σελ. 1101.

²⁰¹ Η διάταξη του άρθρου 763 ΚΠολΔ αποκλίνει από τον επί της αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας ισχύοντα κανόνα της εξάρτησης της επέλευσης των εννόμων συνεπειών των δικαστικών αποφάσεων από την τελεσιδικία τους, η οποία συνιστά ένα υψηλότερο βαθμό δικονομικής ωριμότητας σε σχέση με την οριστικότητά τους, δεδομένου ότι προϋποθέτει το απρόσβλητό τους με τακτικά ένδικα μέσα (άρθρο 321 ΚΠολΔ). Η απόκλιση αυτή δικαιολογείται από τη λειτουργία της εκούσιας δικαιοδοσίας, η οποία συνίσταται στη λήψη ρυθμιστικών μέτρων, τα οποία πρέπει να ληφθούν σε εύλογο χρόνο, συνεπώς δεν δικαιολογείται η χρονική καθυστέρηση, ενώ περαιτέρω η έλλειψη διάγνωσης δικαιώματος ή έννομης σχέσης αποσυνδέει την επέλευση των εννόμων συνεπειών των αποφάσεων της εκούσιας δικαιοδοσίας από τις αυξημένες εγγυήσεις ορθότητας, τις οποίες διασφαλίζει η τελεσιδικία.

²⁰² Βλ. Αρβανιτάκη, ό.π., σελ. 1516

²⁰³ Βλ. Τσικρικά (2008), Χρόνος επελεύσεως των έννομων συνεπειών μια δικαστικής αποφάσεως, η οποία κάνει δεκτή συλλογική αγωγή, ΔΕΕ 2008, σελ. 530-532.

προμηθευτή, μπορούν να επισπεύσουν τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης κατά του καταδικασθέντος προμηθευτή²⁰⁴.

Τέλος, ένα ακόμη ερώτημα που τίθεται είναι το αν με βάση την απόφαση, που εκδόθηκε κατά ορισμένου προμηθευτή, είναι δυνατή η επιδίωξη της συμμόρφωσης και άλλων προμηθευτών που εκδηλώνουν παρόμοια συμπεριφορά. Ερωτάται δηλαδή εάν σε περίπτωση π.χ. απόφασης που κρίνει ως καταχρηστικό ΓΟΣ που επιβάλλει στους καταναλωτές την καταβολή προμήθειας σε τράπεζα, στις περιπτώσεις που κινούν λογαριασμό που διατηρούν σε αυτήν, η υποχρέωση να παραλείπεται ο όρος αυτός στις τραπεζικές συναλλαγές μπορεί να επιδιωχθεί μόνο κατά της εναχθείσας τράπεζας ή και κατά άλλων τραπεζών, οι οποίες προτίθενται να τον χρησιμοποιήσουν. Η απάντηση πρέπει να είναι θετική, αφού η σχετική απόφαση ισχύει έναντι όλων, ώστε η χρήση του ίδιου όρου και από άλλες τράπεζες να συνιστά επίσης καθεαυτή παράνομη συμπεριφορά²⁰⁵.

Βέβαια, η απόφαση που δέχεται τη συλλογική αγωγή δεν περιέχει απειλή χρηματικής ποινής και προσωπικής κράτησης και κατά των άλλων τραπεζών ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι η απειλούμενη ποινή ισχύει και κατά των υπολοίπων. Προβλέπεται όμως ότι, αν η απειλή της χρηματικής ποινής και της προσωπικής κράτησης δεν περιέχεται στην απόφαση που καταδικάζει σε παράλειψη, απαγγέλλεται από το μονομελές πρωτοδικείο (άρθρο 947 παρ.1 εδ. β' ΚΠολΔ). Η ένωση μπορεί, συνεπώς, να ζητήσει με νέα αγωγή, κατά τη διαδικασία των εργατικών διαφορών, να απαγγελθεί χρηματική ποινή και να απειληθεί προσωπική κράτηση κατά εκείνου του προμηθευτή που εξακολουθεί να εκδηλώνει την ίδια αντικαταναλωτική και, άρα, παράνομη συμπεριφορά²⁰⁶.

²⁰⁴ Εφόσον η λειτουργία της απόφασης εξαντλείται στον καθορισμό ότι καθεαυτή η συμπεριφορά του προμηθευτή παραβιάζει τα συμφέροντα του καταναλωτικού κοινού, η επιδίωξη της συμμόρφωσης του προμηθευτή προς το περιεχόμενο της και από μη διάδικο ένωση καταναλωτών συνιστά στην ουσία ενέργειά της εντασσόμενη στην προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών. Βλ. Κουσουλή (2002), ό.π., σελ. 1102, Δέλλιο (2008α), σελ. 50. Πρβλ. επίσης, Νίκα, ό.π. σελ. 1179, σύμφωνα με τον οποίο επιτρέπεται η επίσπευση αναγκαστικής εκτέλεσης από άλλη ένωση καταναλωτών όταν η νικήτρια ένωση κωλυσιεργεί, με αναλογική εφαρμογή του άρθρου 919 αριθ.1 ΚΠολΔ. Αντίθετα, ο Κουσουλής (2002), ό.π., σελ. 1103, αποκρούει τη θεμελίωση αυτή με τη σκέψη ότι η ανωτέρω διάταξη επεκτείνει την εκτελεστότητα μιας απόφασης υπέρ προσώπων, υπέρ των οποίων ισχύει το δεδικασμένο, ενώ η απόφαση επί συλλογικής αγωγής δεν παράγει δεδικασμένο.

²⁰⁵ Βλ. Κουσουλή (2002), ό.π., σελ. 1103. Αντίθετος ο Παπαδημητρίου (2005), Το Σύνταγμα και η επέκταση των αποτελεσμάτων που παράγουν οι δικαστικές αποφάσεις επί των συλλογικών αγωγών, τις οποίες ασκούν οι ενώσεις καταναλωτών, ιδίως στην περίπτωση γενικών όρων συναλλαγών (γνμδ), Δ 2005, σελ. 1133 επ., ο οποίος αποκλείει τη σχετική δυνατότητα υπό το πρίσμα των διατάξεων των άρθρων 25 παρ.1 και 4 παρ.1 Σ και 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

²⁰⁶ Βλ. Κουσουλή (2002), ό.π., σελ. 1103.

4. Η ερμηνεία των ΓΟΣ στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής

Η συλλογική αγωγή των ενώσεων καταναλωτών αποτελεί ίσως το σημαντικότερο εργαλείο για τον έλεγχο των καταχρηστικών ΓΟΣ στην πράξη. Παράγοντες όπως η οικονομική αδυναμία του μεμονωμένου καταναλωτή να αντεπεξέλθει σε μια μακροχρόνια και πολυδάπανη δικαστική διαμάχη κατά του προμηθευτή, που κατά τεκμήριο διαθέτει τη σχετική οικονομική δύναμη, αλλά και την αντίστοιχη υποδομή για τη διεξαγωγή μακροχρόνιων δικαστικών αγώνων, ανοίγουν το δρόμο στις ενώσεις καταναλωτών να αναλάβουν πρωτοποριακό ρόλο στην περίπτωση του ελέγχου καταχρηστικών ΓΟΣ. Άλλωστε, το άρθρο 10 παρ. 16 περ. α' του ν. 2251/1994 προβλέπει ρητά τη δυνατότητα άσκησης συλλογικής αγωγής από ενώσεις καταναλωτών μεταξύ άλλων και για την παράβαση του άρθρου 2 του ν. 2251/1994²⁰⁷. Αλλά και μετά την τελευταία τροποποίηση του ν. 2251/1994 αποκτά ιδιαίτερη σημασία και η νέα ρύθμιση του άρθρου 10 παρ. 21, που σχετίζεται άμεσα με τον έλεγχο της καταχρηστικότητας των ΓΟΣ.

Τα κριτήρια για την κήρυξη ενός ΓΟΣ ως καταχρηστικού στα πλαίσια συλλογικής αγωγής διαφοροποιούνται από εκείνα που εφαρμόζονται στην ατομική αγωγή, που ασκείται από καταναλωτή για τον έλεγχο της καταχρηστικότητας ενός ΓΟΣ, γεγονός που συνδέεται άρρηκτα με τον επιδιωκόμενο στόχο που υπηρετούν τα δύο αυτά ένδικα βοηθήματα. Η ατομική αγωγή αποσκοπεί στο να προστατεύσει τον εκάστοτε καταναλωτή από ΓΟΣ, τις αρνητικές συνέπειες των οποίων έχει ήδη επωμιστεί, ενώ η συλλογική αγωγή εκτείνεται και στη διαφύλαξη των δικαιωμάτων του ευρύτερου καταναλωτικού από παράνομους συμβατικούς ΓΟΣ, που έχουν ήδη συναφθεί ή πρόκειται να συναφθούν στο μέλλον. Η θεμελιώδης αυτή διαφορά τελολογικού προσανατολισμού των δύο αυτών ειδών δικαστικής προστασίας αντικατοπτρίζεται σε όλα τα στάδια ελέγχου των ΓΟΣ.

4.1. Ο έλεγχος της ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση

Το στάδιο του ελέγχου της ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση (άρθρο 2 παρ. 1-3 ν. 2251/1994) είναι νοητό μόνο σε σχέση με συγκεκριμένο «πραγματικό» και, ως εκ

²⁰⁷ Βλ. ανωτέρω κεφάλαιο δεύτερο υπό 3.1.

τούτου, ανακύπτει ως ζήτημα μόνο στην ατομική καταναλωτική αγωγή²⁰⁸. Αντίθετα, στη συλλογική δίκη δεν είναι απαραίτητο η σχετική σύμβαση να έχει συναφθεί ούτε ο υπό εξέταση ΓΟΣ να έχει ενταχθεί σε αυτή. Συνεπώς, ο εφαρμοστής του δικαίου δεν απαιτείται στο πλαίσιο της δίκης επί συλλογικής αγωγής να κρίνει το νομότυπο της ένταξης των ΓΟΣ στη σύμβαση, δεδομένης της δυνατότητας άσκησης συλλογικής αγωγής και πριν την εκδήλωση της παράνομης συμπεριφοράς του προμηθευτή, και σε κάθε περίπτωση πριν πληγεί το σύνολο του καταναλωτικού κοινού.

4.2. Ο έλεγχος της ερμηνείας των ΓΟΣ

Κατά το στάδιο του ελέγχου της ερμηνείας των ΓΟΣ (άρθρο 2 παρ. 4-5 ν. 2251/1994), στη μεν ατομική δίκη οι γενικοί όροι κρίνονται μετά την ένταξη τους στη σύμβαση, και άρα πρέπει να ερμηνευθούν ως «δηλώσεις βουλήσεως απευθυντές» στον συγκεκριμένο πελάτη, ενώ αντίθετα στη συλλογική δίκη οι ΓΟΣ σταθμίζονται αφηρημένα πριν την ένταξη τους σε σύμβαση ως «δηλώσεις βουλήσεως προς το κοινό», δηλαδή προς κάθε ενδιαφερόμενο²⁰⁹. Η διάκριση αυτή συνεπάγεται ουσιώδεις διαφορές ανάμεσα στις δύο διαδικασίες, κυρίως ως προς τις προϋποθέσεις, τα μέσα και τους κανόνες ερμηνείας. Η υφιστάμενη αυτή διαφορά, ειδικά δε ως προς τους κανόνες ερμηνείας, γίνεται ορατή στη ρητή νομοθετική επιταγή του άρθρου 2 παρ. 5, σύμφωνα με την οποία «όταν ελέγχεται το περιεχόμενο γενικού όρου συναλλαγών κατά την εφαρμογή των παρ. 16 περ. α' και 2, όπως και 3 των άρθρων 10 και 13α αντίστοιχα, επιλέγεται η δυσμενέστερη για τον καταναλωτή ερμηνευτική εκδοχή, εφόσον οδηγεί σε απαγόρευση διατύπωσης και χρήσης του σχετικού όρου»²¹⁰, ισχύει δηλαδή η αρχή «in dubio in favorem stipulatorem»²¹¹.

Αντιθέτως, στην ατομική αγωγή οι γενικοί όροι «σε περίπτωση αμφιβολίας ερμηνεύονται υπέρ του καταναλωτή» (άρθρο 2 παρ. 4 in fine), εδώ δηλαδή ισχύει η

²⁰⁸ Βλ. Δέλλιο (2002), Η διαφορά των δικαιοδοτικών κριτηρίων μεταξύ ατομικής και συλλογικής αγωγής για τον έλεγχο των γενικών όρων στις καταναλωτικές συναλλαγές, ΕπισκεΔ 2002, σελ 352 επ., Ο ίδιος (2001), Τομές της σύγχρονης αρεοπαγητικής νομολογίας στα ζητήματα του συλλογικού ελέγχου των γενικών όρων καταναλωτικών συμβάσεων, ΕΛΔνη 2001, τ. 42, σελ. 1495 επ.

²⁰⁹ Βλ. Δέλλιο (2002), ό.π., σελ. 358

²¹⁰ Βλ. Παμπούκη Κ./Μήτκα Κ. (2001), Η ερμηνεία των γενικών όρων συναλλαγών στη δίκη επί συλλογικής αγωγής, ΕπισκεΔ 2001, σελ. 625 επ., για το καθεστώς πριν προβλεφθεί στον νόμο διαφορετικός ερμηνευτικός κανόνας για τη συλλογική αγωγή.

²¹¹ Βλ. αντίστοιχα το άρθρο 5 Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ για τις καταχρηστικές ρήτρες.

ερμηνευτική εκδοχή «in dubio contra stipulatorem» Δηλαδή, στο πλαίσιο αντιδικίας μεμονωμένου καταναλωτή, ο επίδικος ΓΟΣ, ο οποίος έχει ήδη ενταχθεί στη σύμβαση, ερμηνεύεται υπέρ του καταναλωτή, με βάση συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά (π.χ. τον τρόπο που χρησιμοποίησε ο προμηθευτής τον ασαφή ΓΟΣ σε βάρος του καταναλωτή), αλλά και όλες τις ειδικές συνθήκες, υπό τις οποίες καταρτίστηκε η σχετική σύμβαση. Κατά συνέπεια, στις ατομικές περιπτώσεις ο νόμος επιδιώκει να περισωθεί το κύρος του ΓΟΣ σε βάρος του προμηθευτή και με τον καλύτερο δυνατό τρόπο υπέρ του καταναλωτή, για να του παρασχεθεί αποτελεσματική προστασία στη συγκεκριμένη περίπτωση²¹².

Αν και η εν λόγω ρύθμιση δημιουργεί την αρχική εντύπωση ότι στην περίπτωση της συλλογικής αγωγής τα συμφέροντα του καταναλωτή βλάπτονται, εντούτοις ο τελευταίος απολαμβάνει μια προστασία που συνάδει σε κάθε περίπτωση με τη φύση και τις *erga omnes* συνέπειες της συλλογικής αγωγής. Έτσι, στο πλαίσιο της συλλογικής δίκης ο δικαστής δεν αξιολογεί συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, αλλά λαμβάνει υπόψη του τις πιθανές εκδοχές, στις οποίες θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από τον προμηθευτή ένας ασαφής ΓΟΣ, προβαίνοντας στη δυσμενέστερη για τον καταναλωτή ερμηνεία του ΓΟΣ, ώστε να καταλήξει ευκολότερα στην κρίση περί καταχρηστικότητας και, κατ' επέκταση, στην απαγόρευση της διατύπωσης και χρήσης τέτοιων καταχρηστικών όρων στο μέλλον²¹³.

4.3. Ο έλεγχος του περιεχομένου των ΓΟΣ

Το στάδιο του ελέγχου του περιεχομένου των ΓΟΣ: Και στο τελευταίο αυτό στάδιο ελέγχου των ΓΟΣ, οι υφιστάμενες διαφορές μεταξύ των δύο διαδικασιών είναι εμφανείς. Σε δίκη επί συλλογικής αγωγής που ασκείται προληπτικά, ο εφαρμοστής του δικαίου κρίνει *in abstracto* και με αφηρημένα κριτήρια τη σημαντική διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας, αφού αυτή δεν έχει ακόμη επέλθει, κυρίως όμως κρίνει τον κίνδυνο επέλευσης της. Εδώ ο εφαρμοστής του δικαίου, προκειμένου να αχθεί στην απαγόρευση ή μη της χρήσης της σχετικής ρήτρας, πρέπει να αναζητήσει τις περισσότερες από τις πιθανές εξελίξεις που θα μπορούσε να έχει για τους

²¹² βλ. Δέλλιο (2002), σελ. 359

²¹³ βλ. Παμπούκη/Μήτκα (2001), ό.π., σελ 630 επ. Βλ. όμως και την **ΕφΑΘ 1448/1998**, ΝοΒ 1998, σελ. 1251 επ., η οποία εκδόθηκε πριν προβλεφθεί στον νόμο διαφορετικός ερμηνευτικός κανόνας για τη συλλογική αγωγή.

συναλλασσόμενους καταναλωτές η επίμαχη ρήτρα. Χαρακτηριστική είναι η διατύπωση, ότι στη συλλογική αγωγή ο δικαστής φτάνει στην απαγόρευση της ρήτρας, αφού αναζητήσει με καχυποψία και αφηρημένες υποθέσεις όλους τους πιθανούς επιλήψιμους τρόπους χρήσης της²¹⁴.

Αντίθετα, στην ατομική δίκη ο έλεγχος του περιεχομένου των όρων γίνεται εκ των υστέρων και αναφέρεται στο παρελθόν, θέτει δηλαδή ως απαραίτητη προϋπόθεση την εκδηλωθείσα προσβολή, άλλως τη σημαντική διατάραξη της συμβατικής ισορροπίας. Εκείνο που ενδιαφέρει το δικαστή στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν είναι οι πιθανοί μελλοντικοί κίνδυνοι, αλλά μόνον η ήδη πραγματωθείσα προσβολή²¹⁵. Συνεπώς, ο δικαστής δεν μπορεί να κρίνει ως καταχρηστική τη ρήτρα η οποία κρύβει κινδύνους για τον καταναλωτή, που θα μπορούσαν να επέλθουν για εκείνον σε μια διαφορετική εξέλιξη του πραγματικού, αλλά δεν πραγματώθηκαν στη συγκεκριμένη περίπτωση.

²¹⁴ Βλ. Basedow J., AcP 1982, σελ. 359

²¹⁵ βλ. Δέλλιο (2002), ό.π., σελ. 360

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΑΓΩΓΗ- ΑΠΟΤΙΜΕΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

1. Η ελληνική και ευρωπαϊκή εμπειρία από την εφαρμογή της συλλογικής αγωγής

Στην Ελλάδα, η συλλογική αγωγή συνδέεται άρρηκτα με τη δράση των ενώσεων καταναλωτών, οι οποίες αποτελούν τους κατεξοχήν νομιμοποιούμενους φορείς για την έγερσή της. Σήμερα, είκοσι σχεδόν χρόνια από τη νομοθετική θέσπισή τους, ο αριθμός των αναγνωριζόμενων ενώσεων καταναλωτών ανέρχεται πανελλαδικά στις σαράντα, όπως προκύπτει και από το Μητρώο που τηρείται στη Γενική Γραμματεία Καταναλωτή²¹⁶. Από αυτές, μεγαλύτερη εμβέλεια διαθέτουν το Κέντρο Προστασίας Καταναλωτών (ΚΕ.Π.ΚΑ)²¹⁷, η Γενική Ομοσπονδία Καταναλωτών Ελλάδος (ΙΝΚΑ/ΓΟΚΕ)²¹⁸ και η Ένωση Καταναλωτών Ποιότητα Ζωής (ΕΚ.ΠΟΙ.ΖΩ)²¹⁹. Ωστόσο, το γεγονός της πληθώρας των ενώσεων δεν φαίνεται να εντατικοποίησε την άσκηση συλλογικών αγωγών, η οποία στην ελληνική επικράτεια έχει συνδεθεί κυρίως με την ΕΚ.ΠΟΙ.ΖΩ. Η συγκεκριμένη ένωση έχει ασκήσει μέχρι σήμερα συνολικά 45 συλλογικές αγωγές²²⁰ για καταχρηστικούς ΓΟΣ, παραπλανητικές διαφημίσεις και άλλες παραβάσεις του ν. 2251/1994, επί των οποίων έχουν εκδοθεί δικαστικές αποφάσεις που αποτέλεσαν αντικείμενο έντονου ενδιαφέροντος²²¹.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, από σχετική μελέτη που εκπόνησε η Επιτροπή²²², καθώς και τις διαβουλεύσεις που διεξήγαγε²²³, προκύπτει ότι μόνο δεκατρία κράτη

²¹⁶ Βλ.

²¹⁷ Βλ.

²¹⁸ Βλ.

²¹⁹ Βλ.

²²⁰ Βλ.

²²¹ Βλ. ιδίως ΑΠ 430/2005, ΑΠ 1219/2001, ΑΠ 1030/2001, ΕφΑθ 3956/2008, ΕφΑθ 147/2004, ΠΠρΑθ 33/2008.

²²² Μελέτη για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας των μηχανισμών συλλογικής έννομης προστασίας στην ΕΕ, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα

²²³ Η Επιτροπή οργάνωσε ένα συνέδριο στην πόλη Λούβεν τον Ιούνιο του 2007, καθώς και τρία άλλα συνέδρια με καταναλωτές, εκπροσώπους επιχειρήσεων και επαγγελματίες το Μάιο-Ιούνιο 2008. Στο συνέδριο που οργάνωσε η πορτογαλική προεδρία στη Λισαβόνα το

μέλη διαθέτουν σήμερα δικαστικούς μηχανισμούς συλλογικής έννομης προστασίας, οι οποίοι διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους και έχουν ποικίλα αποτελέσματα²²⁴, ενώ εντοπίζονται τρεις διαφορετικοί τύποι μηχανισμών, που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν «συλλογική» δικαστική έννομη προστασία στα κράτη μέλη όπου εφαρμόζονται. Ειδικότερα, πρόκειται για τη συλλογική/αντιπροσωπευτική αγωγή²²⁵, την ομαδική αγωγή²²⁶, καθώς και έναν μηχανισμό «πιλοτικής» (test case) αγωγής²²⁷. Σε ό, τι αφορά επίσης τις διασυνοριακές συλλογικές αγωγές, όπως προκύπτει από την έκθεση της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή της Οδηγίας 98/27/EK για τις αγωγές παράλειψης²²⁸, από το 1998, όταν εκδόθηκε η εν λόγω Οδηγία, ασκήθηκαν μόνο δύο διασυνοριακές αγωγές, γεγονός που αποδίδεται κυρίως στο χρηματοοικονομικό κίνδυνο που αναλαμβάνει ο φορέας που προσφεύγει στο δικαστήριο, καθώς επίσης και στην πολυπλοκότητα των εθνικών διαδικασιών που διέπουν τις αγωγές αυτές. Πάντως, σε κάθε περίπτωση όλοι υπάρχοντες μηχανισμοί συλλογικής έννομης προστασίας έχουν κάποια προστιθέμενη αξία σε σύγκριση με τα ατομικά μέσα προστασίας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν περιθώρια για βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους.

Νοέμβριο του 2008 με θέμα τα μέσα συλλογικής έννομης προστασίας, ξεκίνησε μια διαβούλευση σχετικά με ορισμένα σχέδια κριτηρίων αναφοράς για ένα αποδοτικό και αποτελεσματικό σύστημα συλλογικής έννομης προστασίας.

Βλ.

²²⁴ Από την ανωτέρω έκθεση προκύπτει ότι ο μικρότερος αριθμός καταναλωτών που χρησιμοποίησαν το μηχανισμό συλλογικής έννομης προστασίας είναι στη Γερμανία, όπου, κατά μέσο όρο, μόνο τέσσερα στα δέκα εκατομμύρια άτομα κάθε χρόνο έχουν συμμετάσχει σε συλλογική αγωγή. Αντίθετα, ο μηχανισμός συλλογικής έννομης προστασίας, από τον οποίο επωφεληθήκαν περισσότεροι πολίτες σε μία μεμονωμένη υπόθεση είναι ο μηχανισμός της Πορτογαλίας, όπου σε υπόθεση κατά συγκεκριμένης τηλεπικοινωνιακής εταιρίας αποζημιώθηκαν περίπου τρία εκατομμύρια καταναλωτές, που είχαν ζημιωθεί από την ίδια υπερβολική χρέωση. Βλ. Μελέτη αξιολόγησης, σελ. 116.

²²⁵ Βλ. π.χ. Γερμανία, Γαλλία, Ελλάδα.

²²⁶ Η Σουηδία υπήρξε το πρώτο κράτος-μέλος της ΕΕ που καθιέρωσε από 1.1.2003 στο εθνικό της δίκαιο την ομαδική αγωγή, στα πρότυπα της αμερικανικής class action.

²²⁷ Στην περίπτωση της λεγόμενης «πιλοτικής» αγωγής, ο δικαστής επιλέγει μια από τις συναφείς ατομικές αγωγές και αποφαινεται μόνο για αυτήν, αλλά η απόφαση που εκδίδει ισχύει και για όλες τις συναφείς ατομικές αγωγές που έχουν υποβληθεί στο δικαστήριο. Βλ. παρ. 24 της

²²⁸ Βλ.

2. Η επόμενη μέρα της Οδηγίας 98/27/ΕΚ: οι συλλογικές αγωγές αποζημίωσης

Σε μια ολοένα και περισσότερο παγκοσμιοποιημένη οικονομία, η οποία χαρακτηρίζεται από την τεχνολογική επανάσταση που επέφερε το διαδίκτυο και η διάδοση της ψηφιακής τεχνολογίας, η πολιτική για την προστασία των καταναλωτών βρίσκεται μπροστά σε σημαντικές προκλήσεις. Οι καταναλωτές που έχουν εμπιστοσύνη στην αγορά, είναι ενημερωμένοι και έχουν δύναμη στα χέρια τους αποτελούν το μοχλό των οικονομικών αλλαγών, καθώς οι επιλογές τους είναι αυτές που κατευθύνουν την καινοτομία και την αποδοτικότητα. Οι προκλήσεις αυτές μπορούν να αντιμετωπιστούν εάν οι καταναλωτές αποκτήσουν τις δεξιότητες και τα εργαλεία που χρειάζονται για να εκπληρώσουν το ρόλο τους σε μια σύγχρονη οικονομία, γεγονός που προϋποθέτει ότι οι αγορές πρέπει να διαμορφωθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των καταναλωτών και να εξασφαλιστεί αποτελεσματική προστασία από τους κινδύνους και τις απειλές που δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν μεμονωμένα.

Η πολιτική για τους καταναλωτές αποτελεί, συνεπώς, το κλειδί για τη βελτίωση της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, αφού μια ενιαία αγορά που ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στα αιτήματα των καταναλωτών και διασφαλίζει την πρόσβαση αυτών σε μέσα έννομης προστασίας, όταν τα δικαιώματά τους παραβιάζονται, ενισχύει την εμπιστοσύνη των καταναλωτών, συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη μιας καινοτόμου και ανταγωνιστικής οικονομίας.

Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην Ανακοίνωσή της σχετικά με τη Στρατηγική της ΕΕ για την πολιτική προστασίας των καταναλωτών κατά τα έτη 2007-2013²²⁹, σημειώνει ότι η πολιτική για τους καταναλωτές θα βρίσκεται στο επίκεντρο της επόμενης φάσης της εσωτερικής αγοράς, με σκοπό να βοηθήσει την ΕΕ να ανταποκριθεί στη διπλή πρόκληση που αφορά, αφενός, στην ανάπτυξη και την απασχόληση και, αφετέρου, την επανασύνδεσή της με τους πολίτες της. Ειδικότερα, στόχος της στρατηγικής της Επιτροπής για την πολιτική καταναλωτών είναι, όπως επισημαίνεται στην Ανακοίνωση, η προώθηση της εσωτερικής αγοράς λιανικού εμπορίου, με απώτερο σκοπό να διασφαλιστεί ότι, έως

²²⁹ COM(2007) 99 τελικό/2. Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή «για τη Στρατηγική της ΕΕ για την πολιτική καταναλωτών 2007-2013» της 26^{ης} Μαρτίου 2007.

το 2013, οι καταναλωτές και οι έμποροι θα μπορούν να πραγματοποιούν διασυνοριακές συναλλαγές με την ίδια εμπιστοσύνη, με την οποία πραγματοποιούν τις συναλλαγές τους μέσα στη δική τους χώρα.

Ωστόσο, ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί μόνο εάν οι καταναλωτές γνωρίζουν ότι θα μπορούν να εξασφαλίσουν το σεβασμό των δικαιωμάτων τους και θα έχουν στη διάθεση τους κατάλληλα μέσα έννομης προστασίας. Για το λόγο αυτό, η Επιτροπή στη στρατηγική της υπογράμμισε τη σημασία που έχουν για τους καταναλωτές οι αποτελεσματικοί μηχανισμοί έννομης προστασίας και εξήγγειλε την πρόθεση της να αναλάβει πρωτοβουλία σε ό, τι αφορά τα μέσα συλλογικής έννομης προστασίας των καταναλωτών, τόσο σε περίπτωση παραβάσεων των κανόνων προστασίας των καταναλωτών όσο και στην περίπτωση παράβασης των κανόνων του ανταγωνισμού.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή χαιρέτησαν την πρόθεση της Επιτροπής να βελτιώσει τα μέσα έννομης προστασίας των καταναλωτών, και ιδίως τη βούλησή της να αναλάβει πρωτοβουλία για τα μέσα συλλογικής έννομης προστασίας²³⁰. Μάλιστα, ο ΟΟΣΑ στη σύστασή του για την επίλυση των καταναλωτικών διαφορών και τα σχετικά μέσα έννομης προστασίας, προέτρεψε τις χώρες μέλη του να θέσουν στη διάθεση των καταναλωτών διάφορα μέσα έννομης προστασίας, συμπεριλαμβανομένων των μηχανισμών συλλογικής έννομης προστασίας²³¹.

Το Νοέμβριο του 2008 η Επιτροπή δημοσίευσε την Πράσινη Βίβλο σχετικά με τα μέσα συλλογικής έννομης προστασίας των καταναλωτών²³². Στόχος της

²³⁰ Στα ψηφίσματά του σχετικά με τη στρατηγική για την πολιτική καταναλωτών, το ΕΚ κάλεσε την Επιτροπή, κατόπιν προσεκτικής αξιολόγησης του ζητήματος των μέσων έννομης προστασίας των καταναλωτών στα κράτη μέλη «...να υποβάλει κατάλληλη και συνεπή λύση σε ευρωπαϊκό επίπεδο, που θα παρέχει σε όλους τους καταναλωτές ουσιαστική πρόσβαση στους διάφορους μηχανισμούς επανόρθωσης για το διακανονισμό διαμεθοριακών διαφορών» (Α6-0155/2008). Το Συμβούλιο με τη σειρά του κάλεσε την Επιτροπή «...να εξετάσει προσεκτικά μηχανισμούς για τη συλλογική έννομη προστασία και να παρουσιάσει τα αποτελέσματα των τρεχουσών σχετικών μελετών, ενόψει ενδεχόμενης πρότασης ή δράσης», ΕΕ C 166/1 της 20.7.2007. Το ΕΚ επανέλαβε το αίτημά του στο ψήφισμά του σχετικά με την πράσινη βίβλο για τις λιανικές χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες στην ενιαία αγορά (Α6-0187/2008). Η εξεταστική επιτροπή του ΕΚ για την εταιρία Equitable Life Assurance Society είχε επίσης ζητήσει από την Επιτροπή «...να διερευνήσει περαιτέρω το ζήτημα της δημιουργίας ενός νομικού πλαισίου με ομοιόμορφες απαιτήσεις πολιτικής δικονομίας για τις ευρωπαϊκές διασυνοριακές συλλογικές αγωγές...». (Α6-0203/2007). Η ΕΟΚΕ, στη γνωμοδότηση της (ΕΕ C162/1 της 25.6.2008), κατέθεσε προτάσεις σχετικά με τις νομικές πτυχές των μηχανισμών συλλογικής έννομης προστασίας.

²³¹ <http://www.oecd.org/dataoecd/43/50/38960101.pdf>.

²³² COM(2008) 794 τελικό, Πράσινη Βίβλος της Επιτροπής σχετικά με τα μέσα συλλογικής έννομης προστασίας των καταναλωτών της 27^{ης} Νοεμβρίου 2008.

παρούσας Πράσινης Βίβλου είναι «να αξιολογήσει την κατάσταση που επικρατεί όσον αφορά στους μηχανισμούς έννομης προστασίας, ιδίως σε περιπτώσεις στις οποίες πολλοί καταναλωτές είναι πιθανόν να θιγούν από την ίδια παράβαση της ισχύουσας νομοθεσίας, και να προτείνει λύσεις για την αντιμετώπιση των ανεπαρειών που εντοπίζονται στις περιπτώσεις αυτές όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα των μηχανισμών έννομης προστασίας»²³³.

Ειδικότερα, η Πράσινη Βίβλος επικεντρώνεται στη ρύθμιση των συλλογικών αξιώσεων και αποσκοπεί στην παροχή αποτελεσματικών μέσων συλλογικής προστασίας στους πολίτες όλης της ΕΕ που θίγονται από τη συμπεριφορά ενός συγκεκριμένου προμηθευτή, ανεξάρτητα από τον τόπο της συναλλαγής, εντοπίζοντας παράλληλα τα βασικά εμπόδια που δεν επιτρέπουν σήμερα στους καταναλωτές να απολαμβάνουν αποτελεσματικής έννομης προστασίας, καθώς και τα στοιχεία εκείνα που συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα ενός μηχανισμού συλλογικής έννομης προστασίας.

Εξάλλου, η Επιτροπή σημειώνει ότι η αποτελεσματικότητα των υφιστάμενων μέσων προστασίας των καταναλωτών και επιβολής της σχετικής νομοθεσίας, που έχουν θεσπιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν είναι ικανοποιητική, υπογραμμίζει δε το γεγονός ότι ούτε η Οδηγία 98/27/EK για τις αγωγές παραλείψεως ούτε ο Κανονισμός (ΕΚ) 2006/2004 για την συνεργασία μεταξύ των εθνικών αρχών για την προστασία των καταναλωτών προβλέπουν αποζημίωση των καταναλωτών, και προτείνει στην Πράσινη Βίβλο τέσσερις επιλογές για την αντιμετώπιση της κατάστασης και την παροχή επαρκών και αποτελεσματικών μέσων έννομης προστασίας, ιδίως μέσω του εργαλείου της συλλογικής προστασίας, καλώντας ταυτόχρονα τους ενδιαφερομένους να εκφράσουν τις απόψεις τους το αργότερο ως την 1^η Μαρτίου 2009. Πιο συγκεκριμένα, οι επιλογές αυτές είναι οι εξής:

- ♦ Πρώτη επιλογή: χρήση των υφιστάμενων εθνικών και κοινοτικών μέσων για την επίτευξη επαρκούς έννομης προστασίας των καταναλωτών.
- ♦ Δεύτερη επιλογή: ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών, προκειμένου να διασφαλιστεί η δυνατότητα των καταναλωτών σε ολόκληρη

²³³ Η Επιτροπή έκρινε απαραίτητο να μην προβεί σε διάκριση μεταξύ των διασυνοριακών μηχανισμών συλλογικής έννομης προστασίας και των καθαρά εθνικών μηχανισμών, διότι, όπως σημειώνεται, η ενοποίηση των οικονομικών αγορών σε λιανικό επίπεδο ενισχύει ολοένα και περισσότερο τη συμμετοχή των καταναλωτών στις λιανικές αγορές πέρα των εθνικών τους συνόρων και, συνεπώς, αυξάνει την πιθανότητά τους να ζημιωθούν από τις ίδιες πρακτικές, όπως όταν αγοράζουν προϊόντα μέσα στη χώρα τους.

την ΕΕ να χρησιμοποιούν τους μηχανισμούς συλλογικής έννομης προστασίας που ισχύουν στα διάφορα κράτη- μέλη.

- ♦ Τρίτη επιλογή: συνδυασμός μέσων πολιτικής, δεσμευτικών ή μη, που μπορούν από κοινού να ενισχύσουν την έννομη προστασία των καταναλωτών μέσω της άρσης των κυριότερων φραγμών.
- ♦ Τέταρτη επιλογή: λήψη δεσμευτικών ή μη δεσμευτικών κοινοτικών μέτρων, που θα εξασφαλίζουν την ύπαρξη δικαστικών μηχανισμών συλλογικής έννομης προστασίας σε όλα τα κράτη-μέλη.

Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι στην πρόσφατη γνωμοδότηση της προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχετικά με την Πράσινη Βίβλο για τα μέσα συλλογικής έννομης προστασίας²³⁴, η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, αφού υπενθυμίζει ότι το ζήτημα της συλλογικής έννομης προστασίας συζητείται από το 1985 και ότι είναι πλέον καιρός να ληφθούν αποφάσεις, τάσσεται υπέρ της θέσπισης της συλλογική αγωγής σε κοινοτικό επίπεδο, με στόχο την εξασφάλιση αποτελεσματικής αποζημίωσης σε περίπτωση παραβίασης συλλογικών δικαιωμάτων, σύμφωνα με όσα προτείνονται στην τέταρτη επιλογή της Πράσινης Βίβλου.

Η ΕΟΚΕ υπογραμμίζει επίσης τη σημασία της θέσπισης κατάλληλων μηχανισμών, σύμφωνα με τις πολιτιστικές και νομικές παραδόσεις των ευρωπαϊκών κρατών και καταλήγει ότι θα πρέπει να εκδοθεί μια Οδηγία της ΕΕ, η οποία θα αποτελεί συνέχεια της οδηγίας για αγωγές παραλείψεως και θα διασφαλίζει ένα βασικό επίπεδο εναρμόνισης, αφήνοντας ταυτόχρονα περιθώρια στις χώρες που δεν έχουν καθιερώσει έως σήμερα συστήματα συλλογικής έννομης προστασίας. Ωστόσο, η ΕΟΚΕ υποστηρίζει ότι θα πρέπει να ληφθούν δικλείδες ασφαλείας, ώστε οι συλλογικές αγωγές να μη λάβουν τη μορφή των ομαδικών αγωγών του αμερικανικού δικαίου, αλλά κάθε μέτρο που θα υιοθετήσει η ΕΕ να απηχεί την ευρωπαϊκή πολιτιστική και νομική παράδοση.

Τέλος, επισημαίνει το γεγονός ότι η θέσπιση μιας εναρμονισμένης δικαστικής διαδικασίας μπορεί να έχει τις δυσκολίες και τα μειονεκτήματά της, τα οποία συνίστανται κυρίως στον κίνδυνο προβολής αβάσιμων αξιώσεων και δημιουργίας μιας «βιομηχανίας αγωγών», η οποία παρατηρείται σε ορισμένες μη ευρωπαϊκές χώρες, όπου προβλέπονται οι λεγόμενες κυρωτικές ή παραδειγματικές αποζημιώσεις (punitive damages, άλλως exemplary damages).

²³⁴ ΕΕ C 128/97 της 18.5.2010.

3. Η προοπτική καθιέρωσης αγωγών αποζημίωσης για παραβιάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού: «παραθυράκι» στις αμερικανικές class actions;

Οι τρέχουσες εξελίξεις σε κοινοτικό επίπεδο αναφορικά με τις συλλογικές αγωγές καταναλωτών δεν περιορίζονται αποκλειστικά και μόνο στο δίκαιο προστασίας του καταναλωτή, αλλά αντίθετα σημαντικές διεργασίες λαμβάνουν χώρα και στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού. Εξάλλου, στη Ανακοίνωση σχετικά με τη στρατηγική της για την πολιτική καταναλωτών κατά τα έτη 2007-2013, η Επιτροπή δήλωσε την πρόθεσή της να εξετάσει το ενδεχόμενο να αναλάβει δράση σε ό, τι αφορά τα μέσα συλλογικής έννομης προστασίας των καταναλωτών, τόσο σε περίπτωση παραβάσεων των κανόνων ανταγωνισμού και προστασίας των καταναλωτών όσο και στην περίπτωση παράβασης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας.

Όπως γίνεται δεκτό, η ενθάρρυνση της ενεργού συμμετοχής των πολιτών και δη των καταναλωτών στον έλεγχο της τήρησης των κανόνων του ανταγωνισμού συμβάλλει στην προστασία και διασφάλιση υγιών όρων ανταγωνισμού, ενώ στο παρελθόν έχει συχνά επισημανθεί η ανάγκη της μεγαλύτερης κινητοποίησης των ιδιωτών στη διαδικασία της επιβολής των κοινοτικών κανόνων του ανταγωνισμού, καθώς η πείρα έχει καταδείξει ότι η επιβολή των κανόνων αυτών από τις δημόσιες αρχές δεν είναι αρκετή για την αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών. Ως ένα μέσο για την επίτευξη του σκοπού αυτού προβάλλουν οι αγωγές αποζημίωσης των καταναλωτών για τη ζημία που υπέστησαν συνεπεία παραβάσεως των κανόνων του ελεύθερου ανταγωνισμού²³⁵.

Πράγματι, κάθε πολίτης ή επιχείρηση που υφίσταται ζημία λόγω παραβίασης των κανόνων του ανταγωνισμού (άρθρο 81 και 82 ΣυνθΕΚ), πρέπει να δικαιούται να ζητήσει επανόρθωση από το μέρος που προκάλεσε τη ζημία αυτή. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει το ΔΕΚ στην απόφασή του στην υπόθεση Courage²³⁶, η πλήρης αποτελεσματικότητα του άρθρου 81 παρ. 1 ΣυνθΕΚ θα διακυβευόταν, εάν δεν μπορούσε κάθε υποκείμενο δικαίου να ζητήσει αποκατάσταση της ζημίας που του

²³⁵ Βλ. Δελγκωστοπούλου Α. (2008), Αξιώσεις αποζημίωσης καταναλωτών λόγω παράβασης του δικαίου ελεύθερου ανταγωνισμού σε: Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.427 επ.

²³⁶ ΔΕΚ, απόφαση της 20.9.2001, υπόθεση C-453/99, Courage Ltd κατά Bernard Crehan, Συλλ. 2001, I-6297, ΔΕΕ 2002, σελ. 183 επ., με παρατηρήσεις Θ. Μαρίνου. Βλ. επίσης Τζάκα Δ.Π. (2006), Αξιώσεις αποζημίωσης λόγω παράβασης του Κοινοτικού Δικαίου Ανταγωνισμού, υπό το φως της νομολογίας Courage/Crehan, ΔΕΕ 2006, σελ. 42 επ.

προξένησε σύμβαση ή συμπεριφορά η οποία περιορίζει ή νόθευε τον ανταγωνισμό, ενώ υπογραμμίζει τη σημασία των αγωγών αποζημιώσεως ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι οι αγωγές αυτές μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στη διατήρηση της αποτελεσματικότητας του ανταγωνισμού εντός της Κοινότητας. Τέλος το ΔΕΚ καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, ελλείψει κοινοτικής ρυθμίσεως, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ορίσει τις προϋποθέσεις άσκησης των αξιώσεων αυτών²³⁷.

Ωστόσο, μέχρι στιγμής στην πράξη η αποκατάσταση των παραβιάσεων της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού της ΕΚ δεν πραγματοποιείται μέσω πρωτοβουλίας των καταναλωτών (π.χ. μέσω άσκησης αγωγής εκ μέρους τους), αλλά από τις δημόσιες αρχές. Έτσι, ενώ στις ΗΠΑ οι αγωγές αποζημιώσεως που ασκούνται από ιδιώτες ανέρχονται στο 90% των υποθέσεων ανταγωνισμού²³⁸, στην Ευρώπη το ποσοστό είναι αντίστροφο, με τη συντριπτική πλειοψηφία των υποθέσεων σχετικά με τον έλεγχο του ανταγωνισμού να προέρχεται από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές, την Επιτροπή και τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού των κρατών μελών²³⁹.

Δεδομένου ότι το θέμα των αξιώσεων αποζημιώσεως λόγω παράβασης των κανόνων του ανταγωνισμού απασχολεί την ευρωπαϊκή νομική θεωρία και νομολογία έντονα τα τελευταία χρόνια, η Επιτροπή εξέδωσε στα τέλη του 2005 την Πράσινη Βίβλο με θέμα τις «αγωγές αποζημιώσεως για παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων της ΕΚ»²⁴⁰, σκοπός της οποίας είναι να διαπιστωθούν τα βασικά εμπόδια για την καθιέρωση ενός πιο αποτελεσματικού συστήματος αγωγών αποζημιώσεως

²³⁷ Βλ. αιτιολογική σκέψη 29 της απόφασης. Η ελευθερία, ωστόσο, των κρατών μελών να ρυθμίσουν τα θέματα αυτά περιορίζεται από την αρχή της ισοδυναμίας, σύμφωνα με την οποία οι προϋποθέσεις έγερσης των αξιώσεων αποζημιώσεων δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκές σε σχέση με εκείνες που αφορούν παρόμοια ένδικα βοηθήματα της εσωτερικής έννομης τάξης, καθώς επίσης και από την αρχή της αποτελεσματικότητας, σύμφωνα με την οποία οι σχετικές προϋποθέσεις δεν θα πρέπει να καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων της κοινοτικής έννομης τάξης.

²³⁸ Βλ. Jones C. A. (2003), A New Dawn for Private Competition Law Remedies in Europe? Reflections from the US to the 2001 EUI Conference on Private Enforcement of EC Antitrust Law σε European Competition Law Annual 2001: Effective private enforcement of EC Antitrust Law, Ehlerman & Athanasiou, eds. Hart 2003, σελ. 95-99

²³⁹ Βάσει του Κανονισμού 1/2003, η Επιτροπή και οι εθνικές αρχές ανταγωνισμού αποτελούν ένα δίκτυο αρχών ανταγωνισμού και είναι υπεύθυνες για τον έλεγχο της τήρησης των εφαρμοστέων κοινοτικών κανόνων του ανταγωνισμού.

²⁴⁰ COM(2005) 672 τελικό, Πράσινη Βίβλος για τις «Αγωγές αποζημιώσεως για παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων της ΕΚ, της 19^{ης} Δεκεμβρίου 2005.

και να εκτεθούν διάφορες εναλλακτικές δυνατότητες για περαιτέρω μελέτη και λήψη μέτρων, προκειμένου να διευκολυνθεί η άσκηση των αγωγών αυτών²⁴¹.

Η Επιτροπή επισημαίνει, μεταξύ άλλων, στην παρούσα Πράσινη Βίβλο ότι η άσκηση αγωγής αποζημίωσης για παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων από καταναλωτές και αγοραστές με αξιώσεις μικρής οικονομικής αξίας, θα είναι απίθανη αν όχι αδύνατη για πρακτικούς λόγους και ότι θα πρέπει, επομένως, να εξετασθούν οι τρόποι για την καλύτερη δυνατή προστασία των συμφερόντων αυτών με την άσκηση συλλογικών αγωγών, θέτοντας παράλληλα προς συζήτηση το ερώτημα κατά πόσο πρέπει να υπάρχουν ειδικές διαδικασίες για την άσκηση συλλογικών αγωγών και την προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών σε υποθέσεις παραβίασης του δικαίου του ανταγωνισμού και σε περίπτωση θετικής απάντησης, πώς πρέπει να σχεδιασθούν οι διαδικασίες αυτές.

Περαιτέρω, η Επιτροπή προτείνει ως εναλλακτική λύση την αναγνώριση του εννόμου συμφέροντος των ενώσεων καταναλωτών προς άσκηση αγωγών αποζημίωσης, χωρίς οι μεμονωμένοι καταναλωτές να στερούνται το δικαίωμα να ασκήσουν αγωγή, τονίζοντας ότι θα πρέπει να εξεταστούν ζητήματα, όπως η νομιμοποίηση των ενώσεων καταναλωτών (ενδεχομένως βάσει καταχώρισης ή άδειας), το κατά πόσο η αποζημίωση θα επιδικασθεί στην ίδια την ένωση ή τα μέλη της, ο προσδιορισμός του ύψους της αποζημίωσης (η αποζημίωση που επιδικάζεται στην ένωση μπορεί να υπολογίζεται με βάση τα παράνομα κέρδη του εναγομένου, ενώ η αποζημίωση που επιδικάζεται στα μέλη της με βάση την ατομική ζημία που υπέστησαν) καθώς και το εάν θα πρέπει να υπάρξει ειδική διάταξη για άσκηση συλλογικής αγωγής εκ μέρους ομάδων αγοραστών, εκτός των τελικών καταναλωτών²⁴².

Σε συνέχεια της Πράσινης Βίβλου, η Επιτροπή δημοσίευσε τον Απρίλιο του 2008 τη Λευκή Βίβλο σχετικά με τις αγωγές αποζημίωσης για παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας της ΕΚ²⁴³, στην οποία εξετάζονται και

²⁴¹ Βλ. Baker D. (2005), The EU Green Paper on private damage actions- an ambitious response to a very difficult set of practical and philosophical issues, CompLaw 2005, σελ. 239 επ.

²⁴² Βλ. COM(2005) 672 τελικό, σημ. 2.5, βλ. επίσης Henneberry (2006), The passing on defense and standing for indirect purchasers, representative organizations and other groups, σε Private Enforcement in EC Competition Law: The Green Paper on Damages Actions, ERA 2006, 1 επ.

²⁴³ COM(2008) 165 τελικό, Λευκή Βίβλος της Επιτροπής «σχετικά με τις αγωγές αποζημίωσης για παραβίαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας της ΕΚ» της 2^{ης} Απριλίου 2008.

παρουσιάζονται προτάσεις για πολιτικές επιλογές και συγκεκριμένα μέτρα²⁴⁴ που θα εξασφαλίζουν ότι όλα τα θύματα των παραβιάσεων της κοινοτικής νομοθεσίας ανταγωνισμού θα έχουν πρόσβαση σε αποτελεσματικούς μηχανισμούς αποκατάστασης, έτσι ώστε να αποζημιώνονται πλήρως για τις ζημίες που έχουν υποστεί.

Σε ό, τι αφορά τις συλλογικές προσφυγές, η Επιτροπή επαναλαμβάνει ότι υπάρχει σαφής ανάγκη για θέσπιση μηχανισμών που να επιτρέπουν την ομαδοποίηση των μεμονωμένων αγωγών θυμάτων παραβίασης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, αφού οι μεμονωμένοι καταναλωτές και οι μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις και ειδικά αυτές που έχουν υποστεί σποραδικές και σχετικά χαμηλής αξίας ζημίες, συχνά αποθαρρύνονται από το να ασκήσουν ατομική αγωγή για αποζημίωση, λόγω του κόστους, της αβεβαιότητας και του χρονοβόρου της διαδικασίας, με αποτέλεσμα πολλά από τα εν λόγω θύματα να μην αποζημιώνονται, ενώ στις σπάνιες περιπτώσεις που ασκείται μια σειρά ατομικών αγωγών σε σχέση με την ίδια παράβαση, οι διαδικασίες αποδεικνύονται αναποτελεσματικές²⁴⁵.

Συνεπώς, η Επιτροπή προτείνει το συνδυασμό δύο συμπληρωματικών μηχανισμών συλλογικής προσφυγής και συγκεκριμένα, των συλλογικών αγωγών μέσω εκπροσώπων, οι οποίες ασκούνται από νομιμοποιούμενους φορείς, όπως κατά κύριο λόγο οι ενώσεις καταναλωτών ή εμπορικοί σύλλογοι, και των κατ' επιλογή «συλλογικών αγωγών», στις οποίες τα θύματα αποφασίζουν ρητά να σωρεύσουν τις ατομικές τους αξιώσεις για αποζημίωση σε μια αγωγή, επισημαίνοντας ότι τα δύο αυτά είδη αγωγών είναι απαραίτητο να αλληλοσυμπληρώνονται, έτσι ώστε να εξασφαλίζονται αποτελεσματικές συλλογικές προσφυγές, γεγονός που αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο της εισαγωγή στο κοινοτικό δίκαιο και εντεύθεν στα εσωτερικά δίκαια των κρατών μελών της ΕΕ του θεσμού της class action του αμερικανικού δικαίου.

²⁴⁴ Η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι οι επιλογές που προτείνονται στην παρούσα Λευκή Βίβλο συνίστανται σε ισόρροπα μέτρα που έχουν τις ρίζες τους στην ευρωπαϊκή νομική παιδεία και τις ευρωπαϊκές νομικές παραδόσεις, ενώ συμπληρώνει ότι τα μέτρα που προτείνονται αποβλέπουν στη δημιουργία ενός αποτελεσματικού συστήματος επιβολής της νομοθεσίας από ιδιωτικούς φορείς μέσω αγωγών αποζημίωσης, το οποίο συμπληρώνει, αλλά δεν αντικαθιστά, την επιβολή της νομοθεσίας από του δημόσιους φορείς.

²⁴⁵ Βλ. COM(2008) 165 τελικό σημ. 2.1.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την παρουσίαση των εξελίξεων που λαμβάνουν χώρα σε κοινοτικό επίπεδο, τόσο στο δίκαιο προστασίας του καταναλωτή όσο και στο δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, καθίσταται εμφανές ότι βρισκόμαστε στην αρχή μιας πρωτοβουλίας, ευρισκόμενης ακόμη στο στάδιο της διαβούλευσης, στην οποία εντάσσεται η συλλογική αγωγή ως εργαλείο προάσπισης των γενικότερων καταναλωτικών συμφερόντων. Εκείνο, ωστόσο, που διαφαίνεται ξεκάθαρα από τις μέχρι σήμερα διεργασίες είναι η πρόθεση των κοινοτικών οργάνων για την αναβάθμιση των μέσων συλλογικής έννομης προστασίας και ιδίως της συλλογικής αγωγής, μέσα σε μια προσπάθεια για την αποτελεσματικότερη προστασία και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης των καταναλωτών, καθώς και την αποτελεσματικότερη λειτουργία της ενιαίας αγοράς και τη διασφάλιση των όρων ενός υγιούς ανταγωνισμού εντός των ορίων της ΕΕ. Έτσι, μέσα στο πλαίσιο αυτό, η συλλογική αγωγή αναμένεται τα επόμενα χρόνια να αποκτήσει ιδιαίτερη βαρύτητα, ιδίως σε ό, τι αφορά στην εξασφάλιση της εφαρμογής της κοινοτικής αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας και τη διατήρηση των συνθηκών ενός αποτελεσματικού ανταγωνισμού μέσα στην ενιαία αγορά.

Κλείνοντας, θα πρέπει να προσδώσουμε ένα θετικό πρόσημο στην τόλμη και πρωτοπορία του έλληνα νομοθέτη να προβλέπει τη δυνατότητα αποζημίωσης των καταναλωτών μέσω της διαδικασίας της συλλογικής αγωγής, ένα μέτρο το οποίο το κοινοτικό δίκαιο υιοθετεί καθυστερημένα. Τέτοιου είδους νομοθετικές πρωτοβουλίες καθιστούν τη χώρα μας ένα κράτος μέλος που προωθεί τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και πρωτοστατεί σε εξελίξεις βαρύνουσας σημασίας για τα ευρωπαϊκά δρώμενα.

Τέλος, σημειώνεται ότι οι οικονομικές συναλλαγές είναι ένα πεδίο κυριαρχίας κατά βάση της ατομικής αυτοδιάθεσης, της ιδιωτικής αυτονομίας. Πολλά συνεπώς προβλήματα δεν θα λυθούν μόνο μέσω της νομοθετικής οδού αλλά από τον ερμηνευτή του δικαίου, τον θεωρητικό, το δικηγόρο της πράξης και από το δικαστή. Το σημαντικότερο όμως είναι να συνειδητοποιήσουν τα αντισυμβαλλόμενα μέρη, καταναλωτές και προμηθευτές, τόσο τη σπουδαιότητα του ρόλου τους στις σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις όσο και την ανάγκη αφομοίωσης των κανόνων δικαίου που αποσκοπούν στην εξισορρόπηση των πολλές φορές αντιτιθέμενων συμφερόντων τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αλεξανδρίδου Ελίζα (2008), *Το Κοινοτικό Δίκαιο της προστασίας του καταναλωτή σε Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, Ελληνικό- Κοινοτικό, Κατ' άρθρο ερμηνεία του Ν. 2251/1994 όπως ισχύει μετά το Ν. 3587/2007*, Επιμέλεια Αλεξανδρίδου Ε., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Αλεξανδρίδου Ελίζα (1998), *Πρώτη πρόταση οδηγίας για την πρόσβαση των καταναλωτών στη δικαιοσύνη σε Αποκρατικοποίηση των δημοσίων επιχειρήσεων και προστασία του καταναλωτή- Επίλυση καταναλωτικών διαφορών*, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου, Επιμέλεια Μεγγλίδου/Παπαντωνιάδου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.

Αλεξανδρίδου Ελίζα (1996), *Δίκαιο προστασίας του καταναλωτή, ελληνικό και κοινοτικό*, τεύχος II, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.

Απαλαγάκη Χ. (2008), *Η συλλογική αγωγή σε Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, Ελληνικό- Κοινοτικό*, (επιμέλεια Αλεξανδρίδου Ε.), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Αρβανιτάκης Πάρις (2000), *Διαδικασία Εκούσιας Δικαιοδοσίας σε Κεραμείς/ Κονδύλης/ Νίκας, Ερμηνεία ΚΠολΔ, τ. II*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, Δίκαιο και Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας.

Βάρκα- Αδάμη Αλεξάνδρα (2010), *Εισαγωγή στο δίκαιο προστασίας καταναλωτή*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Γαζέτας Κωνσταντίνος (2001), *Γενικοί Όροι Συναλλαγών, Δικαστική Προστασία*, τέταρτη έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Γεωργιάδης Απόστολος (2002), *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, τρίτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

Δεληκωστοπούλου Ανδρομάχη (2008), *Αξιώσεις αποζημίωσης καταναλωτών λόγω παράβασης του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού σε: Η Μεταρρύθμιση του Ευρωπαϊκού και Ελληνικού Δικαίου του Ελεύθερου Ανταγωνισμού*, (επιμέλεια Κόκκορης Ι./Λιανός Ι.), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Δέλλιος Γιώργος (2008α), *Ατομική και συλλογική προστασία των καταναλωτών από την έλλειψη ουσιαστικής διαπραγμάτευσης των όρων της σύμβασης*, *Ερμηνεία των άρθρων 2 και 10 του Ν. 2251/1994 μετά το Ν. 3587/2007*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη.

Δέλλιος Γιώργος (2005), *Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του ιδιωτικού δικαίου Ι*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη.

Δέλλιος Γιώργος (2001), *Προστασία των καταναλωτών και σύστημα του ιδιωτικού δικαίου ΙΙ*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη.

Δελούκα- Ιγγλέση Κορνηλία (1998), *Ελληνικό και Κοινοτικό Δίκαιο του Καταναλωτή*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή.

Καράκωστας Ιωάννης (2008), *Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή*, Ν.2251/1994 όπως ισχύει μετά το Ν. 3587/2007, *Ερμηνεία- Νομολογία- Πρακτική Εφαρμογή*, Β' έκδοση Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Κοζύρης Φαίδων, *Η Ομαδική Αγωγή στην Αμερική, σε Αποκρατικοποίηση των δημοσίων επιχειρήσεων και προστασία του καταναλωτή- Επίλυση καταναλωτικών διαφορών*, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Δικαίου, Επιμέλεια Μεγγλίδου/Παπαντωνιάδου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.

Κουτσούκης Δημήτριος (1996), *Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή*, Τόμος 7, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή.

Μπέης Κώστας (1991), *Πολιτική Δικονομία, Γενικές Αρχές και Ερμηνεία των άρθρων*, *Εκούσια Δικαιοδοσία*, Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα.

Μπώλος Άγγελος (2008), *Συλλογική αγωγή σε Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτών*, Επιμέλεια Δούβλης Β./Μπώλος Α., εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη.

Πατεράκης Στυλιανός (2001), *Η Χρηματική Ικανοποίηση Λόγω Ηθικής Βλάβης*, β' έκδοση, εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, Δίκαιο και Οικονομία, Αθήνα.

Πουλιάδης Αθανάσιος (1998), *Οι ενώσεις καταναλωτών και η συλλογική αγωγή*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή.

Πουλιάδης Αθανάσιος (1990), *Συλλογική αγωγή και προστασία των καταναλωτών*, εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.

Σταθόπουλος Μιχάλης (1998), *Γενικό Ενοχικό Δίκαιο*, τρίτη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν.Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή.

Χαμηλοθώρης Ιωάννης/ Κλουκίνας Χαρίλαος/ Κλουκίνας Θεμιστοκλής (2001), *Εκούσια Δικαιοδοσία, Θεωρία- Νομολογία, τόμος πρώτος*, Νομική Βιβλιοθήκη.

Χριστιανός Βασίλειος (1997), *Κοινοτικό Δίκαιο Προστασίας του Καταναλωτή*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή.

Ξενόγλωσση

Calais-Auloy J./Steinmetz F. (2003), *Droit de la consommation*, 6ème édition, Dalloz, Paris.

Jones Clifford A. (2003), A New Dawn for Private Competition Law Remedies in Europe? Reflections from the US to the 2001 EUI Conference on Private Enforcement of EC Antitrust Law σε *European Competition Law Annual 2001:Effective private enforcement of EC Antitrust Law*, Ehlerman & Athanasiou, eds. Hart 2003

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Βασιλοπούλου Βασιλική (2010), *Η δυνατότητα προστασίας του συλλογικού συμφέροντος που εξυπηρετούν οι ενώσεις καταναλωτών διά συλλογικής αγωγής*, ΕφΑδ 5/2010, σελ. 524-530.

Γκόρτσος Χρήστος (2007), *Δίκαιο προστασίας του καταναλωτή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών: περιεχόμενο και ιδιαιτερότητες*, ΧρηΔικ 2/2007, σελ. 161-180.

Δεληκωστοπούλου Ανδρομάχη (1997), *Η χρηματική ικανοποίηση ηθικής βλάβης στις συλλογικές αγωγές του Ν. 2251/1994 και τα κριτήρια προσδιορισμού της*, ΔΕΕ 1/1997, σελ. 10-14.

Δέλλιος Γιώργος (2008β), *Η νέα μορφή συλλογικής αγωγής του άρθρου 10 παρ. 16 περ. δ' ν. 2251/1994 (άρθρο 13 ν. 3587/2007) στο παράδειγμα των καταχρηστικών όρων των καταναλωτικών συμβάσεων*, Αρμ2008, τεύχος 7, σελ. 1005-1015.

Δέλλιος Γιώργος (2002), *Η διαφορά των δικαιοδοτικών κριτηρίων μεταξύ ατομικής και συλλογικής αγωγής για τον έλεγχο των γενικών όρων στις καταναλωτικές συναλλαγές*, ΕπισκεΔ Β/2002, σελ 352-369

Δέλλιος Γιώργος (2001), *Τομές της σύγχρονης αρεοπαγητικής νομολογίας στα ζητήματα του συλλογικού ελέγχου των γενικών όρων καταναλωτικών συμβάσεων*, ΕλλΔνη 2001, τ. 42, σελ. 1495-1516.

Καράκωστας Ιωάννης –Παπαρσενίου Παρασκευή (1996), *Η λειτουργία της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης στο πλαίσιο της συλλογικής αγωγής του νόμου 2251/1994 για την προστασία του καταναλωτή*, ΔΕΕ 5 (1996), σελ. 475-480.

Κόμνιος Κομνηνός (2001), *Η δημόσια τάξη και ο θεσμός της τιμωρητικής αποζημίωσης υπό το πρίσμα της ΟΛΑΠ 17/1999*, Αρμ 2001, σελ. 450-456,

Κουσουλής Στέλιος (2002), *Τα αποτελέσματα αποφάσεως επί συλλογικής αγωγής. Ιδίως επί χρήσεως καταχρηστικών ΓΟΣ, ενόψει της ΑΠ 1219/2001*, ΔΕΕ 11/2002, σελ. 1097-1103.

Κουμάνης Σταμάτης (2005), *Η προστασία του καταναλωτή με συλλογική αγωγή κατά τον ν. 2251/1994 από την παράνομη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (ν. 2472/1997)*, Αρμ 2005, σελ. 502-525.

Λιβαδά Χριστίνα (2005), *Η έννοια του προστατευτέου καταναλωτή σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο*, ΔΕΕ 11/2005, σελ. 1137-1148.

Ματθίας Στέφανος (1997), *Η νομική φύση και τα αποτελέσματα της συλλογικής αγωγής*, ΕλλΔνη, τόμος 38^{ος}, σελ. 1-5.

Ματθίας Στέφανος (1993), *Η συλλογική δικαστική προστασία των καταναλωτών*, ΕλλΔνη, τόμος 34^{ος}, σελ. 1417-1422.

Νίκας Ν. Θ. (1996), *Προβληματισμοί σχετικά με τις παράλληλες και διαδοχικές δίκες που διεξάγουν οι ενώσεις καταναλωτών*, Αρμ 1996, σελ. 1176-1179.

Νικολαΐδης Γιώργος (2000), *Αντίθεση ή μη στην ελληνική δημόσια τάξη της αποζημίωσης με κυρωτικό σκοπό- Ορισμένες σκέψεις με αφορμή την ΟΛΑΠ 17/1999*, ΚριτΕ 2000/1, σελ. 319-335.

Παμπούκη Κ./Μήτκα Κ. (2001), *Η ερμηνεία των γενικών όρων συναλλαγών στη δίκη επί συλλογικής αγωγής*, ΕπισκΕΔ Γ/2001, σελ. 625-634.

Παναγόπουλος Κωνσταντίνος (2000), *Punitive damages («ποινική αποζημίωση») και ελληνική δημόσια τάξη (ή προς μια επανεξέταση των σκοπών της αστικής ευθύνης)*, ΚριτΕ 2000/2 2000, σελ. 195-234.

Παπαδημητρίου Γιώργος (2005), *Το Σύνταγμα και η επέκταση των αποτελεσμάτων που παράγουν οι δικαστικές αποφάσεις επί των συλλογικών αγωγών, τις οποίες ασκούν οι ενώσεις καταναλωτών, ιδίως στην περίπτωση γενικών όρων συναλλαγών (γνμδ)*, Δ 36/2005, σελ. 1133-1141.

Παπανικολάου Παναγιώτης (2007), *Η χρηματική ικανοποίηση επί συλλογικής αγωγής ως μέσον καταπολέμησης των καταχρηστικών ΓΟΣ -Μια ποινή χωρίς συνταγματικές εγγυήσεις*, Χρ1Δ Ζ/2007, σελ. 289-300.

Ποδηματά Ευαγγελία (1997), *Ζητήματα από τη ρύθμιση της συλλογικής αγωγής κατά το ν. 2251/1994*, Αρμ 1997, σελ. 151-154.

Πουλιάδης Αθανάσιος (1992), *Η συλλογική αγωγή των ενώσεων καταναλωτών στο ελληνικό δίκαιο*, ΕλλΔνη 1992, τόμος 33^{ος}, σελ. 485-498.

Σπυράκος Δημήτριος (1998), *Η συλλογική και η δημοσίου δικαίου προστασία των καταναλωτών*, ΝοΒ, τόμος 46, σελ. 437-444.

Τζάκα Δ.Π. (2006), *Αξιώσεις αποζημίωσης λόγω παράβασης του Κοινοτικού Δικαίου Ανταγωνισμού, υπό το φως της νομολογίας Courage/Crehan*, ΔΕΕ 2006, σελ. 42 επ.

Τσικρικάς Δημήτριος (2008), *Χρόνος επελεύσεως των έννομων συνεπειών μια δικαστικής αποφάσεως, η οποία κάνει δεκτή συλλογική αγωγή*, ΔΕΕ 4/2008, σελ. 530-532.

Ξενόγλωσση

Baker Donald (2005), *The EU Green Paper on private damage actions- an ambitious response to a very difficult set of practical and philosophical issues*, CompLaw 2005, σελ. 239 επ.

Dickie J. (1996), *Article 7 of the Unfair Terms in Consumer Contracts Directive*, CLJ 1996, σελ. 112 επ.

Dieter Leipold (1983), *Η συλλογική αγωγή στην ομοσπονδιακή Γερμανία, (ιδιαίτερα στο δίκαιο των γενικών όρων συναλλαγών και της προστασίας κατά του αθέμιτου ανταγωνισμού)*, Δ 1983, σελ. 33 επ.

Gasparinetti M. (1994), *Accès à la justice et règlement des litiges de consommation dans le marche unique: le cout des frontières «judiciaires»*, Revue marche unique européen 1994, σελ. 83 επ.

Henneberry E. (2006), *The passing on defense and standing for indirect purchasers, representative organizations and other groups*, σε Private Enforcement in EC Competition Law: The Green Paper on Damages Actions, ERA 2006, 1 επ.

Stuyck J. (2000), *European Consumer Law after the Treaty of Amsterdam: Consumer Policy Beyond the Internal Market?*, CMLR 2000, σελ 367 επ.

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

- **Οδηγία 2009/22/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Απριλίου 2009 «περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών», ΕΕ L 110/30 της 1.5.2009
- **Οδηγία 98/27/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19^{ης} Μαΐου 1998 «περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών», ΕΕ L166/51 της 11.6.1998
- **Οδηγία 97/7/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20^{ης} Μαΐου 1997 «για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις», ΕΕ L 144/19 της 4.6.1997
- **Οδηγία 93/13/ΕΟΚ** του Συμβουλίου της 5^{ης} Απριλίου 1993 «σχετικά με καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές», ΕΕ L 95/29 της 21.4.1993
- **Οδηγία 84/450/ΕΟΚ** του Συμβουλίου της 10^{ης} Σεπτεμβρίου 1984 «για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παραπλανητική διαφήμιση», ΕΕ L 250/17 της 19.9.1984
- **Κανονισμός 864/2007/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11^{ης} Ιουλίου 2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές («Ρώμη II»), ΕΕ L 199/40 της 31.07.2007
- **Κανονισμός 44/2001/ΕΚ** του Συμβουλίου της 22^{ας} Δεκεμβρίου 2000 «για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις», ΕΕ L 12/1 της 16.1.2001
- ν. 3587/2007
- ν. 2251/1994
- ν. 2000/1991
- ν. 1961/1991
- ν. 146/1914
- π.δ. 301/2002
- ΑΚ: άρθρα 10, 33, 59, 247, 279, 280, 404, 932
- ΚΠολΔ: άρθρα 22, 73, 80, 84, 669, 682επ., 741, 744,

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- ΔΕΚ, Απόφ. της 20.9.2001, υπόθ. C-453/99, Courage/Crehan, Συλλ. 2001, I-6297
- ΟΛΑΠ 15/2007, ΔΕΕ 2007, σελ. 975 επ.
- ΟΛΑΠ 17/1999, ΔΕΕ 2000, σελ. 181 επ.
- ΑΠ 1495/2006, ΔΕΕ 2006, σελ. 1307 επ.
- ΑΠ 430/2005, ΔΕΕ 2005, σελ. 460 επ.
- ΑΠ 1219/2001, ΔΕΕ 2001, σελ. 1128 επ.
- ΑΠ 1030/2001, ΔΕΕ 2001, σελ. 1125 επ.
- ΑΠ 589/2001, ΔΕΕ 2001, σελ. 1117 επ.
- ΑΠ 778/2000, ΕλλΔνη 2001, σελ. 132 επ.
- Εφαθ 3956/2008, ΔΕΕ 2009, σελ. 837 επ.
- Εφαθ 4105/2004, ΔΕΕ 2006, σελ. 306 επ.
- Εφαθ 147/2004, ΝοΒ 2005, σελ. 289 επ.
- Εφαθ 5253/2003, ΔΕΕ 2004, σελ. 797 επ.
- Εφαθ 301/2001, ΝοΒ 2002, σελ. 125 επ.
- Εφαθ 7950/1999, ΔΕΕ, σελ. 1121 επ.
- Εφαθ 1448/1998, ΝοΒ 1998, σελ. 1251 επ.
- Εφαθ 1448/1998, ΝοΒ 1998, σελ. 1251 επ.
- ΠΠραθ 33/2008, ΧρΙΔ 2008, σελ. 977 επ .
- ΠΠραθ 961/2007, ΧρΙΔ 2008, σελ. 980 επ.
- ΠΠραθ 1119/2002, ΔΕΕ 2003, σελ. 422 επ.
- ΜΠραθ 27080/1995, ΔΕΕ 1996, σελ. 517 επ.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

- <http://www.eftypia.gr/collective/collective.asp?lang=en&id=185>
- <http://www.eftypia.gr/collective/collective.asp?lang=en&id=185>
- <http://www.eftypia.gr/collective/collective.asp?lang=en&id=185>
- <http://www.eftypia.gr/collective/collective.asp?lang=en&id=185>
- <http://www.eftypia.gr/collective/collective.asp?lang=en&id=185>
- <http://www.eftypia.gr/collective/collective.asp?lang=en&id=185>
- <http://www.eftypia.gr/collective/collective.asp?lang=en&id=185>
- <http://www.eftypia.gr/collective/collective.asp?lang=en&id=185>

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ. 210 - 92 01 001

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ

--	--	--

ΠΑΝΤΕΙΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000107883